

Project Title/ Τίτλος έργου	Social agri-entrepreneurship for people with disabilities in the crossborder area/ AGRI-ABILITY Κοινωνική αγρο-επιχειρηματικότητα για ΑμεΑ στη διασυνοριακή περιοχή/ AGRI-ABILITY
-----------------------------	--

Deliverable D.3.1.2/ Παραδοτέο 3.1.2	Guidelines for promoting social inclusion through entrepreneurship/Οδηγός για την προώθηση της κοινωνικής ένταξης μέσω της επιχειρηματικότητας
--------------------------------------	--

PB(s) responsible for the deliverable/ Εταίρος υπεύθυνος για το παραδοτέο	LB: Association for People with Mobility Problems and Friends in the Prefecture of Rhodope "PERPATO" Επικεφαλής εταίρος: ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΚΙΝΗΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΦΙΛΩΝ Ν. ΡΟΔΟΠΗΣ – ΠΕΡΠΑΤΩ
---	---

Link to project website/ Σύνδεσμος στο ιστότοπο του έργου	https://agri-ability.eu/
---	---

Disclaimer	The contents of this study are sole responsibility of Association for People with Mobility Problems and Friends in the Prefecture of Rhodope "PERPATO" and can in no way be taken to reflect the views of the European Union, the participating countries the Managing Authority and the Joint Secretariat
------------	--

 <p>Interreg Greece-Bulgaria AGRI-ABILITY <small>European Regional Development Fund</small></p>	<p><i>Το έργο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ), και από Εθνικούς Πόρους των κρατών που συμμετέχουν σε αυτό</i></p> <p><i>The Project is co-funded by the European Regional Development Fund (ERDF) and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece-Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme</i></p>
---	--

Περιεχόμενα

Περίληψη (στην Αγγλική γλώσσα)	4
Εισαγωγή στην κοινωνική επιχειρηματικότητα	5
Ορισμός της κοινωνικής επιχείρησης.....	7
ΑΥΤΟΝΟΜΗ ΔΙΑΒΙΩΣΗ	11
Σε τι συνίσταται η ανεξάρτητη διαβίωση.....	11
Η επίτευξη της ανεξάρτητης διαβίωσης: Ο προσωπικός βοηθός.....	12
Η σημασία του δικαιώματος της ανεξάρτητης διαβίωσης	13
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΑΝΕΝΤΑΞΗ, ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ	15
Η ΘΕΤΙΚΗ ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ.....	15
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ.....	16
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ	18
ΟΜΑΔΕΣ ΑΜΕΣΑ ΩΦΕΛΟΥΜΕΝΩΝ.....	21
ΔΡΑΣΕΙΣ - ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ.....	21
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	23
ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΑΝΑΠΗΡΩΝ	25
Η θέση του αναπηρικού κινήματος σε θέματα Εκπαίδευσης και Αναπηρίας	33
Η κατάσταση της εκπαίδευσης ατόμων με αναπηρία στην Ελλάδα σήμερα	36
Ειδική αγωγή και Εκπαίδευση.....	37
Εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία	38
Πρόσβαση ατόμων με αναπηρία στην εκπαίδευση	40
Αναπηρικό κίνημα και Δια βίου Μάθηση των ατόμων με αναπηρία.....	45
Εκπαιδευτικοί με αναπηρία	49
Οι στόχοι των Κ.Ε.Ε.Ε.	52
Κοινωνικοποίηση μέσω της παραγωγικής δραστηριότητας.....	55
Δικαιώματα ατόμων με αναπηρία στο χώρο εργασίας.....	56
Άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας και άτομα με αναπηρία: πλεονεκτήματα, εμπόδια και προκλήσεις	59
ΕΞΑΣΦΑΛΙΣΗ ΠΟΡΩΝ	65
Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΤΗΡΙΞΗ ΤΩΝ Κ.Ε.Ε.Ε.....	68
Ελληνικά παραδείγματα Κοινωνικών Συναιεριστικών Επιχειρήσεων Ένταξης.....	68
ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ. (ΚΥΡΙΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ 2002) ΚΑΙ ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΜΕΤΡΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΑΜεΑ	87
ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	97

Πολιτικές για την Κοινωνική Ενσωμάτωση των ΑμεΑ	98
Πρόσβαση στην Υγεία και Περίθαλψη	104
Πρόσβαση στην Παιδεία	104
Πρόσβαση σε λοιπά αγαθά.....	106
Αντιμετώπιση του ψηφιακού χάσματος του ηλεκτρονικού αποκλεισμού:.....	107
Αρωγή στην Οικογένεια Δράσεις για την Τρίτη Ηλικία και τα ΑΜΕΑ:.....	107

Περίληψη (στην Αγγλική γλώσσα)

The aim of the following project is a briefing of the necessary actions, that need to be taken, towards the inclusion of disabled people in the workforce as well as emphasizing the need of improved and adaptable education as the cornerstone of social progress and reintegration. Initially, the project presents an introduction in social entrepreneurship as well as the definition of social businesses and their impact on societal change. Subsequently it explores the importance of the right to “independent living” and its components as a means of achieving a self-sustained state of well-being, equal opportunities, strengthening self-determination, self-esteem, and fundamental values for achieving social cohesion. It reaches the adaption of modern society towards disablism as a means of inclusion in the workforce as a social norm. The historical overview of the treatment of people with disabilities speculated in the field of education, special education standards and the accessibility and the opportunity they are presented with in proper education. It observes in a similar manner the effect of the disability rights movement in educational matters and lifelong learning as well as real life paradigms of teachers with disability. In sequence the project presents the aim of social businesses, the socialization through productive activity and the barriers and challenges that arise in the process. Lastly it analyzes the financial support of social employment enterprises and explores examples of social businesses in Greece.

Εισαγωγή στην κοινωνική επιχειρηματικότητα

Η κοινωνική επιχειρηματικότητα/κοινωνικές επιχειρήσεις είναι ένας πρόσφατος σχετικά όρος συγκριτικά με την εμπορική επιχειρηματικότητα ο οποίος ακόμα δεν έχει διατυπωθεί επίσημα στα Ευρωπαϊκά κράτη, αλλά επιδέχεται πολλών ερμηνειών. Το σίγουρο είναι κατά τον Draperi, F-J.3 (2010), ότι η έννοια της κοινωνικής επιχειρηματικότητας καλύπτει πολλές και διαφορετικές κοινωνικές πραγματικότητες, οι οποίες όμως στο μεγαλύτερο μέρος τους διασταυρώνονται με την κοινωνική οικονομία και εμφανίζουν ως κοινό γνώρισμα την τάση δραστηριοποίησης μέσω ανάληψης εμπορευματικών και οικονομικών δραστηριοτήτων, οι οποίες προέρχονται από ιδιωτική πρωτοβουλία στην κοινωνιακή δράση.

Ωστόσο, με βάση τις νομοθεσίες που υπάρχουν σε διάφορα κράτη έχουν αναδειχθεί δύο ορισμοί για την κοινωνική επιχείρηση. Ο πρώτος είναι αγγλοσαξονικής προέλευσης, αναφέρεται στην έκθεση της βρετανικής κυβέρνησης(2 Brooks, C. Arthur, Κοινωνική..., ό.π., σ.28. 3 Νικολόπουλος, Τ.-Καπογιάννης, Δ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ Το μετέωρο βήμα μιας δυνατότητας, οι εκδόσεις των συναδέλφων, Αθήνα 2013, σ.19-20. 9 «A Social enterprise: a strategy for success»⁴ του 2002) και περιγράφει την κοινωνική επιχείρηση ως μία εμπορική δραστηριότητα με κοινωνικούς σκοπούς, της οποίας τα πλεονάσματα επενδύονται ξανά με βάση τους συγκεκριμένους σκοπούς και όχι τη μμεγιστοποίηση του κέρδους. Σε αυτό τον ορισμό περιλαμβάνονται και εισροές για τον ειδικό σκοπό της επιχείρησης με την παροχή ευκαιρίας απασχόλησης σε ευάλωτα άτομα αλλά και εκροές μέσω της παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών που εξυπηρετούν μία ανάγκη. Επιπλέον, σε μία άλλη έκθεση (Ecotec, 2003), προτάθηκαν τρία ακόμα εμπειρικά κριτήρια, με σκοπό την ταυτοποίηση

μιας κοινωνικής επιχείρησης. Αυτά είναι ο προσανατολισμός της επιχείρησης, οι κοινωνικοί στόχοι της και η κοινωνική ιδιοκτησία των δραστηριοτήτων της.

Ο δεύτερος ορισμός δόθηκε από το Ευρωπαϊκό Δίκτυο- EMES και στηρίζεται σε δύο κριτήρια για την ταυτοποίηση της κοινωνικής επιχείρησης. Το πρώτο αφορά οικονομικά δεδομένα και το δεύτερο κοινωνικά (Defourny, J.), (2001), υποδεικνύοντας εύλογα ότι οι κοινωνικές επιχειρήσεις δεν ταυτίζονται με μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς, αλλά έχουν διττό σκοπό, ο οποίος περιλαμβάνει την εξισορρόπηση των σύγχρονων ηθικών απαιτήσεων και αιτημάτων σε συνδυασμό με το αυξημένο κίνητρο για κέρδος (Brooks, A.).

Σύμφωνα με την κριτική του J- F. Draperi (2003, 2012), οι κοινωνικές επιχειρήσεις στηρίζονται στο κράτος, απευθύνονται σε τρίτους «επωφελούμενους» μη εταίρους-μέλη και δε διεκδικούν τη ριζική αντικατάσταση της καπιταλιστικής οικονομίας, αλλά υποστηρίζουν και προάγουν μία «πληθυντική» οικονομία. Έτσι, η κοινωνική επιχείρηση βρίσκεται στο μεταίχμιο της ιδιωτικής-εμπορευματικής και της κοινωνικής οικονομίας, φέροντας το χαρακτηρισμό «socialbusiness». Η συγκεκριμένη κριτική έχει ως βάση της το συμβιβασμό που συντελέστηκε στη δεκαετία του '80 ανάμεσα στην άνοδο του νέο-φιλελευθερισμού, όπου κυριαρχούσε η ταύτιση του ατόμου με ένα σύνολο οικονομικών λειτουργιών σε συνάρτηση με την αγορά και την ιδιωτική επιχείρηση και των πρωτοβουλιών που λάμβανε η κοινωνία των πολιτών, υπό το πρίσμα μιας αλληλεγγύης και αυτό-οργάνωσης, οι οποίες θα αποτελούσαν την «ανθρώπινη» λύση στις συνεχώς νέες ανάγκες που προκύπταν, τις οποίες ο κρατικός μηχανισμός αδυνατούσε να ικανοποιήσει, αντικαθιστώντας παράλληλα την κρατική προστασία.

Ορισμός της κοινωνικής επιχείρησης

Εν μέρει παράλληλα και εν μέρει εντός του κόσμου των οργανισμών κοινωνικής οικονομίας, οι κοινωνικές επιχειρήσεις αναδείχθηκαν τα τελευταία χρόνια ως ένα νέο και πολύ σημαντικό φαινόμενο, όχι μόνο σε ολόκληρη την Ευρώπη, αλλά και σε άλλες ηπείρους (όπως η Ασία, όπου ο Muhammad Yunus προώθησε την έννοια της «κοινωνικής επιχειρηματικότητας», και η Βόρεια Αμερική). Παρά την έλλειψη ενός καθολικά αποδεκτού ορισμού για τον όρο, στην Ευρώπη η έννοια της κοινωνικής επιχείρησης χρησιμοποιείται όλο και περισσότερο για να προσδιορίσει έναν «διαφορετικό τρόπο» για το επιχειρείν, ο οποίος προκύπτει όταν οι επιχειρήσεις δημιουργούνται ειδικά για την επιδίωξη κοινωνικών σκοπών.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δίνει στον όρο «κοινωνική επιχείρηση» το ακόλουθο περιεχόμενο: «ένας φορέας της κοινωνικής οικονομίας, του οποίου πρωταρχικός στόχος είναι όχι η δημιουργία κερδών για τους ιδιοκτήτες ή τους εταίρους της αλλά η ύπαρξη θετικού κοινωνικού αντικτύπου. Δραστηριοποιείται στην αγορά παρέχοντας αγαθά και υπηρεσίες με επιχειρηματικό και καινοτόμο τρόπο, και χρησιμοποιεί τα κέρδη κυρίως για κοινωνικούς σκοπούς. Υπόκειται σε υπεύθυνη και διαφανή διαχείριση, ιδίως ενθαρρύνοντας τη συμμετοχή εργαζομένων, καταναλωτών και παραγόντων που επηρεάζονται από τις εμπορικές της δραστηριότητες»(Social Business Initiative, Οκτώβριος 2011).

Η έννοια της κοινωνικής επιχείρησης αλληλεπικαλύπτεται με τους παραδοσιακούς οργανισμούς κοινωνικής οικονομίας και διατρέχει διάφορες νομικές μορφές, καθώς μια οντότητα που λειτουργεί ως κοινωνική επιχείρηση μπορεί να επιλέξει να καταχωρηθεί ως ένωση, συνεταιρισμός, φιλανθρωπικό ίδρυμα κτλ., ως ιδιωτική επιχείρηση, ή με

μια από τις ειδικές μορφές που δημιουργήθηκαν τα τελευταία χρόνια στο πλαίσιο των εθνικών νομοθεσιών.

Εκείνο που διακρίνει τις κοινωνικές επιχειρήσεις από τις παραδοσιακές ενώσεις ή τα φιλανθρωπικά ιδρύματα είναι ότι κερδίζουν σημαντικό ποσοστό του εισοδήματός τους μέσω εμπορικών συναλλαγών, αντί να εξαρτώνται από επιχορηγήσεις ή δωρεές. Αν και οι γνώμες ποικίλλουν ως προς το ιδανικό όριο, αυτό που κάποιες φορές χρησιμοποιείται για την ιδιότητα της κοινωνικής επιχείρησης είναι τα κέρδη της να αποτελούν τουλάχιστον το 50 % του κύκλου εργασιών της. Σε κάθε περίπτωση, εκείνο που διακρίνει τις κοινωνικές από τις συμβατικές επιχειρήσεις είναι ο πρωταρχικός κοινωνικός σκοπός τους. Ένδειξη αυτού του κοινωνικού σκοπού είναι, όπως θα δούμε, η επανεπένδυση του μεγαλύτερου μέρους των ενδεχόμενων κερδών ή η αξιοποίησή τους με άλλον τρόπο για την εκπλήρωση της κοινωνικής αποστολής της επιχείρησης.

Μια κοινωνική επιχείρηση δημιουργείται κατά κανόνα όταν ένας κοινωνικός επιχειρηματίας ή μια ιδρυτική ομάδα πολιτών που μοιράζονται έναν συγκεκριμένο και σαφώς καθορισμένο κοινωνικό σκοπό αποφασίζουν να τον επιδιώξουν μέσω ενός νέου οργανισμού με ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά: η δραστηριότητά του είναι γενικού συμφέροντος και διοικείται με επιχειρηματικό τρόπο, πασχίζοντας ακατάπαυστα να διατηρεί μια ισορροπία ανάμεσα στην κοινωνική και την οικονομική διάσταση. Η καινοτομία που εισάγουν οι κοινωνικές επιχειρήσεις έγκειται στην ικανότητά τους να κομίζουν μια επιχειρηματική και εμπορική διάσταση στην παροχή υπηρεσιών γενικού συμφέροντος και την επίλυση κοινωνικών προβλημάτων. Αυτή η ικανότητα επιτρέπει στους εν λόγω οργανισμούς να δραστηριοποιούνται σε ένα χώρο, ο οποίος σε πολλές χώρες θεωρείτο ως αποκλειστικό πεδίο του δημόσιου τομέα.

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις έχουν καταστήσει δυνατή την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών και υπηρεσιών γενικού συμφέροντος με έναν τρόπο οικονομικά βιώσιμο και από πολλές απόψεις πιο αποτελεσματικό και αποδοτικό από ό,τι θα μπορούσε να κατορθώσει μόνος του ο δημόσιος τομέας. Συγκρινόμενες με παραδοσιακούς οργανισμούς κοινωνικής οικονομίας, οι κοινωνικές επιχειρήσεις μπορούν να θεωρηθούν περισσότερο προσανατολισμένες στην ικανοποίηση των αναγκών όχι μόνο των ιδιοκτητών ή των μελών τους, αλλά του συνόλου της κοινότητας (περιλαμβανομένων των αναγκών των πλέον ευπαθών τμημάτων της κοινωνίας), καθώς δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στη διάσταση του γενικού συμφέροντος παρά σε καθαρά αλληλοβοηθητικούς σκοπούς. Ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει ότι οι κοινωνικές επιχειρήσεις εργάζονται μόνο με τις φτωχές ή τις πιο ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, αλλά ότι παρέχουν ποικίλες υπηρεσίες γενικού συμφέροντος, όπως υγειονομική περίθαλψη, παιδική μέριμνα και εκπαιδευτικές υπηρεσίες.

Ο έντονος χαρακτήρας κοινωνικής αποστολής αυτών των επιχειρήσεων συνεπάγεται ότι τα κέρδη που αποκομίζει μια κοινωνική επιχείρηση (ανεξάρτητα από τη νομική μορφή της, κερδοσκοπική ή μη κερδοσκοπική) κατά κύριο λόγο επανεπενδύονται στον οργανισμό και χρησιμοποιούνται για την εκπλήρωση της αποστολής του. Ο περιορισμός στη διανομή κερδών και στοιχείων ενεργητικού [που συχνά αποκαλείται «κλείδωμα» (assetlock) και καθιερώνεται στο καταστατικό της εταιρείας ή επιτάσσεται από το νόμο], που χαρακτηρίζει τις κοινωνικές επιχειρήσεις σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, στοχεύει επίσης να διασφαλίσει ότι τα περιουσιακά στοιχεία θα παραμείνουν στον οργανισμό και θα συνεχίσουν να διατίθενται για τον σκοπό γενικού συμφέροντος που ο οργανισμός επιδιώκει. Μάλιστα, σε περίπτωση διάλυσης της επιχείρησης, τα περιουσιακά της στοιχεία κατά κανόνα μεταβιβάζονται σε άλλη κοινωνική επιχείρηση, πράγμα που

εγγυάται ότι θα εξακολουθήσουν να υπηρετούν σκοπούς σχετικούς με την πρόνοια και την ανάπτυξη.

Ένα ιδιαίτερο γνώρισμα της ευρωπαϊκής παράδοσης των κοινωνικών επιχειρήσεων έγκειται στη δημιουργία, με την πάροδο του χρόνου, ειδικών θεσμικών ρυθμίσεων που αποβλέπουν στην επιδίωξη κοινωνικών σκοπών με σταθερό και διαρκή τρόπο. Οι εν λόγω θεσμικές ρυθμίσεις είναι ευθυγραμμισμένες με τη βαθιά ευρωπαϊκή παράδοση κοινωνικής οικονομίας και χαρακτηρίζονται από ισχυρή συλλογική και συμμετοχική διάσταση, καθώς και στενούς δεσμούς με τις οργανώσεις και τις πρωτοβουλίες της κοινωνίας των πολιτών, ακόμη και όταν υιοθετούν οργανωτικές μορφές που δεν ανήκουν παραδοσιακά στην κοινωνική οικονομία.

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις προκρίνουν οργανωτικές δομές που προάγουν τη συμμετοχή ενός φάσματος ενδιαφερόμενων μερών, περιλαμβανομένων εκείνων που εμπλέκονται άμεσα στις δραστηριότητες της επιχείρησης ως εργαζόμενοι, χρήστες ή εθελοντές. Ενώ οι παραδοσιακοί οργανισμοί κοινωνικής οικονομίας (π.χ. συνεταιρισμοί και ενώσεις) έχουν σε γενικές γραμμές συσταθεί ως οργανισμοί με έναν μόνο τύπο παραγόντων, πολλές κοινωνικές επιχειρήσεις περικλείουν συνδυασμό διαφορετικών τύπων ενδιαφερόμενων μερών στο σύνολο των μελών τους ή στις δομές λήψης αποφάσεων. Αυτό το χαρακτηριστικό, μολονότι σχεδιάστηκε για την προώθηση της συμμετοχής όλων των ενδιαφερόμενων πολιτών, δεν αναιρεί το ενδεχόμενο χαρισματικοί ηγέτες να διαδραματίσουν κεντρικό ρόλο στην ίδρυση και την ανάπτυξη της επιχείρησης. Παράλληλα, όμως, η ύπαρξη μιας ποικιλόμορφης ομάδας, της οποίας τα μέλη είναι υπεύθυνα για την επιδίωξη του σκοπού γενικού συμφέροντος που έχει καθοριστεί από την κοινωνική επιχείρηση, εξασφαλίζει την επιβίωση της πρωτοβουλίας μετά το πέρας της εμπλοκής των ηγετών.

ΑΥΤΟΝΟΜΗ ΔΙΑΒΙΩΣΗ

Το δικαίωμα στην ανεξάρτητη διαβίωση είναι περισσότερο από μια απλή βελτίωση περιβαλλοντικών- κοινωνικών παραγόντων και συνθηκών. Είναι πιο σπουδαίο και σχετίζεται με το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία να απολαμβάνουν μαζί με όλους τους υπόλοιπους, τη χαρά της κοινωνικής ενσωμάτωσης.

Οι περισσότεροι, αν όχι όλοι, έχουμε μια εικόνα για τις δυσκολίες που συναντάει το άτομο που έχει οποιαδήποτε μορφή αναπηρίας, είτε αυτή είναι κινητική, αισθητηριακή, νοητική ή ακόμα και ψυχοκοινωνική, σ' όλες τις εκφάνσεις της καθημερινότητας. Δυσκολίες που σχετίζονται ουσιαστικά με τη προσβασιμότητα σε υπηρεσίες και αγαθά αλλά και με τον τρόπο διαβίωσης, στοιχεία που συνδέονται άμεσα και δυναμικά με τον βαθμό ανεξαρτησίας που έχουν τα άτομα με αναπηρία. Η ποιότητα στη διαβίωση είναι το ζητούμενο δράσεων, ενεργειών και για την ευπαθή ομάδα των ατόμων με αναπηρία, η ενίσχυση της ανεξάρτητης διαβίωσης.

Σε τι συνίσταται η ανεξάρτητη διαβίωση

Η ανεξάρτητη διαβίωση είναι η απτή εφαρμογή πολιτικών που στοχεύουν στη βελτίωση της ζωής των ατόμων με αναπηρία και που βασίζονται στην προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους, όπως αυτή δύναται να επιτευχθεί με τον συνδυασμό ατομικών και κοινωνικών παραγόντων που τους επιτρέπουν να ελέγχουν την ίδια τους τη ζωή. Αυτό περιλαμβάνει μια σειρά από παρεμβάσεις στο δομημένο περιβάλλον, στους διαύλους επικοινωνίας, στις ευκαιρίες για εργασία, για εκπαίδευση, στις μετακινήσεις κ.α.

Ουσιαστικά μιλάμε για ισότητα ευκαιριών, ενίσχυσης της αυτοδιάθεσης και του αυτοσεβασμού, θεμελιώδεις αξίες για την επίτευξη κοινωνικής συνοχής.

Όπως προκύπτει και από τις διατάξεις της Σύμβασης για τα Δικαιώματα των ΑμεΑ του Ο.Η.Ε., τα άτομα με αναπηρία έχουν το ίδιο δικαίωμα συμμετοχής, στο ίδιο φάσμα επιλογών και ελευθερίας και αυτό θα πρέπει να εκλαμβάνεται ως δεδομένο. Το δικαίωμα που έχει το άτομο με αναπηρία να ζει ανεξάρτητα και να συμμετέχει στην κοινότητα είναι αναπόσπαστο μέρος της υλοποίησης πολλών από τα άλλα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στη Σύμβαση του Ο.Η.Ε. για τα δικαιώματα των ΑμεΑ. Αυτά περιλαμβάνουν την ισότητα και τη μη διάκριση, την αυτονομία και την ελευθερία, τη νομική ικανότητα και την ελεύθερη κυκλοφορία. Η Ελλάδα, όπως και τα υπόλοιπα ΚΜ της Ε.Ε., δίδει προτεραιότητα στις προσπάθειες που υποστηρίζουν το δικαίωμα στην ανεξάρτητη διαβίωση, υπογραμμίζοντας τη σπουδαιότητά του στην αποτελεσματική εφαρμογή της Σύμβασης.

Η επίτευξη της ανεξάρτητης διαβίωσης: Ο προσωπικός βοηθός

Η επίτευξή της συνδέεται με τις ενέργειες για την ενίσχυση των υποστηρικτικών υπηρεσιών και μηχανισμών στη κοινότητα, τη συνέχιση των πολιτικών αποϊδρυματοποίησης, της ανάπτυξης των στεγών υποστηριζόμενης διαβίωσης και φυσικά, με τη θεσμοθέτηση του προγράμματος του «προσωπικού βοηθού». Ουσιαστικά ο «προσωπικός βοηθός», αφορά το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία να μπορούν να επιλέγουν και να αποφασίζουν για το που θα ζήσουν, με ποιον και για το πώς.

Με βάση τη συνταγματική αρχή περί ισότητας και μη διάκρισης, όπως και αυτή προκρίνεται από το εσωτερικό δίκαιο, τις διεθνείς συμβάσεις και τη νομολογία, ωφελούμενοι του προγράμματος

προσωπικού βοηθού δυνητικά πρέπει να είναι όλα τα άτομα με αναπηρία (κινητική, νοητική, αισθητηριακή αναπηρία, αυτισμός, κ.α.). Το πρόγραμμα αυτό μπορεί να ισχύσει και σε περιπτώσεις παιδιών/νέων με αναπηρία, ενδυναμώνοντας από την μικρή ηλικία την ανεξαρτησία του ωφελούμενου, κάνοντας ευκολότερη, σε ύστερο χρόνο, την κοινωνική του ένταξη.

Ο προσωπικός βοηθός δεν μπορεί να αποτελέσει ένα επιπλέον βοήθημα, μια ενίσχυση επιδοματικού χαρακτήρα αλλά στοχευμένο μέσο για την ικανοποίηση της συνθήκης της ανεξάρτητης διαβίωσης και της κοινωνικής ένταξης όπως αποτελεί και βασική πολιτική για την ελληνική πολιτεία. Ο προσωπικός βοηθός αποτελεί το μέσον που ενδυναμώνει την ανεξάρτητη διαβίωση στη κοινότητα για τα άτομα με αναπηρία. Είναι το δικαίωμα των ίδιων των ατόμων με αναπηρία, να συμμετέχουν στην επιλογή του προσωπικού βοηθού, που θα γνωρίζει τις ανάγκες του, κάνοντάς τον περισσότερο αποτελεσματικό, προσφέροντας έτσι, ουσιαστική βοήθεια σε μια εξατομικευμένη παρέμβαση και αυτό αποτελεί ευκαιρία για την κοινωνία στο σύνολό της.

Η σημασία του δικαιώματος της ανεξάρτητης διαβίωσης

Πρέπει να επισημανθεί, ότι η ανεξάρτητη διαβίωση αφορά όλα τα άτομα με αναπηρία, ανεξάρτητα από το φύλο, την ηλικία και το επίπεδο των αναγκών υποστήριξής τους. Πέρα απ' όλα αυτά, όμως, οφείλουμε όλοι να αντιληφθούμε, ότι το δικαίωμα στην ανεξάρτητη διαβίωση είναι περισσότερο από μια απλή βελτίωση περιβαλλοντικών-κοινωνικών παραγόντων και συνθηκών. Είναι πιο σπουδαίο και σχετίζεται με το δικαίωμά των ατόμων με αναπηρία να απολαμβάνουν μαζί με όλους τους υπόλοιπους, τη χαρά της κοινωνικής ενσωμάτωσης, όπου το σχολείο δεν θα λέγεται «ειδικό», η δουλειά δεν θα είναι «περιορισμένης ικανότητας» και όπου οι «ευκαιρίες» θα είναι ίδιες για όλους. Τότε θα μπορούμε να

μιλάμε για την αποδοχή της διαφορετικότητας και τη λειτουργική συμβίωση όλων.

Η ενδυνάμωση της ικανότητας των ατόμων με αναπηρία να διαβιούν ανεξάρτητα συμβάλλει στην άρση αρνητικών στερεοτύπων και διακρίσεων που υφίστανται, βάζοντας στο περιθώριο τα όποια εμπόδια και φραγμούς. Τα άτομα με αναπηρία, όπως και όλοι, είναι άτομα με προσωπικές επιθυμίες, και έχοντας αυτονομία, θα έχουν περισσότερες δυνατότητες να μπορούν καλύτερα να τις εκπληρώσουν. Αυτή η προσέγγιση τους επιτρέπει να ζουν με ίσες ευκαιρίες και να εξελιχθούν με καλύτερους όρους και προϋποθέσεις.

Τα βήματα που πρέπει να γίνουν ακόμη, σε μια πορεία όπου η κοινωνική ένταξη όλων, των ευπαθών ατόμων με αναπηρία, χωρίς φραγμούς και διακρίσεις θα είναι μια πραγματικότητα, είναι πολλά και σύνθετα. Η προσπάθεια όλων μας, μεμονωμένων ή επαγγελματιών καθώς και η υποχρέωση της πολιτείας αξίζει και επιβάλλεται, για να μπορούν όλα τα άτομα με αναπηρία όπως ο Καμίλ, η Αντωνία, ο Στέλιος κι ο Δημήτρης να ζουν ανεξάρτητα και αυτόνομα.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΑΝΕΝΤΑΞΗ, ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ

Η ΘΕΤΙΚΗ ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ

Σύμφωνα με πρόσφατη ευρωπαϊκή έρευνα, υπάρχει σοβαρή έλλειψη κατανόησης του τι σημαίνει Άτομα με Αναπηρία. Μεγάλο μερίδιο ευθύνης για αυτό έχουν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης καθώς οι εικόνες που προβάλλουν, ασκούν σημαντική επίδραση στον τρόπο που κατανοούμε και αντιμετωπίζουμε τα άτομα με κάποια αναπηρία. Είναι όμως οι εικόνες αυτές θετικές όπως θα έπρεπε, ή αρνητικές; Το μόνο σίγουρο είναι ότι τα Μ.Μ.Ε δεν προβάλλουν προς τα έξω τα ΑΜεΑ όπως θα έπρεπε. Το σύνηθες φαινόμενο είναι να παρουσιάζονται οι άνθρωποι αυτοί σαν υποδεέστεροι, που έχουν χιλιάδες προβλήματα και χρειάζονται τη βοήθειά μας.

Άμεσο αποτέλεσμα αυτού, είναι να αντιμετωπίζουμε αυτούς τους ανθρώπους με οίκτο και ο στιγματισμός τους. Όμως, αυτή είναι η αρνητική συμπεριφορά που δεν αρμόζει στην εικόνα της σημερινή μας κοινωνίας. Θετική εικόνα όλων αυτών, σημαίνει ότι πρέπει να προβάλλονται οι άνθρωποι με αναπηρία μέσω των καθημερινών διεκδικήσεών τους, μέσω της καθημερινής συμμετοχής τους στην κοινωνική ζωή. Να προβάλλονται ως ενεργοί, διεκδικητικοί πολίτες που έχουν λαχτάρα να ζήσουν απόλυτα φυσιολογικά και όχι ως παθητικοί αποδέκτες οίκτου. Πρέπει να αντιμετωπίζονται ως άνθρωποι που έχουν ίσα δικαιώματα με όλους και όχι ως αντικείμενα φιλανθρωπίας.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ

Ο Κοινωνικός Αποκλεισμός αποτυπώνει το φαινόμενο του αποκλεισμού ενός αυξανόμενου αριθμού πληθυσμιακών ομάδων, τόσο από την αγορά εργασίας, όσο και ευρύτερα από την συμμετοχή τους «στο κοινωνικό γίγνεσθαι». Αναμφίβολα τα άτομα με αναπηρία είναι μια ομάδα πληθυσμού που είναι εκτεθειμένη στον κίνδυνο της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Ο κοινωνικός αποκλεισμός των ατόμων με αναπηρία οφείλεται στον τρόπο οργάνωσης των κοινωνιών, ο οποίος είναι τέτοιος ώστε συχνά τα άτομα με αναπηρία βιώνουν τη διάκριση στην καθημερινή τους ζωή.

Η διάκριση βασίζεται από τη μία πλευρά στην προκατάληψη της κοινωνίας και από την άλλη στα εμπόδια που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία για την πλήρη συμμετοχή τους στην κοινωνία. Τόσο ο στιγματισμός όσο και τα εμπόδια που συναντούν τα άτομα με αναπηρία στην καθημερινή τους ζωή βρίσκονται σε άμεση συνάρτηση με το είδος και τη βαρύτητα της αναπηρίας. Το στίγμα δεν αφορά μόνο το άτομο που νοσεί αλλά και την οικογένειά του. Συνεπώς επιβαρύνεται η κατάσταση του ατόμου, περιπλέκονται οι σχέσεις μέσα στην οικογένεια και δυσχεραίνει ο βίος και των δύο στην κοινότητα. Εάν το άτομο συμμαρξεται το στίγμα σε βάρος του, όπως συμβαίνει συχνά, τότε μιλάμε για αυτοστιγματισμό. Στην περίπτωση αυτή το άτομο έχει αρνητικές πεποιθήσεις για τον εαυτό του (αδύναμος, ανάξιος), δοκιμάζει αρνητικά συναισθήματα (χαμηλή αυτοεκτίμηση, αναποτελεσματικός) και τέλος η συμπεριφορά του είναι ανάλογη των διακρίσεων που υφίσταται (δεν προσπαθεί και αποτυγχάνει στη δημιουργία σχέσεων με τους άλλους, στην αναζήτηση εργασίας). Η ανάκτηση της αυτοπεποίθησης αποτελεί δύσκολο αλλά ουσιαστικό μέρος της ψυχολογικής υποστήριξης του ατόμου.

Οι στρατηγικές για την καταπολέμηση του στίγματος και των συνεπειών του μπορεί να διακριθούν σε τρεις μορφές: α) διαμαρτυρία προς τα Μ.Μ.Ε. και παράλληλη ενημέρωση για τα δικαιώματα, β) αγωγή κοινότητας για την τροποποίηση των αρνητικών προκαταλήψεων, γ) η κοινωνική επαφή, γνωριμία και εξοικείωση με τα άτομα. Τα άτομα με αναπηρία αποτελούν μία ανομοιογενή ομάδα πληθυσμού, οι ανάγκες των οποίων διαφοροποιούνται. Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να επιδειχθεί στα άτομα με αναπηρία που δεν μπορούν να αυτό-εκπροσωπηθούν, όπως είναι τα άτομα με αυτισμό, με νοητική υστέρηση, με πολλαπλές αναπηρίες, τα οποία χρειάζονται υποστηρικτικές υπηρεσίες στην καθημερινή τους ζωή.

Η έκταση και η ταχύτητα των τεχνολογικών μεταβολών, που επέρχονται στους περισσότερους κλάδους της οικονομίας, οδηγούν σε μεγαλύτερη επιλεκτικότητα της Αγοράς Εργασίας και επομένως στην αύξηση των κινδύνων Κοινωνικού Αποκλεισμού. Ο Κοινωνικός Αποκλεισμός εμφανίζεται σαν χαρακτηριστικό κυρίως των περισσότερο τρωτών εργαζομένων ή εκείνων που θα προσαρμοστούν δυσκολότερα στις μεταβολές αυτές, ιδίως εξαιτίας:

- έλλειψης βασικών επαγγελματικών προσόντων και δεξιοτήτων, εξαιτίας της ανεπαρκούς τους ένταξης στο εκπαιδευτικό σύστημα,
- στέρησης ή μείωσης φυσικών προσόντων, λόγω σωματικής, ψυχικής ή νοητικής μειονεξίας,
- εγκλεισμού σε ιδρύματα,
- εξάρτησης από ουσίες,
- κοινωνικού στιγματισμού και στερεότυπων προκαταλήψεων,

· έλλειψης απρόσκοπτης επικοινωνίας με το ευρύτερο περιβάλλον και άγνοιας των θεσμών και των μέτρων, που μπορούν να δώσουν λύσεις στους χρήστες.

Πάρα πολύ συχνά τα παραπάνω δεδομένα εμφανίζονται συσσωρευμένα σε ορισμένες πληθυσμιακές ομάδες, όπως είναι τα άτομα με ειδικές ανάγκες Την τελευταία περίπου δεκαετία η ποιότητα ζωής, η κατοχύρωση δικαιωμάτων και η συμμετοχή στο κοινωνικό γίνεσθαι των ειδικών πληθυσμιακών ομάδων (ΑΜεΑ& άτομα τρίτης ηλικίας) αποτελούν βασικές προτεραιότητες στην ημερησία διάταξη των οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά και αρκετών χωρών-μελών. Παρά τα σοβαρά προβλήματα που υφίστανται, διαπιστώνεται πλέον τόσο η ξεκάθαρη πολιτική βούληση, όσο και η ουσιαστική λήψη πρωτοβουλιών για τη βελτίωση της υφιστάμενης κατάστασης.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ

Σήμερα είναι συνεχώς διευρυμένη η απαίτηση για συστηματική συμβολή και συνεργασία όλων των παραγόντων της Αγωγής (Οικογένειας, Σχολείου, Εκκλησίας, Κοινωνίας, Πολιτείας) στην προσπάθεια επίλυσης του σύνθετου προβλήματος της κοινωνικής ένταξης των ΑΜεΑ. Η προσπάθεια θα καταβάλλεται όχι μόνο από την πλευρά του ιδίου του ΑΜεΑ, αλλά και από την πλευρά των λοιπών μελών της οποιασδήποτε υποομάδας του κοινωνικού συνόλου, για την αυτόνομη και ανεξάρτητη συμμετοχή του στο κοινωνικό γίνεσθαι. Σημειώνουμε ότι χρησιμοποιούμε τον όρο κοινωνική ένταξη με το συνήθως εννοούμενο ή θεωρούμενο ως εννοιολογικό περιεχόμενό του, αυτό της κοινωνικής ενσωμάτωσης. Η κοινωνική ενσωμάτωση είναι το αποτέλεσμα των διαδικασιών κοινωνικοποίησης, η οποία περιλαμβάνει ενέργειες που ξεκινούν από την εκπαίδευση, την επαγγελματική

κατάρτιση, τον επαγγελματικό προσανατολισμό και τη λειτουργική αποκατάσταση και ολοκληρώνονται με την επαγγελματική αποκατάσταση (αρχική ή επαγγελματική επανένταξη). Προϋπόθεση για κάθε περίπτωση είναι η αλληλοαποδοχή και η αλληλοαναγνώριση της ισοτιμίας όλων των μελών ενός συνόλου ή όλων των υποσυνόλων ενός συνόλου, δηλαδή η εξομοίωσή τους ως προς τη συμμετοχή τους στους κανόνες των υποχρεώσεων και των δικαιωμάτων, βάσει των οποίων λειτουργεί ένα περιβάλλον (οικογενειακό, σχολικό, εργασιακό, κοινωνικό).

Σύμφωνα με διάφορες προσεγγίσεις, για τη συμβολή της εργασίας στην επιβίωση και την ολοκλήρωση του ανθρώπου και της κοινωνίας, η εργασία παρέχει στον άνθρωπο, μεταξύ των άλλων, και τα εξής: α) Ευκαιρίες να καλλιεργήσει και να αναπτύξει τις ικανότητές του, οι οποίες συμβάλλουν στην ανάπτυξη και τη μορφοποίηση της προσωπικότητάς του. β) Δυνατότητες δημιουργίας ουσιαστικών σχέσεων με τα άλλα μέλη του κοινωνικού συνόλου, και οι σχέσεις αυτές, γ) Συνεπάγονται την ύπαρξη και λειτουργία της κοινωνίας αυτής και αντιστρόφως η ύπαρξη και η λειτουργία της κοινωνίας επιβάλλει τη δημιουργία των σχέσεων αυτών, οι οποίες και οδηγούν στην κοινωνική ενσωμάτωση του ανθρώπου. Όμως, παρόλη την αναγκαιότητα κοινωνικής συμβίωσης των ανθρώπων, μέσω των δυνατοτήτων που προσφέρει η μέσω της εργασίας συμμετοχή στο κοινωνικό γίνεσθαι, πολλοί άνθρωποι, για διάφορους λόγους (υποκειμενικούς ή και αντικειμενικούς) δεν έχουν ίσες ευκαιρίες προετοιμασίας και αναλογικής συμμετοχής σ' αυτό. Η απουσία ορισμένων ανθρώπων από το κοινωνικό γίνεσθαι έχει ως συνέπεια, είτε να μην αποκτούν οι άνθρωποι αυτοί προσωπική ταυτότητα (ελεύθερης προσωπικότητας) και να αλλοτριώνονται εξαρτώμενοι από το κατά συγκυρία περιβάλλον (οικογενειακό, ιδρυματικό, φιλανθρωπικό,

παροχών κ.λπ.), είτε να περιθωριοποιούνται, να εξαθλιώνονται και να αποκόπτονται ή να απορρίπτονται από αυτό.

Κατά συνέπεια, η αγωγή και οι παράγοντες της αγωγής οφείλουν να προετοιμάζουν όλα τα μέλη, που συναπαρτίζουν την κοινωνία των ανθρώπων, έτσι ώστε η ελεύθερη και υπεύθυνη προσωπικότητα: α) Να καλλιεργείται με την ελεύθερη (στην οικογένεια και την κοινωνία) και την κατά σύστημα αγωγή (στις εκπαιδευτικές μονάδες γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης). β) Να ενεργοποιείται με την εργασιακή-επαγγελματική-οικονομική ένταξη, ανάλογα με το ενδιαφέρον, που θα υπάρχει εκ μέρους του κάθε ανθρώπου, αλλά και τις υφιστάμενες υποκειμενικές και, κυρίως, αντικειμενικές δυνατότητες. γ) Να ενεργεί αμφίδρομα, δηλαδή τόσο προς την κατεύθυνση του άλλου, με τη συνεργασία των ΑΜεΑ και των εκπροσώπων τους και με την αλληλοαποδοχή ΑΜεΑ και μη ΑΜεΑ, όσο και προς την κατεύθυνση του εαυτού του. Η αλληλοαποδοχή οδηγεί και στη μη παρεμπόδιση του ΑΜεΑ εκ μέρους του μη ΑΜεΑ, υπό τη μορφή στέρησης κάποιων δικαιωμάτων (εκπαίδευσης, αποκατάστασης, ένταξης), καθώς και στη μη παγίωση παροχών ή άλλων ενισχύσεων που οδηγούν σε οποιαδήποτε μορφή εξάρτησης.

Η πρόληψη και η καταπολέμηση του αποκλεισμού από τον εργασιακό και κοινωνικό βίο ομάδων πληθυσμού που αντιμετωπίζουν σύνθετα προβλήματα υγείας (αναπηρία, ψυχική νόσο κ.ά.) αποτελούν τη βάση του στρατηγικού σχεδιασμού του Άξονα 4 του ΕΠ «Ανάπτυξη ανθρώπινου δυναμικού» 2007-2013. Στους γενικούς στόχους του Άξονα περιλαμβάνονται η αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών ψυχικής υγείας σύμφωνα με τον Εθνικό σχεδιασμό, καθώς και η περαιτέρω προώθηση ενός νέου λειτουργικού μοντέλου ανοιχτής φροντίδας των ΑΜεΑ.

ΟΜΑΔΕΣ ΑΜΕΣΑ ΩΦΕΛΟΥΜΕΝΩΝ

Οι ομάδες-στόχοι του Άξονα αντιστοιχούν σε κατηγορίες του πληθυσμού που αντιμετωπίζουν μείζονα κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού εξαιτίας σωρευτικών παραγόντων, καθώς επίσης και οι εμπλεκόμενοι στη διαδικασία φροντίδας τους. Οι ωφελούμενοι των παρεμβάσεων σε ό,τι αφορά την εδραίωση της μεταρρύθμισης στον τομέα της ψυχικής υγείας είναι άτομα με προβλήματα ψυχικής υγείας που διαβιούν στην κοινότητα, χρόνιοι ψυχικά ασθενείς με μακρόχρονη νοσηλεία, μέλη οικογενειών και φροντιστές ατόμων με προβλήματα ψυχικής υγείας, καθώς και εθελοντές του τομέα της ψυχικής υγείας. Οι ωφελούμενοι των παρεμβάσεων σε ό,τι αφορά τον αποϊδρυματισμό και την προώθηση της αυτόνομης διαβίωσης είναι άτομα με αναπηρία ή σε άσχημη κατάσταση υγείας λόγω γήρατος, άτομα που διαβιούν σε δομές ιδρυματικής περίθαλψης, μέλη οικογενειών και φροντιστές ατόμων με αναπηρίες, και τέλος επαγγελματίες και εθελοντές του τομέα κοινωνικής φροντίδας.

ΔΡΑΣΕΙΣ - ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

Για την εξυπηρέτηση των στρατηγικών στόχων του ΥΥΚΑ προβλέπεται η υλοποίηση δύο δράσεων, οι οποίες θα χρηματοδοτηθούν ως προς τις λειτουργικές τους δαπάνες από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο με 300 εκατ. €, ενώ οι υποδομές των νέων δομών θα χρηματοδοτηθούν από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης μέσω των Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων 2007-2013, και έχουν ως εξής: Δράση 1: Εδραίωση της μεταρρύθμισης στον τομέα της Ψυχικής Υγείας. Δράση 2: Αποϊδρυματισμός ΑΜΕΑ και πολιτικές προώθησης στην αυτόνομη διαβίωση. Αναλυτικότερα:

Δράση 1: Εδραίωση της μεταρρύθμισης στον τομέα της Ψυχικής Υγείας Στη συγκεκριμένη Δράση προβλέπονται οι ακόλουθες παρεμβάσεις/ κατηγορίες πράξεων: • Ψυχοκοινωνική αποκατάσταση -

Πρόληψη της μετάπτωσης σε χρονιότητα των νέων περιστατικών - Αποκατάσταση ατόμων με προβλήματα ψυχικής υγείας που διαβιούν στην κοινότητα. • Εξασφάλιση της συνεχούς φροντίδας – Μετασχηματισμός Ψυχιατρικών Νοσοκομείων – Ολοκλήρωση της κάλυψης των αναγκών περίθαλψης σε κοινοτικές δομές. • Οριζόντια-διατομεακά προγράμματα πρόληψης των διαταραχών σε επιλεγμένους πληθυσμούς «υψηλού κινδύνου», προαγωγής της ψυχικής υγείας, κινητοποίησης εθελοντών, ενίσχυσης της συλλογικής έκφρασης των χρηστών υπηρεσιών ψυχικής υγείας και συνηγορίας, ενημέρωσης-εκπαίδευσης του κοινού και καταπολέμησης του στίγματος και των προκαταλήψεων. • Παρακολούθηση, προτυποποίηση, αξιολόγηση και πιστοποίηση υπηρεσιών ψυχικής υγείας και κατάρτιση επαγγελματιών και στελεχών άλλων τομέων.

Δράση 2: Αποϊδρυματισμός ΑΜΕΑ και πολιτικές προώθησης στην αυτόνομη διαβίωση Ο μέγιστος αριθμός ατόμων που εκτιμάται ως βάση υπολογισμού των δεδομένων αποϊδρυματοποίησης μέσω της ανάπτυξης ενός Εθνικού Δικτύου Δομών την περίοδο 2007-2013 ανέρχεται σε 2.010 άτομα για τον υπολογισμό των αντίστοιχων Δεικτών των Δραστηριοτήτων των μονάδων Κοινωνικής Ένταξης και Αποκατάστασης (ΜΚΕΑ). Για τις Στέγες Υποστηριζόμενης Διαβίωσης (ΣΥΔ), οι οποίες αφορούν ΑΜεΑ που διαβιούν με την οικογένεια, δεν υπάρχουν καταγεγραμμένα επίσημα στοιχεία και εκτιμάται ότι ο αριθμός τους ανέρχεται στα 10.000 άτομα περίπου, λαμβάνοντας υπόψη: α) το γενικό πληθυσμό ΑΜΕΑ της χώρας, β) το ποσοστό του παραπάνω πληθυσμού που χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες πρόνοιας και αφορούν άτομα κάτω από το όριο της φτώχειας και γ) το ποσοστό του πληθυσμού που θεωρείται ότι μπορεί να θεωρηθεί επωφελούμενος πληθυσμός για τις ΣΥΔ. Η ανάπτυξη ενός «ανοικτού» μοντέλου περίθαλψης κοινωνικής φροντίδας

που θα αξιοποιήσει τα αποτελέσματα της πιλοτικής εφαρμογής των παρεμβάσεων του Γ' ΚΠΣ επιβάλλει πλέον την υιοθέτηση νέων στρατηγικών αποϊδρυματισμού, οι οποίες θα συνδυασθούν με συντονισμένες πολιτικές πρόληψης των διαδικασιών παραπομπής και διαβίωσης σε δομές κλειστής φροντίδας.

Οι στρατηγικές αυτές ενσωματώνουν διαστάσεις πρόληψης, φροντίδας και αποκατάστασης, προωθώντας τις σύγχρονες απαιτήσεις βιωσιμότητας και αποτελεσματικότητας των συστημάτων κοινωνικής φροντίδας που αναδεικνύονται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Μοντέλο. Στη συγκεκριμένη Δράση προβλέπονται οι εξής παρεμβάσεις/ κατηγορίες πράξεων: Α: Πρόληψη του ιδρυματισμού και του στιγματισμού ατόμων με προβλήματα αναπηρίας Β: Ανάπτυξη στρατηγικών αποϊδρυματισμού.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Τα αναμενόμενα αποτελέσματα των προτεινόμενων παρεμβάσεων του ΕΠ, σε ό,τι αφορά την εδραίωση της μεταρρύθμισης στον τομέα της ψυχικής υγείας κατηγοριοποιούνται ως εξής: Για τα άμεσα ωφελούμενα άτομα με προβλήματα ψυχικής υγείας: • Επίτευξη υψηλού βαθμού κοινωνικής ενσωμάτωσης και (επαν)ένταξής τους στην αγορά εργασίας και επίτευξη υψηλού βαθμού αυτονομίας και κοινωνικοοικονομικής δραστηριότητας. • Ελαχιστοποίηση ή/ και εξάλειψη των κινδύνων απομάκρυνσης και αποκλεισμού των ατόμων με προβλήματα ψυχικής υγείας από την αγορά εργασίας και μεγιστοποίηση των ευκαιριών αξιοπρεπούς διαβίωσης αυτών μέσα στο οικογενειακό, κοινωνικό και εργασιακό τους περιβάλλον. • Μείωση και εξάλειψη των προβλημάτων που δημιουργεί το στίγμα, οι διακρίσεις και τα αρνητικά κοινωνικά στερεότυπα για τα άτομα με προβλήματα ψυχικής υγείας. • Αναμόρφωση του προνοιακού μοντέλου (από το προστατευτικό μοντέλο κλειστής φροντίδας, σε ανοιχτές αποκεντρωμένες δομές στήριξης και φροντίδας

μέσα στην κοινότητα). Για τα άμεσα ωφελούμενα άτομα με αναπηρίες, που διαβιούν σε ίδρυμα ή απειλούνται με εγκλεισμό σε ίδρυμα: • Αποϊδρυματοποίηση και επανένταξη τουλάχιστον του 10% των ΑΜΕΑ που διαβιούν σε κλειστές δομές περίθαλψης και πρόληψη ιδρυματοποίησης τουλάχιστον 17% των ΑΜΕΑ, που απειλούνται με ιδρυματισμό. • Κοινωνική επανένταξη ΑΜΕΑ με τη συμμετοχή της κοινότητας μέσω προγραμμάτων ψυχοκοινωνικής στήριξης και κοινωνικής συμμετοχής, καθώς και εναλλακτικών μορφών απασχόλησης. • Προετοιμασία των περιθαλπομένων αλλά και του προσωπικού που ήδη εργάζεται στα ιδρύματα, για την ένταξή τους σε δομές ημιαυτόνομης και αυτόνομης διαβίωσης. • Αποδοχή της κοινότητας και στήριξη της προσπάθειας για την προετοιμασία ένταξης στην κοινωνική και οικονομική ζωή των ΑΜΕΑ. • Ανάπτυξη Μονάδων Αξιολόγησης της αναπηρίας και εφαρμογή για την αξιολόγηση χιλιάδων αναπήρων. Για τις οικογένειες και τους φροντιστές των ατόμων με προβλήματα ψυχικής υγείας και ΑΜΕΑ: • Επίτευξη υψηλού βαθμού αποφόρτισης των οικογενειών και των φροντιστών, και ιδιαίτερα των γυναικών, ώστε να παραμείνουν ενεργοί πολίτες στο κοινωνικό και εργασιακό πεδίο. • Απόκτηση δεξιοτήτων αποτελεσματικής αντιμετώπισης του «φορτίου φροντίδας» των ατόμων με προβλήματα ψυχικής ή σωματικής υγείας με αποτέλεσμα την ενδυνάμωση και την κινητοποίηση των ασθενών και των συγγενών τους. Για το ανθρώπινο κεφάλαιο του τομέα: Δημοσίευση: www.inArcadia.gr 7 • Βελτιστοποίηση της συμμετοχής των επαγγελματιών ψυχικής υγείας και κοινωνικής αλληλεγγύης, αλλά και στελεχών άλλων τομέων και εθελοντών, στις παρεμβάσεις για την ψυχική υγεία και τον αποϊδρυματισμό ΑΜΕΑ, με όρους αποτελεσματικότητας και αποδοτικότητας • Δημιουργία ή/ και διατήρηση άνω των 5.000 θέσεων εργασίας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ

Μέσω της απαρτίωσης των παρεχόμενων υπηρεσιών σε επίπεδο Τομέα Ψυχικής Υγείας και του εκσυγχρονισμού των συστημάτων κοινωνικής προστασίας και κοινωνικο-οικονομικής ένταξης θα επιτευχθεί αναβάθμιση της ποιότητας των παρεχομένων υπηρεσιών. Εκτός όμως από τα παραπάνω οφέλη, θα υπάρξουν θετικές επιπτώσεις για την κοινωνία ευρύτερα, μέσω της ενίσχυσης της κοινωνικής αλληλεγγύης, της βελτίωσης των όρων και προϋποθέσεων αποδοχής της διαφορετικότητας και, εντέλει, της διεύρυνσης της κοινωνικής συνοχής.

ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΑΝΑΠΗΡΩΝ

Πολλές προκαταλήψεις, που συνδέονται με την εργασιακή αποκατάσταση των αναπήρων, αποτελούν απόηχο μιας πεπαλαιωμένης αντίληψης ότι το σωματικό σθένος καθορίζει την παραγωγική αποτελεσματικότητα και ότι η εργασία επιτελείται σε συγκεκριμένους χώρους (εργοστάσια, γραφεία, επιχειρήσεις κ.λπ.). Η αλήθεια είναι ότι το βιομηχανικό μοντέλο παραγωγής μετάλλαξε κατά τον 20ο αιώνα τη φύση της εργασίας και οδήγησε στην τυποποίηση ή αυτοματοποίηση των διαδικασιών. Η μετέπειτα επανάσταση της πληροφορίας, αλλά και οι παγκοσμιοποιημένες ανταγωνιστικές συνθήκες επέβαλαν έναν ακόμη πιο ευέλικτο τρόπο αντίληψης της απασχόλησης. Στα προηγμένα κράτη ο χώρος και ο χρόνος της εργασίας χάνουν τη σπουδαιότητά τους, η εκπαίδευση και κατάρτιση ακολουθεί ή προπαρασκευάζει παρόμοιες ατραπούς και η αξιολόγηση της επιτυχίας δεν προσμετράται αποκλειστικά βάσει των παραγόμενων αγαθών ή υπηρεσιών, αλλά κυρίως μέσω της καινοτομικής έρευνας και της γνώσης.

Όσο η κοινωνία απαλλάσσεται από τις αγκυλώσεις του παρελθόντος κι όσο οι ανάγκες επιβάλλουν νέες διαδικασίες και πρακτικές, τόσο οι προοπτικές για τα άτομα με αναπηρία γίνονται ευνοϊκότερες, καθώς τα αποδεσμεύουν από τους βιολογικούς περιορισμούς, που τα κρατούσαν σε συνθήκες κοινωνικοπολιτισμικής αποστέρησης καθηλωμένα στο σπίτι ή σε κάποιο προνοιακό ίδρυμα. Οι νέες τεχνολογίες εξαλείφουν σχεδόν όλα τα «φυσικά εμπόδια», δημιουργώντας μια εικονική πραγματικότητα για τα άτομα με αναπηρία, με τη βοήθεια της οποίας μπορούν να απασχοληθούν όντας κύριοι του περιβάλλοντος εργασίας, αναδεικνύοντας την προσωπικότητά τους και καθορίζοντας το βαθμό αυτονομίας τους. Πολυμεσικά περιβάλλοντα, πολυαισθητηριακές παρουσιάσεις, τηλεπωλήσεις και ηλεκτρονικές επιχειρήσεις, ηλεκτρονικό ταχυδρομείο και ομάδες συζήτησης, ηλεκτρονικά κοινωνικά δίκτυα, τραπεζικές συναλλαγές και κρατήσεις εισιτηρίων μέσω Η/Υ ή SMS, συνθέτουν ένα σκηνικό, που κονιορτοποιεί οποιαδήποτε εναντίωση στο δικαίωμα των αναπήρων για εργασία.

Η αποκαθάρωση, επομένως, των παραδοσιακών αντιλήψεων, αφενός αφήνει εντελώς μετέωρους τους ενδοιασμούς των μη αναπήρων ατόμων, αφετέρου δε στερεί οποιαδήποτε δικαιολογία από όσους θεωρούν ότι μόνο το Κράτος, μέσω της επιδοματικής πολιτικής, είναι υπεύθυνο για την ποιότητα της ζωής των αναπήρων. Οι νέες τεχνολογίες, αφού εξανέμισαν το άλλοθι της φυσικής μειονεξίας, έθεσαν εν αμφίβολο τη μέχρι τώρα έννοια της προσβασιμότητας και της εργασιακής αποκατάστασης των αναπήρων και προσδιόρισαν τους σκοπούς και τα μέσα της επαγγελματικής συμβουλευτικής. Σήμερα είναι ευθύνη της οικογένειας, του σχολείου, της τοπικής αυτοδιοίκησης, των συμβούλων επαγγελματικού προσανατολισμού, αλλά και του ίδιου του ατόμου με

αναπηρία, να διασφαλίσουν τούτο, ότι η εκπαίδευση στα σύγχρονα τεχνολογικά επιτεύγματα θα ξεκινήσει νωρίς.

Οι επαφές με μη ανάπηρα άτομα και με ανθρώπους που βιώνουν όμοιες καταστάσεις μπορεί να λάβουν πλανητικές διαστάσεις μέσω του διαδικτύου, ιστοσελίδες με ενημερωτικό υλικό και βήμα προς βήμα καθοδήγηση κατασκευάζονται και εμπλουτίζονται διαρκώς, η επικοινωνία απαλλάσσεται από τα στεγανά της εγγύτητας, τα ηλεκτρονικά βιβλία μετατρέπονται σε ήχο και εικόνα, ψυχολογικές υπηρεσίες μπορούν να παρασχεθούν από απόσταση και η εκπαίδευση, εκτός από τον δια βίου χαρακτήρα της, οργανώνεται πλέον ηλεκτρονικά. Δεν είναι μακρινή η εποχή, που το σπίτι θα μετατραπεί πάλι σε παραγωγική μονάδα και τα άτομα με αναπηρία θα μπορούν ακόμα και μέσα από αυτό να ξεδιπλώσουν τα ταλέντα, τις ιδιαίτερες κλίσεις και δεξιότητές τους.

Πολλοί θεωρούν ότι η μερική απασχόληση, η επαγγελματική κινητικότητα και οι αλλαγές εργασιακού αντικειμένου, η έλλειψη μονιμότητας, η αυτοαπασχόληση ήταν χαρακτηριστικά, που απεικόνιζαν τις ιδιοτυπίες των αναπήρων και τη μειονεκτική τους θέση στο απαιτητικό εργασιακό γίγνεσθαι. Σήμερα, όμως, οι επιχειρήσεις προβαίνουν σε ριζική αναδιάρθρωση των δομών τους, επανασχεδιάζουν τα οργανωτικά τους σχήματα, αλλάζουν τακτικές στη διαχείριση του κινδύνου, στρέφονται προς την ολική ποιότητα και η απόλυτη εξειδίκευση είναι ισοδύναμη με ανεργία και η έλλειψη ευκαμψίας με περιθωριοποίηση. Όσα κάποτε εκλαμβάνονταν ως χαρακτηριστικά της απασχόλησης των αναπήρων, τώρα μετατρέπονται σε status quo για την πλειονότητα των εργαζομένων. Οι πολίτες είναι συνυπεύθυνοι με το κράτος για την υγειονομική περίθαλψη, την ασφαλιστική προοπτική, το είδος εκπαίδευσης και κατάρτισης, που θα λάβουν. Όσο πιο απαιτητικές

γίνονται οι εργασιακές συνθήκες για όλους, τόσο περισσότερο προσομοιάζουν με τα εργασιακά βιώματα των αναπήρων.

Η διαπίστωση αυτή αναδεικνύει τις καταστάσεις που ήταν υποχρεωμένα να υπερκεράσουν τα ανάπηρα άτομα, αλλά συνάμα τους δίνει την ευκαιρία να αποδείξουν στην κοινωνία τον καταλυτικό τους ρόλο, την αυτονομία τους και να ανταγωνιστούν με ευμενέστερους και οικείους όρους στην εργασιακή κοινότητα. Η παροχή υπηρεσιών διαδίδεται ολοένα και περισσότερο και δεν είναι λίγοι οι ανάπηροι που επιμελούνται κείμενα, μοντάρουν ταινίες, συνθέτουν μουσική και διεκπεραιώνουν εργασίες, χωρίς μόνιμη σχέση με την επιχείρηση και με το ρυθμό, που οι ίδιοι επιλέγουν. Η εργασία δε συνδέεται αναγκαστικά με την προσωπικότητα και τα ατομικά χαρακτηριστικά, αλλά γίνεται πιο αφηρημένη και αξιολογείται με κριτήριο την ποιότητά της. Παράλληλα, ο κατακερματισμός της παραγωγής σε αυτόνομες και διακριτές διαδοχικές φάσεις, η ευελιξία των όρων της και η γεωγραφική και διοικητική αποκέντρωση, βοηθούν τα άτομα με αναπηρία, τόσο στη χωρική, όσο και στη λειτουργική και κοινωνική τους ένταξη.

Η επαγγελματική συμβουλευτική και η εργασιακή αποκατάσταση δεν εξαρτώνται από την αποασυλοποίηση, αλλά από τη δημιουργία καινοτόμων πλαισίων δεύτερης ευκαιρίας για τους αναπήρους, με κύριο στόχο την παροχή επιλογών για αυτονομία και αξιοπρέπεια.

Σήμερα η χρησιμότητα του επαγγελματικού προσανατολισμού είναι αυτονόητη (Tolbert, 1978). Ακόμη και στις περιπτώσεις που εκφράζονται κάποιες επιφυλάξεις, οι πιο πολλές από αυτές σχετίζονται περισσότερο με την αποτελεσματικότητα ή τη μεθοδολογία και τα μέσα εφαρμογής του επαγγελματικού προσανατολισμού. Η διαδικασία του επαγγελματικού προσανατολισμού δεν περιορίζεται στην επιλογή επαγγέλματος, αλλά επιδιώκει την ολόπλευρη ανάπτυξη του μαθητή.

Ο επαγγελματικός προσανατολισμός έχει ως βασικό σκοπό τη σύνδεση της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας. Ιδιαίτερα σήμερα αυτό αποτελεί κοινωνική επιταγή, αφού η αγορά στα πλαίσια της ενοποιημένης Ευρώπης είναι πολύ πιο ανταγωνιστική και παγκοσμιοποιημένη.

Τα παραπάνω αφορούν σε μεγαλύτερο βαθμό άτομα με αναπηρία, που μέσω της εργασίας διασφαλίζουν αυξημένη αυτοεκτίμηση, ευτυχία και ικανοποίηση, επιτυγχάνουν ομαλή κοινωνική προσαρμογή και κάνουν θετικότερες τις στάσεις της κοινότητας. Επιπλέον, η οικονομική αυτοτέλεια αποσυνδέει το άτομο από την οικογένεια και τους προσφέρει μισθό, με τον οποίο μπορούν να απολαύσουν αγαθά και υπηρεσίες. Η ποιότητα ζωής βελτιώνεται και η οικογένεια απαλλάσσεται από σύνδρομα μειονεξίας.

Οι ίδιοι οι ανάπηροι θεωρούν ότι η εργασία παρέχει ευκαιρίες προσωπικής ανάπτυξης, συνεπάγεται συναισθηματική ευχαρίστηση και αυξάνει το αίσθημα ασφάλειας (Harding & Phillips 1986. Σιδηροπούλου – Δημακάκου, 1995).

Αντιθέτως, όσα ανάπηρα άτομα δεν εργάζονται παραμένοντας στο σπίτι ή σε προνοιακό ίδρυμα, βρίσκονται σε δυσμενέστερη κοινωνική θέση, καθώς δέχονται αρνητικές κρίσεις από το κοινωνικό περιβάλλον και είναι απόλυτα εξαρτημένα από επιδόματα, φορείς ή τον οίκτο των συνανθρώπων τους.

Η Ειδική Επαγγελματική Κατάρτιση, με κατάλληλα προσαρμοσμένες μεθόδους και προγράμματα, μέσα σε ειδικούς χώρους, επιδιώκει να προετοιμάσει τα άτομα με αναπηρία για έναν κόσμο που δεν είναι φτιαγμένος γι' αυτά.

Τα οικονομικώς αναπτυγμένα κράτη δίνουν ιδιαίτερη βαρύτητα στη σωστή επαγγελματική προετοιμασία των ΑμεΑ. Οι εναλλακτικές μορφές για την επαγγελματική εκπαίδευσή τους είναι:

·*Η εργασία μέσα στο σχολείο.* Αναφέρεται στη δημιουργία μέσα στο σχολικό περιβάλλον δομών, που προσεγγίζουν την πραγματικότητα ενός εργασιακού χώρου, αλλά κατάλληλα προσαρμοσμένων στις ιδιαίτερες εκπαιδευτικές ανάγκες των ΑμεΑ (Δημητρόπουλος, 1995).

·*Παραλλαγή του παραπάνω συστήματος αποτελεί η προσομοίωση της εργασίας στο σχολείο.* Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό τροποποιείται το περιεχόμενο ή η ακολουθία των επί μέρους επαγγελματικών έργων, που απαρτίζουν ένα εργασιακό αντικείμενο, για να γίνει πιο προσιτό στις εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών.

·*Το σύστημα «Μερική φοίτηση - Μερική εργασία».* Οι εκπαιδευόμενοι παρακολουθούν ένα μέρος του προγράμματος σε κατάλληλη σχολή ή εργαστήριο και ένα άλλο μέρος σε εργασιακό χώρο (Παρασκευόπουλος, 1982).

·*Η εκπαίδευση μέσα στον εργασιακό χώρο.* Στο σύστημα αυτό παρέχεται εκπαίδευση σε μικρή ομάδα, η οποία δραστηριοποιείται μέσα στον εργασιακό χώρο. Η επίβλεψη της ομάδας μπορεί να γίνεται είτε από στέλεχος της επιχείρησης, είτε από λειτουργό της ειδικής αγωγής.

·*Η μαθητεία.* Το ανάπηρο άτομο εκπαιδεύεται κοντά σε έναν επαγγελματία μέσα σε πραγματικές συνθήκες εργασίας. Η δραστηριότητα αυτή καλύπτεται από σχετικό συμβόλαιο και πρόκειται, συνήθως, για ατομική συνεργασία μεταξύ ενός επαγγελματία και ενός μαθητευόμενου.

Οι παράγοντες που θα επηρεάσουν την επιλογή κάποιας από αυτές τις μορφές επαγγελματικής εκπαίδευσης είναι:

- Το δυναμικό των μαθητών με αναπηρία και η κινητοποίησή τους.
- Οι προηγούμενες εκπαιδευτικές εμπειρίες τους.
- Οι δυνατότητες των υπεύθυνων του προγράμματος (σε έμψυχο και άψυχο δυναμικό) να στηρίζουν μια εναλλακτική μορφή εκπαίδευσης.
- Το νομικό πλαίσιο, το οποίο δεν είναι πάντα σε θέση να καλύψει τέτοιες μορφές εκπαίδευσης.
- Ο βαθμός προετοιμασίας και ωριμότητας των φορέων, ώστε να δεχτούν τέτοιες καινοτομίες (Δημητρόπουλος, 1995).

Αξιολογώντας τους παράγοντες αυτούς μπορεί να επιλεγεί η πιο κατάλληλη μέθοδος παροχής επαγγελματικής εκπαίδευσης.

Στις Η.Π.Α. και στον Καναδά, αλλά και σε άλλες χώρες, κατά τα τελευταία χρόνια εφαρμόζεται η υποστηρικτική απασχόληση, η οποία έχει τρεις φάσεις: (Walsh, 1991):

- *Τοποθέτηση*: Το ΑμεΑ τοποθετείται στην προσήκουσα απασχόληση με την υποστήριξη ενός εκπαιδευτή ή ομάδας ειδικών. Προηγούμενες εμπειρίες εκπαίδευσης ή εργασίας δε θεωρούνται απαραίτητες.
- *Εκπαίδευση*: Το άτομο εκπαιδεύεται μέσα στον εργασιακό χώρο για συγκεκριμένο εργασιακό αντικείμενο. Ο εκπαιδευτής συμμετέχει στο σχήμα αυτό για όσο χρόνο απαιτείται για την εκπαίδευση και την προσαρμογή του εργαζομένου στον εργασιακό χώρο.
- *Διατήρηση της εργασίας*: Ο εργαζόμενος υποστηρίζεται, ώστε να διατηρήσει την εργασία του.

Διάφοροι λόγοι κάνουν δύσκολη την εφαρμογή προγραμμάτων για την αντιμετώπιση των προβλημάτων της επαγγελματικής ένταξης των ΑμεΑ. Οι κυριότεροι από τους λόγους αυτούς είναι οι εξής (Δελλασσούδας, 1994):

- Το υψηλό κόστος των προγραμμάτων.
- Η έλλειψη ορατού οικονομικού οφέλους από τέτοιες επενδύσεις.
- Η αδυναμία των ΑμεΑ να υπερασπιστούν τα συμφέροντά τους και να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους, όπως γίνεται με άλλες κατηγορίες πολιτών.
- Τα γραφειοκρατικά προβλήματα.
- Η έλλειψη νομοθετικής ρύθμισης για τους όρους οργάνωσης και λειτουργίας των ιδρυμάτων Ειδικής Επαγγελματικής Κατάρτισης.
- Η ανεπαρκής πληροφόρηση.
- Η αρνητική στάση της εργοδοσίας απέναντι στα άτομα αυτά.
- Η έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού - συμβούλων σχολικού επαγγελματικού προσανατολισμού.
- Η ανεπαρκής ενημέρωση των εργοδοτών και η έλλειψη ουσιαστικών κινήτρων για την πρόσληψη ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.

Τα αποτελέσματα των μελετών σχετικά με την επαγγελματική αποκατάσταση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες συγκλίνουν στο ότι γενικά αυτή διαφέρει από εκείνη των ατόμων χωρίς δυσκολίες, από το ίδιο κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο. Τα άτομα αυτά είναι ιδιαίτερα ευπαθή με μικρή προοπτική για άμεση επαγγελματική αποκατάσταση. Έχει υποστηριχθεί ότι τα κίνητρα για επιτυχία των μαθητών αυτών είναι

περιορισμένα, αλλά αυτό μπορεί να αποτελέσει θετικό έναυσμα, καθώς τα άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες επιλέγουν «ασφαλείς» και «εφικτούς» στόχους – επαγγέλματα, έτσι ώστε να διατηρήσουν το αυτοσυναίσθημά τους σε αποδεκτά επίπεδα (Oka&Paris, 1987).

Πολλές φορές επιλέγουν ή αποκλείουν μερικά επαγγέλματα ανάλογα με τις δεξιότητες που προϋποθέτουν αυτά. Ο επαγγελματικός προσανατολισμός δε συμερίζεται την αντίληψη ότι υπάρχουν επαγγέλματα, τα οποία πρέπει να εξαιρεθούν. Πολλά άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες δεν έχουν αναδείξει τα δυνατά τους σημεία, ενώ εγκλωβίζονται έντονα στις αδυναμίες τους.

Η θέση του αναπηρικού κινήματος σε θέματα Εκπαίδευσης και Αναπηρίας

Φορείς εκπροσώπησης σύμφωνα με το θεσμικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αναπηρία, αναγνωρίζεται το δικαίωμα πρόσβασης των φορέων εκπροσώπησης των ατόμων με αναπηρία, τόσο στην φάση της προετοιμασίας και υλοποίησης, όσο και στην φάση της χρηματοδότησης και αξιολόγησης των εκάστοτε παρεμβάσεων σε εθνικό και τοπικό επίπεδο.

Στον κανόνα 18 των Πρότυπων Κανόνων για την εξίσωση των ευκαιριών για τα άτομα με αναπηρία, που ενέκρινε το 1993 η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, αναφέρεται ότι τα Κράτη Μέλη οφείλουν να αναγνωρίζουν το δικαίωμα των οργανώσεων να εκπροσωπούν τα άτομα με αναπηρία σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο (United Nations

General Assembly, 1993). Στην Ελλάδα -σε εθνικό επίπεδο- δραστηριοποιείται από το 1989 η Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.). Αποστολή της Ε.Σ.Α.μεΑ. είναι η καταπολέμηση των διακρίσεων που βιώνουν τα άτομα με αναπηρία, η κατοχύρωση των δικαιωμάτων αυτών και των οικογενειών τους, η προώθηση πολιτικών που συμβάλλουν στην πλήρη συμμετοχή στην κοινωνική, οικονομική, πολιτική και πολιτιστική ζωή της χώρας και η δημιουργία ενός εθνικού πολιτικού πλαισίου για την αναπηρία με έμφαση στην ανάδειξη της κοινωνικοπολιτικής διάστασης αυτής (<http://www.esaea.gr>).

Ενώ η Ε.Σ.Α.μεΑ. αποτελεί το τριτοβάθμιο όργανο εκπροσώπησης των ατόμων με αναπηρία, οι Ομοσπονδίες Σωματείων Ατόμων με Αναπηρία, συγκροτούν τα δευτεροβάθμια όργανα που εκπροσωπούν συγκεκριμένες κατηγορίες Ατόμων με Αναπηρία ή συγγενικές κατηγορίες Ατόμων με Αναπηρία και είναι φορείς εθνικής εμβέλειας όπως οι:

- Πανελλήνια Ομοσπονδία Σωματείων Γονέων και Κηδεμόνων Ατόμων με Αναπηρία -Π.Ο.Σ.Γ.Κ.ΑμεΑ
- Πανελλήνια Ομοσπονδία Σωματείων Συλλόγων Ατόμων με Σακχαρώδη Διαβήτη - Π.Ο.Σ.Σ.Α.Σ.ΔΙΑ.
- Ομοσπονδία Κωφών Ελλάδος - ΟΜ.Κ.Ε.
- Πανελλήνια Ομοσπονδία Νεφροπαθών - Π.Ο.Ν
- Εθνική Ομοσπονδία Τυφλών - Ε.Ο.Τ.
- Ελληνική Ομοσπονδία Θαλασσαιμίας - Ε.Ο.Θ.Α.

- Εθνική Ομοσπονδία Κινητικά Αναπήρων - Ε.Ο.Κ.Α.
- Πανελλήνια Ομοσπονδία Συλλόγων Οικογενειών για τη Ψυχική Υγεία - Π.Ο.Σ.Ο.Ψ.Υ.

Σε επίπεδο εθνικής εμβέλειας υπάρχουν οι Πανελλήνιοι Σύνδεσμοι και τα Σωματεία Ατόμων με Αναπηρία, που εκπροσωπούν συγκεκριμένες κατηγορίες ατόμων με αναπηρία, ομοειδή ή συγγενικές κατηγορίες Ατόμων με Αναπηρία:

- Σύλλογος Προστασίας Ελλήνων Αιμορροφιλικών
  - Πανελλήνιος Σύνδεσμος Χανσενικών
  - Πανελλήνιος Σύνδεσμος Πασχόντων από Συγγενείς
  - Καρδιοπάθειες Σωματείο Ηπατομεταμοσχευμένων Ελλάδος
  - 97 Ομοσπονδία Καρκινοπαθών Ελλάδας
- Τέλος, υπάρχουν οι Περιφερειακές Ομοσπονδίες Ατόμων με Αναπηρία και Γονέων αυτών, που οι σκοποί τους είναι ομοειδείς με τους σκοπούς της Ε.Σ.Α.μεΑ. και εφαρμοζόμενοι στα γεωγραφικά όρια της συγκεκριμένης Περιφέρειας (Θεσσαλίας, Μακεδονίας, Κεντρικής Μακεδονίας, Κρήτης, Δ. Ελλάδας, Ηπείρου).

Μέσω των παραπάνω φορέων εκπροσωπούνται όλες οι κατηγορίες ατόμων με αναπηρία μιας συγκεκριμένης Περιφέρειας. Βασικός ρόλος τους είναι ο συντονισμός των πρωτοβάθμιων φορέων μελών τους, που δρουν στα όρια της συγκεκριμένης Περιφέρειας. Η ίδρυση των Περιφερειακών Ομοσπονδιών της Ε.Σ.Α.μεΑ. προήλθε από την ανάγκη

ενδυνάμωσης του αναπηρικού κινήματος, ενώ το δυναμικό των ανωτέρω Ομοσπονδιών, ανήκουν τα Νομαρχιακά Σωματεία Ατόμων με Αναπηρία, οι Τοπικές Ενώσεις και τα Παραρτήματα Πανελληνίων Συνδέσμων και Σωματείων Ατόμων με Αναπηρία, τα Σωματεία Ατόμων με Αναπηρία και τα Σωματεία Γονέων και Κηδεμόνων Ατόμων με Αναπηρία που έχουν την έδρα τους στα γεωγραφικά όρια της συγκεκριμένης Περιφέρειας. Η συνένωση όλων των πρωτοβάθμιων σωματείων κάθε Περιφέρειας, ο αλληλέγγυος αγώνας τους καθώς και η ενωτική τους φωνή προς όλες τις αρμόδιες αρχές της Περιφέρειας, με την συμπαράσταση και αρωγή της Ε.Σ.Α.μεΑ., έχει αποδειχθεί στην πράξη ότι αυξάνουν τη δυναμική του αναπηρικού κινήματος (Βαρδακαστάνης κ.ά., 2008).

Η κατάσταση της εκπαίδευσης ατόμων με αναπηρία στην Ελλάδα σήμερα

Μέσα στο πλαίσιο διαμόρφωσης του νέου σκηνικού σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο, ήταν αναμενόμενο να γίνουν και στη χώρα μας σχετικές νομοθετικές ρυθμίσεις, στις οποίες γίνεται λόγος για την ένταξη όλων των μαθητών σε ένα ενιαίο εκπαιδευτικό σύστημα, αναγνωρίζοντας πως όλοι μπορούν και δικαιούνται να μάθουν, μέσα από κατάλληλα προγράμματα διδασκαλίας προσαρμοσμένα στις ατομικές τους ανάγκες.

Ωστόσο η κατάσταση της εκπαίδευσης ατόμων με αναπηρία στη χώρα μας, παραμένει εξαιρετικά ελλιπής και σε μεγάλο βαθμό αποκαρδιωτική. Έτσι, διαπιστώνουμε ότι σήμερα η εκπαίδευση των

παιδιών με αναπηρία αναφέρεται σχεδόν αποκλειστικά στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, ελάχιστα στην δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια, ενώ η μέριμνα για επαγγελματική εκπαίδευση είναι σχεδόν ανύπαρκτη. Επίσης, τα τμήματα ένταξης αποτελούν τον κύριο τύπο αγωγής σε παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, σε ποσοστό 73%.

Άλλες μορφές εκπαίδευσης όπως η υποστηρικτική διδασκαλία μέσα στην κανονική τάξη ή η συνεργατική διδασκαλία αγνοούνται, με αποτέλεσμα η ένταξη να παραμένει σε θεωρητικό επίπεδο, την ώρα που οι μαθητές παραμένουν περιθωριοποιημένοι σε ξεχωριστές δομές εκπαίδευσης.

Επιπλέον, ο χάρτης της γεωγραφικής κατανομής των ΣΜΕΑ (Σχολικές Μονάδες Ειδικής Αγωγής) αποκαλύπτει πως υπάρχουν περιφέρειες όπως η Αν. Μακεδονία και Θράκη, τα Ιόνια νησιά και η Πελοπόννησος, στις οποίες οι δομές εκπαίδευσης για άτομα με αναπηρία είναι σχεδόν ανύπαρκτες.

Ειδική αγωγή και Εκπαίδευση

Η ιστορική επισκόπηση της αντιμετώπισης των ατόμων με αναπηρία μας οδηγεί στο συμπέρασμα πως οι πηγές επιρροής που καθόρισαν κατά το παρελθόν τον κοινωνικό ρόλο των ατόμων αυτών είναι κυρίως γιατροί, θεολόγοι και παιδαγωγοί, έχοντας βέβαια κατά περίπτωση διαφορετικά κίνητρα, στόχους και ενδιαφέροντα. Η αντιμετώπιση λοιπόν των ατόμων με αναπηρία έχει πάρει κατά καιρούς διάφορες μορφές, όπως απόρριψη, απομόνωση, εξόντωση, εγκατάλειψη, οίκτο, φιλανθρωπία κ.τ.λ., αλλά μόνο πρόσφατα αναγνωρίστηκαν ως άτομα ικανά για αγωγή και εκπαίδευση (William, 2000).

Σήμερα βέβαια η κατάσταση είναι διαφορετική. Ο θεσμός της υποχρεωτικής εκπαίδευσης στις αρχές του 20ου αιώνα, η διακήρυξη των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων το 1950, η θεσμοθέτηση της εκπαίδευσης των παιδιών με αναπηρία το 1970, η επίδραση της ουμανιστικής φιλοσοφίας για “ένταξη” και “ενσωμάτωση”, ο αγώνας κατά των φυλετικών διακρίσεων και η μετατόπιση του κέντρου ενδιαφέροντος στο 23 παιδί κατά την εκπαιδευτική διαδικασία, έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των σύγχρονων τάσεων στο χώρο της Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης. Το θέμα των ατόμων με αναπηρία άρχισε να αντιμετωπίζεται ως κοινωνικό – παιδαγωγικό και με τη μορφή αυτή, δόθηκε έμφαση στην δημιουργία και εφαρμογή ειδικών διδακτικών προγραμμάτων σε συνδυασμό με την παροχή ιατρικών μέσων καθώς και υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας.

Η αναγνώριση του δικαιώματος που έχουν τα άτομα με αναπηρία για ισότιμες ευκαιρίες στην εκπαίδευση όπως και οι υπόλοιποι άνθρωποι και η υλοποίηση αυτής της ιδεολογίας οδήγησε στο σχεδιασμό ενός διαφοροποιημένου σχολικού προγράμματος, προσαρμοσμένου στις “ιδιαιτερότητες” των παιδιών, που ονομάστηκε Ειδική Αγωγή. Αυτή η εκπαίδευση συνίσταται στην απόκτηση των γνώσεων και ικανοτήτων εκείνων που θα συμβάλλουν στην ένταξή τους στις κοινωνικές δομές και την εξέλιξή τους ανάλογα με τους κανόνες και τις αξίες της κοινωνίας.

Εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία

Δεν θα μπορούσε κανείς να αρνηθεί την άποψη ότι η κοινωνική θέση του ατόμου που αποκτάται από την εκπαίδευση, μεταφέρεται μέσα

στην κοινωνία έχοντας τη σφραγίδα της νομιμοποίησης, γιατί η συγκεκριμένη θέση έχει αποδοθεί από ένα θεσμό προορισμένο να δώσει στον πολίτη τα δικαιώματα που του ανήκουν (Marshall, 2001). Επομένως το άτομο δίχως αναπηρία, όπως και το άτομο με αναπηρία, για να αναγνωρίσει ότι διαθέτει ίση αξία με τον άλλον και ότι απαιτείται η συμπληρωματικότητα της ταυτότητάς του με τη διαφορετική ταυτότητα του διπλανού -προκειμένου να επιτύχει την προσωπική ανέλιξη στο πλαίσιο ενός κοινωνικού συνόλου- απαιτείται να δεχτεί την κατάλληλη εκπαίδευση.

Ποια είναι ωστόσο η κατάλληλη εκπαίδευση για τα άτομα με αναπηρία και κατά πόσο παρέχεται αυτή στο σημερινό σχολείο; Λαμβάνει το σχολείο μέσα από τις πρακτικές του μέριμνα για την παροχή αποτελεσματικών διδακτικών και μορφωτικών εμπειριών προς όλους τους μαθητές, ώστε να ανταποκρίνεται αποτελεσματικά στις εκπαιδευτικές ανάγκες τους;

Πρόκειται για ένα σχολείο μέσα στο οποίο τα παιδιά όλων των ικανοτήτων μεγαλώνουν μαζί ως ενεργά μέλη της κοινωνίας ή μήπως τελικά δεν εξασφαλίζονται σε όλους τους μαθητές οι ίδιες ευκαιρίες για την από κοινού μάθηση και ενεργό συμμετοχή σε κάθε διάσταση της σχολικής ζωής;

Η εκπαιδευτική αντιμετώπιση των ατόμων με αναπηρία αποτελεί σήμερα ένα από τα σημαντικότερα και περισσότερο αμφιλεγόμενα θέματα της παιδαγωγικής επιστήμης (Lupart, 2002). Πέρα ωστόσο από τις όποιες αντιφάσεις, αποτελεί κοινό τόπο η άποψη ότι η εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία πρέπει να έχει τις βάσεις της στην αναγνώριση του δικαιώματος των μαθητών αυτών να εκπαιδεύονται σε ένα “όσο το δυνατό λιγότερο περιοριστικό περιβάλλον” (Fisher, 2007). Με άλλα

λόγια, η εκπαίδευση των μαθητών με αναπηρία οφείλει να περιλαμβάνει ένα σύνολο πρακτικών και αντίστοιχων αντιλήψεων που να βασίζονται στην παραδοχή ότι όλα τα παιδιά έχουν το ίδιο δικαίωμα να ωφελούνται στο μέγιστο από τις παρεχόμενες εκπαιδευτικές εμπειρίες (Onaga&Martoccio, 2008).

Συνακόλουθα, το σχολικό περιβάλλον πρέπει να είναι δομημένο έτσι ώστε να εκμηδενίζονται όλα τα εμπόδια που παρακωλύουν τη δυνατότητα ισότιμης συμμετοχής και πλήρους αξιοποίησης όλων των ικανοτήτων που διαθέτουν οι μαθητές σύμφωνα με τον ατομικό ρυθμό ανάπτυξής τους. Η αναζήτηση των τρόπων που μπορούν να οδηγήσουν στη δόμηση ενός τέτοιου εκπαιδευτικού συστήματος, που κύριο στόχο του έχει την ανάπτυξη της ποιότητας της εκπαίδευσης, ώστε όλοι οι μαθητές να μπορούν να φοιτούν σε αυτό χωρίς να κατηγοριοποιούνται, προϋποθέτει την αποσαφήνιση των σχετικών εννοιών, όπως “αναπηρία”, “ειδική αγωγή και εκπαίδευση”, καθώς και “συνεκπαίδευση” των παιδιών με αναπηρία.

Πρόσβαση ατόμων με αναπηρία στην εκπαίδευση

Μέσα στο θεωρητικό αυτό πλαίσιο, είναι αναγκαίο να σχεδιαστεί η εκπαιδευτική πραγματικότητα με τέτοιο τρόπο ώστε να εξασφαλίζεται σε κάθε μαθητή η ισότιμη πρόσβαση στις εμπειρίες και τα αγαθά της καθημερινότητας σχολικής ζωής (Scottetal., 2002).

Παράδειγμα πρόσβασης στην εκπαίδευση: η περίπτωση του παιδιού με νοητική αναπηρία

Προκειμένου να επιτευχθεί η πρόσβασή τους στην εκπαίδευση, πρέπει να ληφθούν υπόψη κάποια ζητήματα όπως:

- Να διατυπώνονται μέσα στο πλαίσιο του σχολείου σαφείς εκπαιδευτικοί στόχοι, κάτι που επιτρέπει σε όλους τους μαθητές να συμμετέχουν στη μαθησιακή διαδικασία με επιτυχία και αφετέρου επιτρέπουν την ουσιαστική αξιοποίηση του χρόνου διδασκαλίας.
- Να αξιοποιείται η χρήση πολλαπλών εκπαιδευτικών μέσων και υλικών. Το εκάστοτε διδακτικό αντικείμενο μπορεί να παρουσιάζεται πολυαισθητηριακά, όπως με εικόνες, με ήχο κ.τ.λ., ώστε να γίνεται προσιτό σε μαθητές με διαφορετικές ανάγκες.
- Να υποστηρίζεται η αξιοποίηση πολλαπλών εναλλακτικών διδακτικών μεθόδων (Tomlinson et al. 2003) και στρατηγικών διδασκαλίας όπως παραδείγματιος χάρη η αρχή της διαφοροποίησης, η αρχή της “ζώνης επικείμενης ανάπτυξης”, η αρχή της κonstrουκτιβιστικής θεωρίας, η αρχή της κλιμακωτής αναδόμησης, η αρχή του ευέλικτου σχηματισμού ομάδων, η συνεργατική διδασκαλία, η συνεργατική μάθηση κ.ά.
- Να επιτρέπει και να υποδεικνύει το σχολείο διαφοροποιημένους τρόπους εμπλοκής του μαθητή στην εκπαιδευτική διαδικασία, παραδείγματιος χάρη να δίνεται στο μαθητή η δυνατότητα επιλογής του τρόπου με τον οποίο επιδεικνύει την κατακτημένη γνώση (γραπτά, προφορικά, με ζωγραφιά, με παίξιμο ρόλων κ.ά.).
- Να δίνει προτεραιότητα στην ανάπτυξη δεξιοτήτων που συνδέονται με την ποιότητα της “καθημερινότητας” για τους μαθητές με νοητική αναπηρία, ώστε ως αυριανός πολίτης να

συμμετέχει ισότιμα στο κοινωνικό, οικονομικό, πολιτιστικό και πολιτικό γίγνεσθαι.

- Να δίνει προτεραιότητα στην ανάπτυξη δεξιοτήτων μάθησης, δηλαδή, να προάγει την ικανότητα των μαθητών “να μαθαίνουν πώς να μαθαίνουν”.
- Να στηρίζεται και να στηρίζει αποτελεσματικές μεθόδους αξιολόγησης, οι οποίες να χαρακτηρίζονται από ελαστικότητα, συνεχή ανατροφοδότηση και σεβασμό στα ατομικά χαρακτηριστικά κάθε μαθητή (Dewsburyetal., 2004).
- Να εφαρμόζεται το εκάστοτε εκπαιδευτικό πρόγραμμα όσο το δυνατόν νωρίτερα, από την προσχολική ηλικία, προκειμένου να επιτευχθούν τα καλύτερα δυνατά δι- 123 δακτικά αποτελέσματα για το μαθητή με νοητική αναπηρία (Gunnetal., 2004)
- Να καταρτίζεται από μια διεπιστημονική ομάδα, αλλά και με τη συνεργασία των γονέων των μαθητών με νοητική αναπηρία.

Επίσης, πρέπει να δίνεται προσοχή στα παρακάτω:

- Χρήση συνεργατικών στρατηγικών μάθησης.
- Διδασκαλία μέσω συνομηλίκων.
- Χρήση τεχνολογίας στην εκπαίδευση.
- Προώθηση της κατάκτησης λειτουργικών κοινωνικών δεξιοτήτων, ενίσχυση της επιτυχημένης κοινωνικής λειτουργικότητας του μαθητή με νοητική αναπηρία στο σχολείο, στην καθημερινή του ζωή και στην κοινότητα, βελτίωση των δεξιοτήτων που συνδέονται με την κοινωνική επάρκεια.

- Ενίσχυση της αυτοπεποίθησης, της αυτορρύθμισης, του αυτοπροσδιορισμού των μαθητών με νοητική αναπηρία.
- Η κατάλληλη οργάνωση της τάξης ως προς την λειτουργικότητα, το χώρο, τα υλικά, την υποδομή, για παράδειγμα διευθέτηση χώρου και υλικών, κανόνες στην ομάδα, μείωση της εξάρτησης από τον εκπαιδευτικό κ.λ.π.
- Ενίσχυση της αποδοχής του μαθητή με νοητική αναπηρία από τους άλλους μαθητές στην τάξη.
- Σχεδιασμός διδασκαλίας σύμφωνα με το μαθησιακό προφίλ του μαθητή (Lawrence Brown, 2004).
- Οργάνωση και διαχείριση του πλαισίου: π.χ. ακαδημαϊκό πλαίσιο, φυσικό περιβάλλον (π.χ. προσαρμογές στο χώρο και τα υλικά), διαπροσωπικό πλαίσιο (π.χ. προσαρμογές που προωθούν θετικά σχέσεις, συμπεριφορές, επικοινωνία, δυναμική της τάξης).
- Συχνά προτείνονται ειδικότερες προσαρμογές στο πλαίσιο της διδασκαλίας, για παράδειγμα οι προφορικές οδηγίες μπορούν να συμπληρωθούν με επιδείξεις, γραπτό κείμενο, γραφήματα ή / και μαγνητοφώνηση των οδηγιών κλπ.
- Γενικότερα, χρήση τεχνικών που ανταποκρίνονται στις ανάγκες του μαθητή με νοητική αναπηρία στους γνωστικούς του περιορισμούς, αλλά και στις δυνατότητές του (Levine, 2003).
- Συνήθως προτείνεται και η επιλογή διδακτικών στρατηγικών που ενισχύουν τη λύση προβλημάτων, την κριτική σκέψη κλπ. (Wehmeyer et al., 2002).
- Επιλογή κι εφαρμογή στρατηγικών διδασκαλίας, πρακτικών και μεθόδων που ενισχύουν τη γενίκευση των νέων δεξιοτήτων και σε πλαίσια εκτός της τάξης όπως για παράδειγμα διδασκαλία

στο πλαίσιο της κοινότητας, εφαρμογές στην καθημερινή ζωή, λαμβάνοντας υπόψη τις καθημερινές εμπειρίες του μαθητή.

- Πρέπει να τονιστεί ότι η προσβασιμότητα των παιδιών με νοητική αναπηρία στο γενικό σχολείο και η πλήρης έναρξή τους μέσα σε αυτό, προϋποθέτει την εφαρμογή κάποιων αρχών και πρακτικών, ώστε αυτό να ανταποκριθεί με επιτυχία στις ιδιαίτερες ανάγκες του συγκεκριμένου μαθητικού πληθυσμού.
- Η διδασκαλία στο Τμήμα όπου εφαρμόζεται πρόγραμμα συνεκπαίδευσης είναι επιτυχής εφόσον αυτή προσανατολίζεται σε δραστηριότητες και σε σχέδια δράσης βιωματικού χαρακτήρα.
- Τα θέματα διδασκαλίας και τα αντικείμενα μάθησης πρέπει να δομούνται διδακτικά κατά τέτοιο τρόπο ώστε ο κάθε μαθητής να έχει τα μέγιστα οφέλη.
- Οι μαθητές με νοητική αναπηρία σε σχέση με τους υπόλοιπους συμμαθητές τους χρειάζονται την παροχή ασκήσεων διαφορετικού επιπέδου, επιπρόσθετη βοήθεια για την επίλυσή τους, καθώς και περισσότερο χρόνο για την κατάκτηση της γνώσης.
- Περιεχόμενο και στόχοι μάθησης, οι οποίοι δεν συμπεριλαμβάνονται στο γενικό σχολικό πρόγραμμα του Δημοτικού Σχολείου, αλλά θεωρούνται απαραίτητοι για την ανάπτυξη των μαθητών με νοητική ανεπάρκεια, παρέχονται με τη μορφή υποστηρικτικού μαθήματος σε ιδιαίτερες ώρες της σχολικής ημέρας σε μικρές ομάδες εργασίας από μαθητές με κοινές εκπαιδευτικές ανάγκες ή σε εξατομικευμένο επίπεδο, εσωτερικά στην τάξη, προσφέρεται ιδιαίτερη εκπαιδευτική βοήθεια.

- Στα πλαίσια της κοινής σχολικής ζωής οι μαθητές με νοητική αναπηρία συναναστρέφονται με τους υπόλοιπους συμμαθητές τους, οι οποίοι αποτελούν γι' αυτούς πρότυπα μίμησης, τους παρέχουν πλήθος ερεθισμάτων και δρουν ως συνεργάτες.
- Συνεπώς, οι μαθητές με νοητική αναπηρία δεν χρειάζονται αποκλειστικά τους ενηλίκους εκπαιδευτικούς, αλλά μπορούν να διευρύνουν τους ορίζοντες δράσης τους έχοντας ως βοηθούς τους συνομήλικους συμμαθητές τους (Thomas&Loxley, 2001) 126 δ) Η συνεργασία και η καθημερινή συμβίωση των μαθητών που παρουσιάζουν νοητική αναπηρία με τους υπόλοιπους μαθητές, επιτρέπει τη συστηματική εξάσκησή τους και τελικά την απόκτηση δεξιοτήτων που συνδέονται με την καθημερινή ζωή (Armstrong&Moore, 2004).
- Εξίσου σημαντικό με την απόκτηση ακαδημαϊκών γνώσεων και πρακτικών επιδεξιοτήτων είναι και η κατάκτηση κοινωνικών δεξιοτήτων. Καθημερινά, στα πλαίσια του ενταξιακού μαθήματος, η συμμετοχή των μαθητών με νοητική αναπηρία δεν υπολείπεται της συμμετοχής των μαθητών δίχως αναπηρία.

Αναπηρικό κίνημα και Δια βίου Μάθηση των ατόμων με αναπηρία

Με τον όρο «Δια Βίου Μάθηση» αναφερόμαστε σε κάθε είδους γενική εκπαίδευση, επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, ανεπίσημη εκπαίδευση και άτυπη μάθηση καθ' όλη τη διάρκεια του βίου ενός ατόμου που έχει ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη των γνώσεων, των

δεξιοτήτων και των ικανοτήτων του, προκειμένου να βελτιωθεί η κοινωνική ή /και εργασιακή του κατάσταση (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο (2006, 11 15).)

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα, στην προσπάθειά της να στηρίξει το θεσμό της Δια Βίου Μάθησης, ανέπτυξε ένα στρατηγικό πλαίσιο προγραμμάτων, γενικός στόχος των οποίων είναι να συμβάλουν μέσω της διασφάλισης περισσότερων θέσεων απασχόλησης, στην ανάπτυξη και την οικονομική εξέλιξη των Ευρωπαϊκών Κρατών Μελών. Αποτέλεσμα των δράσεων αυτών, επιδιώκεται να είναι η δημιουργία κοινωνικής συνοχής και αλληλεγγύης, αλλά και η προστασία του περιβάλλοντος – κοινωνικού, οικονομικού, πολιτισμικού, πολιτισμικού, φυσικού- για τις μελλοντικές γενιές.

Το Ελληνικό Κράτος, ακολουθώντας τις σύγχρονες εξελίξεις, υιοθέτησε και αυτό την πρακτική των Ευρωπαϊκών χωρών εκπονώντας προγράμματα Δια Βίου Μάθησης με σκοπό να αντιμετωπίσει την κρίση και να μπει σε μια αναπτυξιακή προοπτική. Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι ένας από 105 τους βασικούς στόχους του νόμου 3879/2010 για την ανάπτυξη της Δια Βίου Μάθησης ήταν η διασφάλιση της πρόσβασης των μελών κοινωνικά ευπαθών και ευάλωτων ομάδων σε όλες τις δράσεις κατάρτισης και εκπαίδευσης ενηλίκων, τα εκάστοτε προγράμματα που εκπονήθηκαν έχουν υποστεί έντονη κριτική από την ΕΣΑμεΑ, λόγω της άνισης συμμετοχής σε αυτά των ατόμων με αναπηρία (Ετήσια Έκθεση ΕΣΑμεΑ, 2009). Έτσι, μεταξύ άλλων επισημάνθηκε ότι σύμφωνα με έρευνες σε πολλές χώρες, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, η συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στα διάφορα εκπαιδευτικά προγράμματα Δια Βίου Μάθησης είναι μικρότερη από την αντίστοιχη συμμετοχή του γενικού πληθυσμού.

Από τα προαναφερόμενα, αναδεικνύεται ιδιαίζουσας σημασίας η αναγκαιότητα δράσης των φορέων εκπροσώπησης των ατόμων με αναπηρία, προκειμένου να σχεδιαστούν πρακτικές οι οποίες θα διασφαλίζουν την πρόσβασή τους στα διάφορα προγράμματα Δια Βίου Μάθησης (Rogers, 2006). Σε σχετική έρευνα που πραγματοποιήθηκε, διαφάνηκε ότι ανάμεσα στα σημαντικότερα κίνητρα για την συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στα προγράμματα αυτά, συγκαταλέγεται η επιθυμία για τη διερεύνηση γνώσεων, τη βελτίωση δεξιοτήτων και την απόκτηση ικανοτήτων σχετικών με την προοπτική της εύρεσης εργασίας. Ωστόσο, από την άλλη μεριά φαίνεται να εντοπίζονται ισχυρά αντικίνητρα, τα οποία εμποδίζουν την ισότιμη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία σε τέτοιου είδους προγράμματα (ΕΣΑμεΑ, 2008).

Τέτοιου είδους αντικίνητρα αποτελούν μεταξύ άλλων (Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (ΕΣΑμεΑ), 2008, σσ. 152-155):

- Το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, το οποίο συναντάται συχνότερα ανάμεσα στον πληθυσμό των ατόμων με αναπηρία.
- Οι μη προσβάσιμες υποδομές.
- Η χαμηλή αυτοεκτίμηση που συχνά βιώνουν τα άτομα με αναπηρία
- Ο μη προσβάσιμος εξοπλισμός που υπάρχει στα κέντρα και τις δομές των προγραμμάτων Δια Βίου Μάθησης.
- Οι δυσάρεστες εμπειρίες που έχουν αποκομίσει τα άτομα με αναπηρία από το εκπαιδευτικό σύστημα
- Η απογοήτευση που συχνά νιώθουν για το νόημα της εκπαίδευσης.
- Η ανεπαρκής ενημέρωση.

- Η απουσία στοχευμένων προγραμμάτων που να απευθύνονται σε ειδικές κατηγορίες αναπηρίας.
- Τα πρόβλημα μετακίνησης που συχνά αντιμετωπίζουν τα άτομα αυτά. Διαφόρων ειδών προβλήματα επικοινωνίας.
- Η έλλειψη μέριμνας για τη χορήγηση οικονομικής αποζημίωσης.

Το αναπηρικό κίνημα λοιπόν, θα πρέπει να αναπτύξει αποτελεσματικές δράσεις προκειμένου να αρθούν τα εμπόδια πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία στη Δια Βίου Εκπαίδευση. Προς την κατεύθυνση αυτή είναι σημαντικό να ληφθούν υπόψη μεταξύ άλλων και οι εξής παράμετροι (Macleod & Lambe, 2007; ΕΣΠΑ, 2006):

- Αναγκαιότητα διενέργειας εξειδικευμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων και σεμιναρίων για τα άτομα με αναπηρία, της οικογένειάς τους και την ευρύτερη κοινότητα σχετικά με τις δυνατότητας και τα οφέλη της Δια Βίου Μάθησης.
- Προσπάθεια γεωγραφικής αποκέντρωσης των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, ώστε να παρέχεται η δυνατότητα πρόσβασης σε αυτά και των κατοίκων των αγροτικών και ημιαστικών περιοχών.
- Ιδιαίτερη προσοχή κατά το σχεδιασμό των εκπαιδευτικών προγραμμάτων ώστε αυτά να ανταποκρίνονται στις συγκεκριμένες ανάγκες των ατόμων στα οποία απευθύνονται, στις απαιτήσεις της σημερινής πραγματικότητας, να είναι προσανατολισμένα στην απόκτηση χρήσιμων γνώσεων και να διευκολύνουν την εύρεση εργασίας.
- Διασφάλιση των προϋποθέσεων εκείνων που θα καταστήσουν δυνατή τη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία σε προγράμματα

Δια Βίου Μάθησης, όπως η παροχή διευκολύνσεων μεταφοράς κ.ά. (ΥΠΔΒΜΘ- Ευρωπαϊκή Ένωση, 2008).

- Ειδική μέριμνα για τις παιδαγωγικές μεθόδους και την εν γένει εκπαιδευτική λειτουργία που θα διαχέεται μέσα από τη φιλοσοφία, το σχεδιασμό και την υλοποίηση των προγραμμάτων Δια Βίου Μάθησης, ώστε αυτά να αποκαταστήσουν προηγούμενες αρνητικές εμπειρίες των ατόμων με αναπηρία από το εκπαιδευτικό σύστημα, να ενισχύουν την αυτοπεποίθηση και την αξιοπρέπεια των εκπαιδευομένων, να συμβάλλουν στην ενίσχυση της κοινωνικοποίησής τους κ.ά.

Εκπαιδευτικοί με αναπηρία

Άτομα με αναπηρία και απασχόληση στην Ελλάδα σήμερα

Η ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην κοινωνία και απασχόληση είναι βασικό και ουσιαστικό δικαίωμά τους, συνταγματικά κατοχυρωμένο από τις νομοθεσίες, διατάξεις και διακηρύξεις σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Τα οφέλη που προκύπτουν από την ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην αγορά εργασίας είναι πολλαπλά και ποικίλα, όπως (Hendricksetal., 2005; Beegle&Stock, 2003; Twamleyetal., 2003):

- i. Μειώνεται το συνολικό ποσοστό ανεργίας, γιατί απασχολούνται και τα συγκεκριμένα άτομα.
- ii. Εφ' όσον εργάζονται δεν εξαρτώνται από τα όποια επιδόματα τους παρέχει το κράτος και επομένως δεν το επιβαρύνουν οικονομικά.

- iii. Προσφέρουν έργο και επομένως διευρύνουν το εργατικό δυναμικό της χώρας.
- iv. Μειώνεται το συνολικό ποσοστό της φτώχειας.
- v. Αυξάνονται οι πόροι του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης, καθώς προστίθενται κι άλλοι εργαζόμενοι.
- vi. Η οικογένεια των ατόμων με αναπηρία έχει λιγότερα έξοδα, καθώς δεν επωμίζεται το κόστος συντήρησής τους. Ως αποτέλεσμα, αυξάνεται η καταναλωτική της δύναμη.
- vii. Το άτομο με αναπηρία γίνεται οικονομικά ανεξάρτητο.
- viii. Αναπτύσσεται η κοινωνικότητα και ολοκληρώνεται η προσωπικότητά του, αφού αισθάνεται παραγωγικός (Eurostat, 1995).

Ωστόσο παρά τα προαναφερόμενα οφέλη, ο αποκλεισμός των ατόμων με αναπηρία από την αγορά εργασίας, ιδιαίτερα κατά τα τελευταία χρόνια, έχει προσλάβει εκρηκτικές διαστάσεις. Ενδεικτικά αναφέρονται τα εξής:

- Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, παρατηρείται ότι τα άτομα με αναπηρία είναι πιθανό να βρεθούν εκτός αγοράς εργασίας 6 φορές περισσότερο από ότι ο γενικός πληθυσμός.
- Τα άτομα με αναπηρία που κατέχουν πτυχίο ανωτέρας ή ανωτάτης εκπαίδευσης αντιμετωπίζουν 4 φορές περισσότερο δυσκολίες στην εξεύρεση εργασίας από ότι τα άτομα χωρίς αναπηρία που έχουν την ίδια εκπαίδευση.
- Στην Ελλάδα, πριν την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης, τα επίπεδα απασχόλησης των ατόμων με αναπηρία ήταν ήδη πολύ χαμηλά. Συγκεκριμένα, πέντε στα έξι άτομα με αναπηρία (ποσοστό 84% σύμφωνα με έρευνα της εθνικής στατιστικής υπηρεσίας το 2003) δεν είχαν καμία πρόσβαση

στην αγορά εργασίας. Σήμερα, οι πιθανότητες των υποψηφίων για εργασιακή ένταξη τείνουν να μηδενιστούν, ιδίως λόγω της ανεπαρκούς εφαρμογής της σχετικής προστατευτικής νομοθεσίας.

- Οι καταγγελίες για καταπιεστικές στάσεις απέναντι στο ήδη μικρό ποσοστό εργαζόμενων ατόμων με αναπηρία αυξάνουν συνεχώς, καταδεικνύοντας τη ρατσιστική και αντιδημοκρατική στάση της ελληνικής κοινωνίας, με όλες τις συνέπειες που μπορεί να έχει αυτό.
- Τα προγράμματα που έχουν χρηματοδοτηθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση και το Ελληνικό Δημόσιο για την επαγγελματική κατάρτιση και εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία, δεν φαίνεται μέχρι σήμερα να έχουν συμβάλει στον αρχικό τους στόχο, που είναι η μείωση της ανεργίας. Όπως καταγγέλλει η ΕΣΑμεΑ, ενώ ο νόμος προβλέπει ρητά ανά έτος να γίνονται προκηρύξεις θέσεων για τα άτομα με αναπηρία στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα, παρατηρείται ότι χιλιάδες από αυτές της “δικαιωματικές” θέσεις δεν έχουν αξιοποιηθεί.
- Ενώ το υπουργείο εργασίας έχει δεσμευτεί εδώ και χρόνια να αναβαθμίσει το νόμο σχετικά με την απασχόληση των ατόμων με αναπηρία, μέχρι σήμερα κάτι τέτοιο δεν έχει πραγματοποιηθεί.
- Οι διάφορες δομές και υπηρεσίες επαγγελματικής κατάρτισης που λειτουργούν για τα άτομα με αναπηρία στην Ελλάδα, είτε έχουν ήδη κλείσει, είτε απειλούνται με διακοπή των λειτουργιών τους, καθώς αντιμετωπίζουν τεράστια οικονομικά προβλήματα.

- Ακόμη και στην επαρχία –όπου η κατάσταση για τα άτομα με αναπηρία, λόγω των συνθηκών αλληλεγγύης και αλληλοϋποστήριξης, ήταν κάπως καλύτερη- τα άτομα με αναπηρία αντιμετωπίζουν τεράστια προβλήματα στο χώρο της εργασίας.
- Ο συνήγορος του πολίτη κατέγραψε το 2009, τις περισσότερες αριθμητικά καταγγελίες για ρατσιστικές συμπεριφορές εναντίον εργαζομένων με αναπηρία από οποιαδήποτε άλλη χρονιά, οι οποίες μάλιστα για πρώτη φορά είχαν συλλογική μορφή.

Οι στόχοι των Κ.Ε.Ε.Ε.

Η ανάλυση των συνεντεύξεων της έρευνάς επιβεβαίωσε την υπόθεση εργασίας σύμφωνα με την οποία οι Κοινωνικές Επιχειρήσεις Εργασιακής Ένταξης(Κ.Ε.Ε.Ε.) στην Ελλάδα διαθέτουν μείγμα στόχων. Αξίζει να σημειώσουμε ότι ο Evers (2001) διέκρινε τρεις κατηγορίες στόχων που απαντώνται στις Κοινωνικές Επιχειρήσεις Εργασιακής Ένταξης (Κ.Ε.Ε.Ε.) στην Ευρώπη. Η πρώτη κατηγορία αφορά στην «Ανάπτυξη προγραμμάτων Εργασιακής και Κοινωνικής Ένταξης», η δεύτερη στην «Παραγωγή Προϊόντων και Υπηρεσιών» και η τρίτη στην «Προώθηση συμφερόντων και δημόσιες σχέσεις».

Από τη μελέτη της έρευνας διαπιστώνουμε ότι όλες οι Κοινωνικές Επιχειρήσεις του δείγματος έχουν τουλάχιστον δύο στόχους. Μάλιστα στο σύνολό τους απάντησαν ότι αποσκοπούν στην εργασιακή και την κοινωνική ένταξη των ωφελούμενων τους μέσω σχεδιασμού δράσεων και

προγραμμάτων που υπηρετούν με τον καλύτερο τρόπο αυτό τον σκοπό ενώ, δήλωσαν και πάλι στο σύνολό τους, κύριο στόχο τους αποτελεί η παραγωγή εκείνων των προϊόντων και υπηρεσιών τα οποία θα μπορούν να προωθηθούν με τρόπο αποτελεσματικό και ταχύ στην αγορά και έτσι να στηριχθούν άμεσα θέσεις εργασίας για τους ωφελούμενούς τους.

Στις περισσότερες περιπτώσεις οι δύο αυτές κατηγορίες αλληλεπικαλύπτονται αφού δραστηριότητες, όπως πχ. η λειτουργία εργαστηρίου τέχνης ή συνεργείουκαθαρισμού, συνιστούν δράσεις που εντάσσονται σε προγράμματα κοινωνικής και εργασιακής ένταξης τα οποία προφανώς προϋποθέτουν (ως στόχο) την παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών. Όπως και να έχει πάντως, είναι ξεκάθαρο ότι αυτές οι δύο μεγάλες κατηγορίες μονοπωλούν -ως κεντρικής σημασίας στόχοι- το ενδιαφέρον των φορέων κοινωνικής και εργασιακής ένταξης της έρευνάς μας.

Αναφορές και δηλώσεις όπως «στόχος μας είναι η δικτύωσή μας με φορείς και οργανισμούς έτσι ώστε να προωθήσουμε τα προϊόντα μας», «επιδιώκουμε τη γνωριμία με εκπροσώπους και διευθυντές μεγάλων δημοσίων οργανισμών», «προωθούμε τις δημόσιες σχέσεις μας», «στόχος μας παραμένει η όσο το δυνατόν καλύτερη και αποτελεσματικότερη προώθηση των συμφερόντων του φορέα μας», «επιδιώκουμε να γνωρίσουμε όσο το δυνατόν περισσότερους υποψήφιους πελάτες είτε πρόκειται για φορείς είτε για ιδιώτες» και «κύρια επιδίωξή μας είναι η ανάπτυξη καλών σχέσεων με άλλους φορείς του Τρίτου -και όχι μόνον- τομέα» συμπεριελήφθησαν στην κατηγορία «Προώθηση συμφερόντων και δημόσιες σχέσεις». Η τελευταία αυτή κατηγορία αναφέρθηκε ως στόχος από τους μισούς συμμετέχοντες φορείς, πράγμα το οποίο δείχνει ότι δεν αποτελεί μέγιστη προτεραιότητα, ή έστω κεντρικής σημασίας

επιδίωξη, για όλες τις Κοινωνικές Επιχειρήσεις Εργασιακής Ένταξης (Κ.Ε.Ε.Ε.) του δείγματός μας.

Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι καμία Κοινωνική Επιχείρηση Ένταξης δεν έχει ως κύριο στόχο (δηλαδή ως 1^η επιλογή) την προώθηση συμφερόντων και τις δημόσιες σχέσεις, αλλά όσες ανέφεραν τη συγκεκριμένη κατηγορία ως στόχο τη θέτουν ως τρίτη και τελευταία επιλογή.

Έτσι λοιπόν, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι κύρια επιδίωξη των Κοινωνικών Επιχειρήσεων Ένταξης που έλαβαν μέρος στην έρευνά είναι είτε η ανάπτυξη προγραμμάτων ένταξης, είτε η παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών. Πιο συγκεκριμένα, έξι στους δέκα φορείς απάντησαν ότι κύρια επιδίωξή τους είναι η «Ανάπτυξη προγραμμάτων Εργασιακής και Κοινωνικής Ένταξης» ενώ τέσσερις ανέφεραν την «Παραγωγή Προϊόντων & Υπηρεσιών». Τα αντίστοιχα ποσοστά που συγκέντρωσε η έρευνα του PERSE για τις ευρωπαϊκές Κοινωνικές Επιχειρήσεις Εργασιακής Ένταξης (Κ.Ε.Ε.Ε.) δεν ξεπερνούσαν σε καμία διακριτή κατηγορία το 47% (περίπου οι μισές), ενώ κατά μέσο όρο (ανά χώρα) κυμαίνονταν κοντά στο 40%.

Συμπερασματικά, διαπιστώνουμε ότι όντως οι Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Ένταξης που έλαβαν μέρος στην έρευνά, διαθέτουν ένα μίγμα στόχων. Οι στόχοι αυτοί μπορούν να ταξινομηθούν σε τουλάχιστον τρεις κατηγορίες, όπως έχουν άλλωστε αποτυπωθεί από τους Laville and Nyssens (2001): κοινωνικοί (κάλυψη οικονομικών αναγκών των ωφελούμενων αλλά και όφελος για την ίδια την τοπική κοινωνία), οικονομικοί (παραγωγή προϊόντων και προσφορά υπηρεσιών)

και κοινωνικοπολιτικοί (στήριξη περιθωριοποιημένων ομάδων του πληθυσμού, εκδημοκρατισμός στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων στο οικονομικό πεδίο κλπ.).

Από την ανάλυση συμπεραίνεται ότι οι επιχειρήσεις αυτού του τύπου συνδυάζουν στόχους όπως η εκπαίδευση και η εργασιακή ένταξη των κοινωνικά αποκλεισμένων ατόμων, η παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών όπως επίσης την προώθηση μιας οικονομικής ανάπτυξης, που εστιάζει περισσότερο στην κοινωνική ενσωμάτωση και στην παραγωγική δραστηριότητα εντάσεως εργασίας. Οι στόχοι των Κοινωνικών Επιχειρήσεων Ένταξης της έρευνας μπορούν να ταξινομηθούν επίσης σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση που εισήγαγε ο Evers (2001) αναδεικνύοντας τρεις κατηγορίες στόχων οι οποίοι απαντώνται στις Κοινωνικές Επιχειρήσεις Εργασιακής Ένταξης (Κ.Ε.Ε.Ε.) στην Ευρώπη:

1. Ανάπτυξη προγραμμάτων Εργασιακής και Κοινωνικής Ένταξης,
2. Παραγωγή Προϊόντων και Υπηρεσιών και
3. Προώθηση συμφερόντων και δημόσιες σχέσεις.

Οι δύο πρώτες κατηγορίες μονοπωλούν τη στοχοθέτηση των φορέων της έρευνας ως προς τη βαρύτητά τους.

Κοινωνικοποίηση μέσω της παραγωγικής δραστηριότητας

Στην τελευταία αυτή κατηγορία ο στόχος δεν είναι –κυρίως– η επαγγελματική ένταξη στην ανοικτή αγορά εργασίας, αλλά μάλλον η επανακοινωνικοποίηση ατόμων που ανήκουν στις ομάδες-στόχους μέσω

της κοινωνικής επαφής, της τήρησης των κανόνων και ενός πιο «δομημένου» τρόπου ζωής. Η δραστηριότητα είναι έτσι «ημι-επίσημη», υπό την έννοια ότι δε ρυθμίζεται από ένα πραγματικό νομικό καθεστώς ή κάποια σύμβαση εργασίας. Σε αυτά τα WISE's εργάζονται κυρίως άτομα με σοβαρά κοινωνικά προβλήματα (αλκοολικοί, ναρκομανείς, πρώην κατάδικοι, κλπ.) και άτομα με σοβαρή σωματική ή ψυχική αναπηρία.

Υπάρχουν δύο χαρακτηριστικοί τύποι WISE's που ανήκουν σε αυτή την κατηγορία: πρώτον, τα κέντρα για την προσαρμογή στην εργασιακή ζωή στη Γαλλία, των οποίων στόχος δεν είναι η εξασφάλιση ορισμένου επιπέδου παραγωγικότητας, αλλά πρώτα απ' όλα η «επανα – κοινωνικοποίηση μέσα από το έργο» ατόμων με ψυχολογικά και κοινωνικά προβλήματα. Ομοίως, τα WISEs με δραστηριότητες ανακύκλωσης στο Βέλγιο προσλαμβάνουν άτομα με σοβαρά κοινωνικά προβλήματα ώστε να εργαστούν στη συλλογή και ανακύκλωση των αποβλήτων, με σκοπό την εξασφάλιση ορισμένου επιπέδου κοινωνικής και επαγγελματικής αυτονομίας. Τέλος, τα επαγγελματικά κέντρα στην Ισπανία συνδυάζουν κοινωνικές και προσωπικές υπηρεσίες σε άτομα με σοβαρή αναπηρία.

Δικαιώματα ατόμων με αναπηρία στο χώρο εργασίας

Η διαμόρφωση ενός σύγχρονου και λειτουργικού νομικού πλαισίου αναφορικά με την απασχόληση των προσώπων ειδικών κατηγοριών (άτομα με αναπηρία, συγγενείς ατόμων με αναπηρία, τέκνα

αναπήρων και θυμάτων πολέμου), αποτελεί μία επιβεβλημένη ανάγκη από τις τρέχουσες κοινωνικοοικονομικές εξελίξεις.

Στο πλαίσιο αυτό ψηφίστηκε ο νόμος 2643/1998, με τον οποίο διασφαλίστηκαν όροι διαφάνειας και αντικειμενικότητας στο σύστημα των υποχρεωτικών τοποθετήσεων ατόμων από προστατευόμενες κατηγορίες σε θέσεις εργασίας με τη θέσπιση αντικειμενικών κριτηρίων τοποθέτησης (μορίων) βάσει ηλικίας του προστατευόμενου, οικογενειακής κατάστασης, οικονομικής κατάστασης, τυπικών προσόντων και ποσοστού αναπηρίας, εφόσον πρόκειται για ΑμεΑ.

Επιπροσθέτως στο πλαίσιο του κοινωνικού κράτους δικαίου για την μέριμνα υπέρ των ΑμεΑ ψηφίστηκε μια σειρά από νόμους όπως ο νόμος 2956/2001, ο νόμος 2972/2001, ο νόμος 3051/2002, ο νόμος 3227/2004 και ο νόμος 3454/2006 με τους οποίους θεσμοθετήθηκαν περαιτέρω αλλαγές στον νόμο 2643/1998, με σκοπό να καταστεί αυτός ευνοϊκότερος και αποτελεσματικότερος για τα άτομα με αναπηρία.

Περαιτέρω με το νόμο 3304/2005 διασφαλίζονται ακόμη περισσότερο τα δικαιώματα των ΑμεΑ με την νομική κατοχύρωση της αρχής της ίσης μεταχείρισης, με την ενσωμάτωση στο εσωτερικό ελληνικό δίκαιο της Ευρωπαϊκής Οδηγίας 2000/43/EK του Συμβουλίου, για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας.

Βάσει του άρθρου 4 του νόμου 3304/2005, καθορίζεται το πεδίο εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης στον τομέα της απασχόλησης και εργασίας τόσο στον δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα.

Ειδικότερα:

α) καθορίζονται οι όροι πρόσβασης στην εργασία και την απασχόληση εν γένει, συμπεριλαμβανομένων των κριτηρίων επιλογής και των όρων πρόσληψης, ανεξάρτητα από τον κλάδο δραστηριότητας και σε όλα τα επίπεδα της επαγγελματικής ιεραρχίας, καθώς και τους όρους υπηρεσιακής και επαγγελματικής εξέλιξης,

β) δίνεται πρόσβαση σε όλα τα είδη και όλα τα επίπεδα επαγγελματικού προσανατολισμού, επαγγελματικής κατάρτισης, επιμόρφωσης και επαγγελματικού αναπροσανατολισμού, συμπεριλαμβανομένης της απόκτησης πρακτικής επαγγελματικής εμπειρίας,

γ) καθορίζονται οι όροι και οι συνθήκες εργασίας και απασχόλησης, συμπεριλαμβανομένων και αυτών που αφορούν τις απολύσεις και τις αμοιβές,

Επίσης, στο πλαίσιο της τήρησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης, το άρθρο 10 του νόμου 3304/2005, επιτάσσει στους εργοδότες εύλογες προσαρμογές για τα ΑμεΑ και ορίζει ότι:

Ο εργοδότης υποχρεώνεται στη λήψη όλων των ενδεδειγμένων κατά περίπτωση μέτρων, προκειμένου τα άτομα με αναπηρία να έχουν δυνατότητα πρόσβασης σε θέση εργασίας, να ασκούν αυτήν και να εξελίσσονται, καθώς και δυνατότητα συμμετοχής στην επαγγελματική κατάρτιση, εφόσον τα μέτρα αυτά δεν συνεπάγονται δυσανάλογη επιβάρυνση για τον εργοδότη.

Δεν θεωρείται δυσανάλογη η επιβάρυνση, όταν αντισταθμίζεται από μέτρα προστασίας που λαμβάνονται στο πλαίσιο άσκησης της πολιτικής υπέρ των ατόμων με αναπηρία».

Περαιτέρω, έχουν εκδοθεί διάφορες υπουργικές αποφάσεις, οι οποίες εξαγγέλλουν ποικίλα προγράμματα, σχετικά με την απασχόληση των ΑμεΑ.

Πρόκειται για προγράμματα επιχορήγησης εργοδοτών για την απασχόληση ατόμων με αναπηρία, προγράμματα επιχορήγησης νέων ελεύθερων επαγγελματιών για ΑμεΑ και γενικότερα προγράμματα που αποσκοπούν στην καταπολέμηση του αποκλεισμού των ΑμεΑ από την αγορά εργασίας.

Φορέας υλοποίησης των προγραμμάτων αυτών είναι ο ΟΑΕΔ.

Άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας και άτομα με αναπηρία: πλεονεκτήματα, εμπόδια και προκλήσεις

Υπάρχουν διάφοροι λόγοι που οδηγούν ένα άτομο στην απόφαση να δημιουργήσει τη δική του επιχείρηση. Μερικοί εξ' αυτών είναι οι εξής: δυσκολία εύρεσης μισθωτής εργασίας, δυσαρέσκεια λόγω των συνθηκών που επικρατούν στην αγορά εργασίας στον ιδιωτικό τομέα (π.χ. αμοιβές, ωράρια εργασίας κ.λπ.), ανάγκη για προσωπική ικανοποίηση και αυτοπραγμάτωση, επιθυμία για ανεξαρτησία και αυτονομία, επίτευξη καλύτερης ισορροπίας μεταξύ επαγγελματικής και προσωπικής ή/και οικογενειακής ζωής, παρουσίαση κάποιας ευκαιρίας προς εκμετάλλευση για αυτοαπασχόληση ή άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Η στροφή προς την επιχειρηματικότητα είναι μία επαγγελματική επιλογή που εμπεριέχει αρκετές προκλήσεις, 8 αλλά και πολλά πλεονεκτήματα. Μερικά εξ' αυτών είναι τα εξής: i) συνιστά μια εναλλακτική λύση για άτομα με περιορισμένες ευκαιρίες απασχολησιμότητας, καθώς και για άτομα με γνώσεις, ικανότητες και ιδέες υψηλού επιπέδου, ii) αποτελεί μια ουσιαστική διέξοδο για εκείνα τα άτομα που η ανεξαρτησία και η δημιουργικότητα συνιστούν σημαντικές αξίες, iii) δίνει μεγαλύτερες δυνατότητες πρωτοβουλίας και ευελιξίας, iv) η πετυχημένη επιχειρηματικότητα παρέχει μεγαλύτερες οικονομικές απολαβές απ' ό,τι η μισθωτή εργασία, v) οι νέοι μπορούν να ασχοληθούν με προϊόντα και υπηρεσίες που απευθύνονται σε ομάδες παρόμοιας ηλικίας, καθώς και να αξιοποιήσουν τα πλεονεκτήματα της σύγχρονης τεχνολογίας που συνήθως γνωρίζουν καλύτερα.

Ειδικότερα, όσον αφορά στα άτομα με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις, υπάρχουν και ορισμένοι πρόσθετοι λόγοι που ενισχύουν την πρόθεση ενός ατόμου να ασκήσει επιχειρηματική δραστηριότητα, και είναι οι εξής: • η αδυναμία εύρεσης εργασίας λόγω αναπηρίας ή χρόνιας πάθησης, • η άνιση μεταχείριση και οι διακρίσεις στην απασχόληση (π.χ. συμπεριφορά εργοδοτών και εργαζομένων, ύψος αποδοχών κ.λπ.), • η αναντιστοιχία μεταξύ των ικανοτήτων και προσδοκιών των ατόμων με αναπηρία με τις προσφερόμενες θέσεις εργασίας, • η έλλειψη προσβασιμότητας στο εργασιακό περιβάλλον, • η απροθυμία των εργοδοτών να προβούν στις απαραίτητες εύλογες προσαρμογές, 9 • η επιθυμία για ευέλικτες συνθήκες εργασίας (ωράριο, κ.λπ.).

Ταυτόχρονα, πληθώρα παραγόντων αποθαρρύνουν τα άτομα με αναπηρία από την ανάληψη ενός επιχειρηματικού σχεδίου. Σε γενικό επίπεδο, οι μεγάλες ελλείψεις της κοινωνίας σε όλο το πλέγμα των θεσμών και υποδομών που αφορούν τα άτομα με αναπηρία δημιουργούν

ένα περιοριστικό πλαίσιο που εμποδίζει την ισότιμη συμμετοχή τους σε όλο το φάσμα των κοινωνικών δραστηριοτήτων, και συνακόλουθα στην ανάληψη επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Επιπλέον, η είσοδος των ατόμων με αναπηρία στον κόσμο των επιχειρήσεων δυσχεραίνεται από πρόσθετους ανασταλτικούς παράγοντες όπως: οι υψηλότερες δαπάνες που απαιτούνται λόγω της αναπηρίας (εξοπλισμός, διευθέτηση εργονομικού χώρου εργασίας), το χαμηλότερο εισόδημα και η χαμηλή δανειοληπτική ικανότητα από το τραπεζικό σύστημα, η περιορισμένη απασχόληση των ατόμων με αναπηρία ως μισθωτών και η συνακόλουθη έλλειψη εμπειρίας, αλλά και η παραμονή εκτός αγοράς εργασίας λόγω αναπηρίας (θεραπεία, αποκατάσταση), τα εκπαιδευτικά εμπόδια που δυσχεραίνουν την πρόσβαση σε κατάλληλη εκπαίδευση/κατάρτιση και, τέλος, οι σχετικά πιο περιορισμένες κοινωνικές σχέσεις λόγω κοινωνικού αποκλεισμού (το μεγαλύτερο εύρος των κοινωνικών σχέσεων/δικτύων ενός ατόμου αυξάνει και τις επιχειρηματικές του προοπτικές, π.χ. δυνατότητα ανάπτυξης πελατολογίου κ.ά.).

Επιπροσθέτως, τα άτομα με αναπηρία αντιμετωπίζουν, στις περισσότερες περιπτώσεις, και την περικοπή των επιδομάτων αναπηρίας σε περίπτωση απασχόλησης ή/και έναρξης επιχειρηματικής δραστηριότητας. Είναι προφανές ότι οι περικοπές αυτές συνιστούν σοβαρό ανασταλτικό παράγοντα. Ιδιαίτερα στην περίπτωση της επιχειρηματικής δράσης που συνεπάγεται και οικονομικό ρίσκο, η απώλεια των επιδομάτων και της σύνταξης λειτουργεί ακόμα πιο αποτρεπτικά. Θα πρέπει, ωστόσο, να επισημανθεί η ανεπάρκεια του κράτους ως προς την υιοθέτηση «ενεργητικών» πολιτικών στήριξης της απασχόλησης, αυτοαπασχόλησης και επιχειρηματικότητας των ατόμων με αναπηρία, η οποία στην Ελλάδα συνδυάζεται με μια στρεβλή,

προνοιακού χαρακτήρα, αντίληψη για τα άτομα με αναπηρία. Σύμφωνα με το άρθρο 27 «Εργασία και Απασχόληση» της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες, η οποία κυρώθηκε από την ελληνική Βουλή με τον ν.4074/2012, καθιστώντας την πλέον μέρος του εθνικού θεσμικού μας πλαισίου, τα Συμβαλλόμενα Κράτη οφείλουν «να προάγουν τις ευκαιρίες για αυτοαπασχόληση, το επιχειρηματικό πνεύμα, την ανάπτυξη των συνεταιρισμών και την έναρξη ατομικών επιχειρήσεων».

Στη βάση όλων αυτών των εμποδίων βρίσκεται η κυρίαρχη, ακόμα και σήμερα, αντίληψη περί “ανικανότητας” των ατόμων με αναπηρία, η οποία αποτυπώνεται τόσο στις πράξεις όσο και στις «παραλήψεις» της κοινωνίας για ζητήματα που αφορούν τα άτομα με αναπηρία. Πιο συγκεκριμένα, η περιορισμένη αντίληψη για τις δυνατότητες συμμετοχής και προσφοράς των ατόμων με αναπηρία σε όλο το φάσμα της κοινωνικής ζωής (κοινωνία, οικονομία, πολιτισμός κ.λπ.) παράγει συμπεριφορές και θεσμούς που αποκλείουν τα άτομα με αναπηρία, ενώ 11 παράλληλα τροφοδοτούν μια στρεβλή, προνοιακή αντίληψη της αναπηρίας. Οι χαμηλές προσδοκίες και η προνοιακή αντίληψη αλληλοτροφοδοτούνται. Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται και το ζήτημα της επιχειρηματικότητας. Οι χαμηλές προσδοκίες, αποτέλεσμα παθητικών πολιτικών, τροφοδοτούν με τη σειρά τους και αναπαράγουν τη μονομερή προνοιακή αντιμετώπιση σε βάρος των ενεργητικών πολιτικών. Είναι προφανές δε ότι σε πολλές περιπτώσεις, τα ίδια τα άτομα με αναπηρία, λόγω των βιωμάτων τους εντός μιας κοινωνίας που συστηματικά τα αποκλείει, αναπτύσσουν χαμηλές προσδοκίες για τον εαυτό τους και αποδέχονται τη θέση τους στο περιθώριο της κοινωνίας.

Ωστόσο, η πρόκληση για την ανάληψη επιχειρηματικής δράσης είναι πραγματικά ελκυστική και σήμερα διαπιστώνουμε ότι όλο και

περισσότερα άτομα με αναπηρία αναλαμβάνουν και υλοποιούν επιχειρηματικές ιδέες, διεκδικώντας παράλληλα ισότιμη θέση και ρόλο στην κοινωνία.

Παρά λοιπόν τα εμπόδια και τις δυσκολίες, η επιχειρηματικότητα μπορεί να αποτελέσει μια σημαντική διέξοδο και ευκαιρία για τα άτομα με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις, καθώς:

- η επιχειρηματικότητα διευκολύνει την ένταξη στην αγορά εργασίας, όπου τα εμπόδια προσβασιμότητας, οι διακρίσεις, οι προκαταλήψεις και τα στερεότυπα δυσκολεύουν την εύρεση μισθωτής εργασίας,
- μέσω της επιχειρηματικής δραστηριότητας τα άτομα με αναπηρία έχουν την ευκαιρία να αναδείξουν τις ικανότητές τους και να ενισχύσουν την αυτοπεποίθησή τους,
- 12 • αυξάνεται η πιθανότητα να ασχοληθούν με το αντικείμενο που τα ενδιαφέρει και είναι πιο κοντά στα προσόντα, τις γνώσεις, τις ικανότητες, αλλά και τα ενδιαφέροντά τους,
- η αντιστοίχιση του αντικείμενου της επιχείρησης με τις επιθυμίες, προσδοκίες, ικανότητες και γνώσεις τους δημιουργεί μεγαλύτερα περιθώρια και νέες ευκαιρίες για επαγγελματική ανέλιξη και επιτυχία,
- υπάρχει μεγαλύτερη δυνατότητα ευελιξίας σε ότι αφορά τις συνθήκες εργασίας (ρυθμός εργασίας, ωράρια εργασίας, τόπος εργασίας κ.λπ.) και προσαρμογής των συνθηκών αυτών στις ανάγκες που απορρέουν από την αναπηρία ή χρόνια πάθηση του κάθε ατόμου.

Επιπρόσθετα, η επιχειρηματικότητα των ατόμων με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις δύναται να συμβάλει:

- i) στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας για άτομα προερχόμενα από την ίδια πληθυσμιακή ομάδα,
- ii) στη δημιουργία εργασιακών περιβαλλόντων προσαρμοσμένων στις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις,
- iii) στον σχεδιασμό αγαθών και υπηρεσιών που να απευθύνονται στα άτομα με αναπηρία ή χρόνιες παθήσεις, διευκολύνοντας την καθημερινότητά τους

και iv) στην ενθάρρυνση άλλων ατόμων με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις να ασκήσουν επιχειρηματική δραστηριότητα.

ΠΡΟΣΟΧΗ: • Τα άτομα με αναπηρία που βρίσκονται σε καθεστώς πλήρους δικαστικής συμπαράστασης δεν μπορούν να προχωρήσουν στη δημιουργία της δικής τους επιχείρησης επειδή δεν διαθέτουν δικαιοπρακτική ικανότητα.

- Το δικαίωμα για αναπηρικό επίδομα ή αναπηρική σύνταξη ανακαλείται σε περίπτωση άσκησης επιχειρηματικής δραστηριότητας, εκτός ορισμένων εξαιρέσεων όπως:
- Άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας με τη μορφή Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης (Κοιν.Σ.Επ.) με σκοπό την ένταξη ευάλωτων ομάδων.
  - Άτομα με αναπηρία ποσοστού άνω του 50%, το οποίο οφείλεται σε ψυχική πάθηση ή νοητική υστέρηση ή συμπαθολογία ψυχικής πάθησης και νοητικής στέρησης (συν-νοσηρότητα), που αναλαμβάνουν αυτοαπασχόληση, η οποία ενδείκνυται για λόγους ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης και κοινωνικής επανένταξης αυτών.
  - Άτομα με οπτική αναπηρία – αναπηρία όρασης με ποσοστό αναπηρίας από 80% και άνω.
  - Δικαιούχοι επιδόματος παραπληγίας-τετραπληγίας (εξωιδρυματικό επίδομα).

ΕΞΑΣΦΑΛΙΣΗ ΠΟΡΩΝ

Οι Κοινωνικές Επιχειρήσεις Εργασιακής Ένταξης χρηματοδοτούν τις δραστηριότητές τους μέσω διαφόρων πηγών, άρα διαθέτουν πολλαπλούς χρηματοδοτικούς πόρους. Στο μεγαλύτερο ποσοστό (έξι στις δέκα περιπτώσεις) η χρηματοδότηση προέρχεται από την Ευρωπαϊκή Ένωση- κυρίως μέσω συγχρηματοδοτούμενων προγραμμάτων. Οι επιχειρηγήσεις αυτές χρηματοδοτούν κυρίως συμβάσεις εργασίας ορισμένου χρόνου ή καλύπτουν το κόστος από προσφερόμενες ευκαιρίες πρακτικής άσκησης εντός των φορέων. Ένας εξίσου σημαντικός αριθμός φορέων (πέντε στους δέκα), δήλωσε πως λαμβάνει χρηματοδότηση από το Κράτος. Πρόκειται ως επί τω πλείστον και πάλι για συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα με υψηλότερο το ποσοστό εθνικής συμμετοχής.

Να σημειώσουμε ότι, σε πολλές περιπτώσεις, παρατηρείται σύγχυση ως προς την πηγή της χρηματοδότησης όσον αφορά αυτές τις δύο μεγάλες κατηγορίες πηγών (Ευρωπαϊκή Ένωση και Κράτος), ειδικά δε σε περιπτώσεις συγχρηματοδοτούμενων προγραμμάτων όπου και δεν ήταν ξεκάθαρη στους εκπροσώπους των φορέων η προέλευση της χρηματοδότησης. Επιχειρήσαμε -σε όλες τις περιπτώσεις- να πληροφορηθούμε το όνομα του προγράμματος χρηματοδότησης ώστε κατόπιν να αναζητήσουμε εμείς, σε δεύτερο χρόνο, την ακριβή πηγή χρηματοδότησης (αν και αυτό αποδείχτηκε ιδιαίτερα δύσκολο σε μερικές περιπτώσεις, ειδικά σε αυτές που δεν υπήρχε επαρκής πληροφόρηση). Ένα άλλο σημείο που πρέπει να αποσαφηνιστεί είναι εκείνες οι περιπτώσεις όπου κάποιοι φορείς είχαν λάβει κατά το

παρελθόν χρηματοδότηση (κυρίως από την Ε.Ε., και στη συντριπτική τους πλειοψηφία πρόκειται για Κοι.Σ.Π.Ε.) αλλά σε εμάς δεν έγινε σχετική αναφορά από το φορέα (σε δύο περιπτώσεις δεν αναφέρθηκαν ούτε σε χρηματοδοτήσεις που λαμβάνονταν κατά την περίοδο λήψης των συνεντεύξεων).

Γενικώς διαπιστώθηκε μια τάση αποφυγής κάθε λογής αναφοράς σε πηγές χρηματοδότησης και υποθέτουμε ότι τούτο συνέβη ίσως για να μη θεωρηθεί πως η ύπαρξη της επιχείρησης εξαρτάται μόνον από εξωτερική χρηματοδότηση και όχι την ίδια την παραγωγική δραστηριότητά της, ή ίσως πάλι επρόκειτο για απόπειρα αποφυγής δημιουργίας αρνητικού συνειρμού σχετικά με την κρατούσα εικόνα περί επιδοτήσεων και του τρόπου που αυτές εξασφαλίζονται.

Ταυτόχρονα, παρατηρούμε ότι σε τρεις περιπτώσεις οι φορείς χρηματοδοτούνται από ιδιωτικές χορηγίες (στην περίπτωση αυτή πρόκειται για δωρεές υπό μορφή χρηματικών ποσών, χρηματικών βοηθημάτων, οικονομικών προσφορών) που προέρχονται από ιδιώτες και απευθύνονται αποκλειστικά προς τον φορέα. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι σε καμία περίπτωση δεν αναφέρθηκε η Τοπική Αυτοδιοίκηση ως πηγή χρηματοδότησης. Θα δούμε παρακάτω ότι ενώ αναφέρεται σε κάποιες περιπτώσεις η συνεισφορά της σε υλικοτεχνική υποδομή (συγκεκριμένα, παραχώρηση κτιρίων), εντούτοις δεν έχουμε καμία απολύτως αναφορά σε χρηματική βοήθεια προερχόμενη από την Τοπική Αυτοδιοίκηση με αποδέκτη οποιονδήποτε από τους φορείς του δείγματος. Αυτό προφανώς οφείλεται στο γεγονός ότι η Τοπική Αυτοδιοίκηση δεν έχει αναπτύξει προγράμματα για τη χρηματοδότηση αντίστοιχων επιχειρήσεων ενώ ο ρόλος της έχει περιοριστεί μάλλον στην παροχή υποδομών και υλικών παρά στην ενίσχυση και επιδότηση των εν λόγω δραστηριοτήτων.

Συμπερασματικά , καταλήγουμε:

1. Όσον αφορά τις εγχρήματες πηγές, οι φορείς του δείγματος ανέφεραν ότι «Πώληση προϊόντων και Υπηρεσιών» αποτελεί το βασικότερο παράγοντα εξασφάλισης χρηματοδοτικών ροών.
2. Από τις εγχρήματες πηγές απουσιάζει πλήρως η Τοπική Αυτοδιοίκηση και η Περιφέρεια, όπως αναλύθηκε νωρίτερα.
3. Οι Κοινωνικές Επιχειρήσεις Εργασιακής Ένταξης που έλαβαν μέρος στην έρευνά εξασφαλίζουν τη χρηματοδότησή τους (εγχρήματοι πόροι) μέσα από 4 κύριες πηγές: α. την Πώληση Αγαθών και Υπηρεσιών, β. Επιδοτήσεις από την Ευρωπαϊκή Ένωση, γ. Εθνικές Επιδοτήσεις και δ. Χορηγίες Ιδιωτών.
4. Αναφορικά με τις αχρήματες πηγές, ένας στους τρεις φορείς επεσήμαναν πως έχουν λάβει κάποιου είδους ενίσχυση από την Τοπική Αυτοδιοίκηση(σε μία περίπτωση επρόκειτο για παραχώρηση δύο κτιρίων, στις άλλες δύο για παραχώρηση αίθουσας εκδηλώσεων) ενώ επίσης 3 επί συνόλου 10 δήλωσαν πως ιδιώτες προσέφεραν εθελοντική εργασία στο φορέα τους.
5. Εννέα στους δέκα φορείς εξασφαλίζουν χρηματοδοτικούς πόρους από δύο και πλέον πηγές, ενώ έξι στους δέκα από τρεις και πάνω.
6. Οι εγχρήματες, στο σύνολό τους, πηγές είναι συντριπτικά περισσότερες από τις μη-εγχρήματες (25 έναντι μόλις 6).

Όσον αφορά τη βαρύτητα που αποδίδει ο κάθε φορέας στις διάφορες πηγέςχρηματοδότησης, απευθυνθήκαμε στους εκπροσώπους των φορέων και με βάση τις απαντήσεις η Ευρωπαϊκή Ένωση θεωρείται ως η πιο αξιόλογη πηγή και ως εκ τούτου της αποδίδεται ιδιαίτερη βαρύτητα και έτσι το σύνολο των απαντήσεων που της αναλογεί είναι ιδιαίτερος υψηλό (έξι περιπτώσεις) ενώ ο Ιδιωτικός και ο Δημόσιος Τομέας έπονται με δύο συνολικά αποκρίσεις αντίστοιχα.

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΤΗΡΙΞΗ ΤΩΝ Κ.Ε.Ε.Ε.

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των φορέων , η Τοπική Αυτοδιοίκηση θα πρέπει να στηρίζει οικονομικά (άμεσα ή έμμεσα) τις Κοινωνικές Επιχειρήσεις Εργασιακής Ένταξης σύμφωνα με τους εκπροσώπους τους . Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με έρευνα επτά στους δέκα φορείς υποστήριξαν ότι η άμεση ή έμμεση οικονομική υποστήριξη είναι επιβεβλημένη , ενώ μόλις τρεις σημείωσαν πως δεν είναι απαραίτητη.

Αξιοσημείωτο είναι πως καμία επιχείρηση δεν υπήρξε αρνητική στην προσφορά μιας τέτοιας είδους αρωγής από την Τ.Α. Είναι προφανώς κάτι παραπάνω από εμφανής η ανάγκη των Κοινωνικών Επιχειρήσεων για οικονομική ενίσχυση , με σκοπό την αντιμετώπιση άμεσων λειτουργικών τους αναγκών αλλά και την εξασφάλιση της βιωσιμότητάς τους.

Ελληνικά παραδείγματα Κοινωνικών Συναιτεριστικών Επιχειρήσεων Ένταξης Το Καφέ Myrtillo

Στην πλατεία 28ης Οκτωβρίου, στο Νέο Ηράκλειο, η φιλόλογος Γεωργία Βαμβουνάκη, μητέρα παιδιού με μαθησιακές δυσκολίες, δημιούργησε τον πολυχώρο ΜύρτιλλοCafe (καφετέρια, παρασκευαστήριο και χώρος Λόγου και Τέχνης), την πρώτη επιχείρηση στην Ελλάδα που προσφέρει σε άτομα με ειδικές ικανότητες, έναν

αξιοπρεπή χώρο εργασίας και εκπαίδευσης ή όπως προτιμά να το αποκαλεί η ίδια «Μια έξοδο προς τη ζωή».

Το Myrtillo Cafe22 , είναι μία Κοιν.Σ.Επ. η οποία ιδρύθηκε στις 29.1.2013 (ΑΜΚΕ Α00122), σύμφωνα με το νόμο 4019 / ΦΕΚ 2011 περί Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων, οι οποίες υποχρεούνται να προσλαμβάνουν άτομα ευπαθών κοινωνικών ομάδων σε ποσοστό 40% και άνω. Το MyrtilloCafe άρχισε να λειτουργεί στις 28 Οκτωβρίου 2013. Αφετηρία έμπνευσης της MyrtilloΚοιν.Σ.Επ. υπήρξε ένας ανάλογος Μη Κυβερνητικός Οργανισμός, που λειτουργεί στο Εδιμβούργο Σκωτίας (<http://www.theengineshed.org/>), το πρόγραμμα του οποίου θέλησε η κ. Βαμβουνάκη να μεταφέρει πιλοτικά και στην Ελλάδα, προσαρμοσμένο στην ελληνική νοοτροπία και κουλτούρα.

Σε συνέντευξή της η κ. Βαμβουνάκη αναφέρει ότι την ιδέα αυτή άρχισε να την επεξεργάζεται κατά τη διαμονή με το σύζυγο και το γιο της στην Σκωτία. Συγκεκριμένα λέει: «Εκεί ήρθα σε επαφή με μία κουλτούρα που ο σεβασμός και τα δικαιώματα κάθε ανθρώπου ήταν άρτια θεσμοθετημένα ενώ η αποδοχή του ατόμου με διαφορετικότητα δεν εναπόκειται στην ατομικήφιλιοτιμία του καθενός, όπως συμβαίνει στην Ελλάδα. Στη Σκωτία, συναντήσαμε εκατοντάδες οργανισμούς μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα που στήριζαν ευπαθείς ομάδες, έμπρακτα χωρίς να περιμένουν παθητικά επιδοτήσεις. Υπήρχαν αναρίθμητες επιχειρήσεις με οικονομικήαυτοδυναμία που πρόσφεραν εκπαίδευση αλλά κι εργασία σε ανθρώπους με διαφορετικότητα για αυτό και μου φαίνεται τρομερά περίεργο που όλοι έχουν παραξενευτεί τόσο με το Μύρτιλλο.

Κατά την άποψή μου αυτή θα έπρεπε να ήταν η πραγματικότητα στη χώρα μας και όχι το αξιοπερίεργο και το μνημειώδες. Στη Σκωτία τα

άτομα με ειδικές ικανότητες είχαν ίσες ευκαιρίες στην εργασιακή αποκατάσταση και ανάλογες επιλογές στον τομέα της εθελοντικής εργασίας. Ο γιος μου ακόμη και στα πρώτα χρόνια της εκπαίδευσης που εργάστηκε ως εθελοντής, για να καταλάβετε, είχε αυστηρές υποχρεώσεις κι ευθύνες, έπρεπε να ακολουθήσει όρους απαρεγκλίτως, αλλιώς θα απολυόταν. Έτσι ήταν το σύστημα εκεί, ο εθελοντισμός δεν ήταν χάρη αλλά εκπαίδευση. Με το σύστημα αυτό τα άτομα με ειδικές ικανότητες μπορούσαν κάλλιστα να ενταχθούν στην κοινωνία με λειτουργικό τρόπο και να προσφέρουν τα ταλέντα τους στην κοινωνία όπως όλοι. Αυτό δυστυχώς δεν συμβαίνει στην χώρα μας.

Το Μύρτιλλο ξεκίνησε για αυτόν ακριβώς το λόγο. Σε αυτό το χώρο άνθρωποι που βρίσκονταν στο περιθώριο θα μπορούν να εργαστούν έμμισθα και να διεκδικήσουν μία θέση στη ζωή, στον πολιτισμό, θα γίνουν επιτέλους ένα με όλους! Να αλλάξει η κουλτούρα μας θέλω, να ακολουθήσουν κι άλλες επιχειρήσεις αυτή την ιδέα, να γίνουμε πιο ανθρώπινος λαός, πολιτισμένος, αυτό χρειαζόμαστε και αυτό ονειρεύτηκα να δημιουργήσω.»

Στα πρώτα της βήματασημαντική βοήθεια, χρηματική και ηθική, προσφέρουν κάποιοι ιδιώτες και το Κοινωνικό Ίδρυμα ΤΙΜΑ. Σταδιακά στην ομάδα προστέθηκαν άνθρωποι από ευπαθείς ομάδες οι οποίοι αποζητούσαν δράση, ψυχοπαιδαγωγοί, εκπαιδευτές. Ο στόχος του εγχειρήματος είναι διττός. Επιδιώκει να αποκαταστήσει έμμισθα άτομα με διαφορετικότητα αλλά και να αφυπνίσει την κοινωνία παρουσιάζοντας ένα ρεαλιστικό τρόπο αντιμετώπισης των ΑμεΑ.

Ο χώρος είναι ευχάριστος με πολύχρωμα τραπεζάκια, ανοιχτή κουζίνα και αυλή. Τα άτομα από ευπαθείς ομάδες μαθαίνουν τη δουλειά του μάγειρα, του σερβιτόρου, του ζαχαροπλάστη και κάθε ειδικότητα

που χρειάζεται μια καφετέριαεστιατόριο για να λειτουργήσει με επιτυχία. Επίσης, να σημειωθεί ότι το Μύρτιλλο βρίσκεται σε στενή συνεργασία και με το περιοδικό «σχεδία» με το πρόγραμμα «ένας καφές σε περιμένει» και συχνά οργανώνονται στο χώρο θεατρικές παραστάσεις, βραδιές μουσικής, λογοτεχνίας και αφήγησης παραμυθιού, εκθέσεις, καλλιτεχνικά και θεραπευτικά σεμινάρια μουσικοθεραπείας, ψυχοθεραπείας, ευρυθμίας, νοητικής ενδυνάμωσης και εργασιοθεραπείας.

Πρόκειται για ένα σπουδαίο και αξιόλογο εγχείρημα, το οποίο θα έπρεπε να λειτουργεί ως παράδειγμα και για άλλες. Στο Μύρτιλλο τα παιδιά που συμμετέχουν μαθαίνουν τη συνεργασία και την έννοια της ανάληψης ευθύνης. Ότι δηλαδή δεν εργάζονται μόνο για τον εαυτό τους αλλά και για να υπάρξουν στην κοινωνία. Το ζήτημα είναι η κοινωνία να αναγνωρίζει και έμπρακτα να στηρίζει τη σημαντικότητα τέτοιων δράσεων και πρωτοβουλιών, οι οποίες συνιστούν μία διαφορετική οπτική και δίνουν λύσεις στην παθογένεια του κράτους.

Θέλοντας να μεταφέρουμε το προσωπικό στίγμα της κ. Βαμβουνάκη, Γ. υπεύθυνης του καφέ Μύρτιλλο, ενδεικτικά παραθέτουμε κομμάτι από την τοποθέτησή της στην ανοιχτή συζήτηση με τον ιδρυτή και πρωτοπόρο της παγκόσμιας κίνησης των περιοδικών του δρόμου, SirJohnBird. Συγκεκριμένα η ίδια είπε:

«Όταν κάνουμε κοινωνικό έργο, το κοινωνικό έργο δε γίνεται για κάποιους αλλά γίνεται από κάποιους. Δηλαδή από τους ίδιους τους ωφελούμενους και αυτό ακόμα δεν το έχουμε πολύ καταλάβει γιατί είμαστε μία κοινωνία διαχείρισης. Μία κοινωνία όπου στηρίζεται πάρα πολύ στον άλλον και όχι στον εαυτό της. Προσπαθούμε να κάνουμε κοινωνικό έργο με μορφή φιλανθρωπική, με οτιδήποτε, δεν έχει

σημασία, αλλά θεωρούμε τον άλλον αντικείμενο διαχείρισης και προσπαθούμε κάπως να τον ωφελήσουμε, χωρίς να τον ωφελούμεπραγματικά, γιατί δεν τον ενεργοποιούμε τον ίδιο να ωφελήσει τον εαυτό του και κατά συνέπεια την κοινωνία. Αυτό οφείλεται βέβαια πάρα πολύ στο θεωρητικό ζήτημα και την κουλτούρα μας, που είναι μία κουλτούρα διαχείρισης. Βλέπουμε ότι υπάρχει για παράδειγμα Υπουργείο Παιδείας, που σημαίνει «διαχειρίζομαι την Παιδεία». Δηλαδή, τη διαχειρίζονται οι γραφειοκράτες. Δεν τη διαχειρίζονται ούτε οι μαθητές, ούτε οι εκπαιδευτές. Αυτό λοιπόν είναι ένα καταπληκτικό μάθημα για εμάς. Σκοπός είναι να δομήσουμε την κοινωνική επιχειρηματικότητα, δηλαδή να ενεργοποιήσουμε τους ίδιους τους ευπαθείς, τους ευάλωτους τους ωφελούμενους, να κάνουν τα πράγματα οι ίδιοι. Το πέρασμα από το θεωρητικό κομμάτι, ευτυχώς κράτησε πάρα πολύ λίγο για εμάς γιατί σε άλλους λαούς κρατά διαβίου, τα ιδεολογήματα που αγκυλώνουν τη ζωή μας – που είναι η παθογένειά μας, και δε μας αφήνουν να προχωρήσουμε στην πράξη. Αυτό είναι πάρα πολύ σπουδαίο και μακάρι να μπορέσουμε να το μιμηθούμε. Γιατί είμαστε δυστυχώς πολύ κολλημένοι στη θεωρία και πρέπει όλα να αναλυθούν πρώτα. Δαπανούμε πολύ χρόνο και χρήμα στη θεωρία, στην ιδεολογία και στις αντιπαραθέσεις. Δεν καταλαβαίνουμε ότι η ζωή μας είναι πολύ λίγη και πρέπει να προχωράμε πια στο βίωμα και στην πράξη».

Οι «Συνδεδητές»

Η Κοιν.Σ.Επ. «Συνδεδητές» 23 , σύμφωνα με τη συνέντευξη που παραχώρησε στην εφημερίδα «Καθημερινή» ο εμπνευστής της κ. Νίκος Διβάρης, «θα είναι ένας μικρόςπολυχώρος, όπου στο ισόγειο θα

λειτουργεί βιολογικό καφέ και μεζεδοπωλείο, ενώ στον πρώτο όροφο θα πραγματοποιούνται δράσεις κοινωνικοποίησης για κάθε ηλικία και γούστο. [...] Θα προσφέρονται δωρεάν εργαστήρια κεραμικής, ζωγραφικής, φωτογραφίας, πλεξίματος, σαπωνοποιίας και δραστηριότητες για παιδιά, όπως κουκλοθέατρο και ανάγνωση παραμυθιών». Στην ουσία, «θα είναι μια μικρογραφία δράσεων που γνώρισα μέσα από το πρόγραμμα επανένταξης στο 18ΑΝΩ, που θεωρώ ότι μπορούν να βοηθήσουν πολλούς συνανθρώπους μου, οι οποίοι, ειδικά λόγω κρίσης, βρίσκονται σε αδιέξοδο».

Ο ίδιος παρακολούθησε το πρόγραμμα απεξάρτησης από το 2001 έως το 2003 και «στη συνέχεια δούλεψα ως υπάλληλος, πήρα άδεια πωλητή στη λαϊκή, έγινα κατασκευαστής σκηνικών θεάτρου». Όταν, όμως, ήρθε η κρίση, έμεινε άνεργος και αναζήτησε εκ νέου στήριξη στο 18ΑΝΩ, «γιατί φοβήθηκα μήπως υποτροπιάσω». Εκεί παρακολούθησε και πλήθος σεμιναρίων, σχετικών κυρίως με την αγροτική ανάπτυξη και τη βιοκαλλιέργεια. «Σκεφτόμουν να φύγω στην επαρχία και να γίνω αγρότης, αλλά δεν έβρισκα γη».

Και κάπως έτσι ο κ. Διβάρης, βρέθηκε στην παιδική του γειτονιά να στοκάρει και να βάφει ένα άδειο μαγαζί. «Η ομάδα μας είναι μεικτή, είμαστε αποθεραπευμένοι αλλά και άνεργοι». Αυτό το χαρακτηριστικό εξηγεί και την ονομασία του εγχειρήματος, καθώς σκοπός τους είναι να φέρνουν σε επικοινωνία ανθρώπους διαφορετικής προέλευσης. «Θα συνεργαζόμαστε και με άλλες Κοιν.Σ.Επ., όπως ο «Κρίκος», ο οποίος έχει κάνει προσιτή την ψυχοθεραπεία σε ευάλωτες ομάδες».

Ειδικότερα στην ιστοσελίδα τους <http://syndetiras.gr/>, αναφέρουν: «Είμαστε 7 φίλοι, συναγωνιστές, με κοινό όραμα. Έχουμε ιδρύσει την Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση (Κοιν.Σ.Επ.) ένταξης, με την

επωνυμία «Συνδετήρες». Πρόκειται για μια κολεκτίβα συνεργασίας με όλη την κοινωνία, που σκοπό έχει την παροχή δημιουργικής διεξόδου από τα σύγχρονα προβλήματα. Κοινό μας όραμα είναι να μπορέσουμε να στεγάσουμε στο χώρο μας συλλογικές δράσεις, με σκοπό την ανάδειξη δεξιοτήτων και ταλέντων, για χόμπι ή για επαγγελματικό επαναπροσδιορισμό. Στοχεύουμε στην κοινωνικοποίηση των συμμετεχόντων μέσα από κοινωνικές δράσεις και σεμινάρια (κεραμική, ζωγραφική, θεατρικό παιχνίδι, δημιουργική απασχόληση παιδιού).

Κοινός μας αγώνας είναι να καταφέρουμε να φτιάξουμε το χώρο μας, ώστε να καταστεί δυνατό να φιλοξενούμε τις δράσεις, αλλά και το παραδοσιακό καφενείο που θα λειτουργεί, ώστε να υποστηριχθούν οικονομικά οι εν λόγω κοινωνικές δράσεις και οι εργαζόμενοι σε αυτό. Φτιάχνουμε ένα χώρο απαλλαγμένο από τα λόμπι των πολυεθνικών, που θα στηρίζει τους μικρούς παραγωγούς και θα είναι προσιτός σε όλους. Προσανατολισμός μας είναι η αειφόρος ανάπτυξη μέσα από τη χρήση αποκλειστικά βιολογικών προϊόντων κι η στήριξη των Ελλήνων βιοκαλλιεργητών.

Μέρος των εσόδων των «Συνδετήρων» θα χρηματοδοτεί τις αίθουσες που προορίζονται αποκλειστικά για τις δράσεις και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, κυρίως Ευπαθών Κοινωνικών Ομάδων (ΕΚΟ), όπως είμαστε κι εμείς. Επίσης, μέρος των κερδών μας από την εμπορεία βιολογικών προϊόντων θα κατευθύνεται σε κοινωφελή ιδρύματα. Η εμπειρία μας δίδαξε πως για να μπορέσεις να ξεκινήσεις πάλι χρειάζεσαι ανθρώπους γύρω σου και δράσεις. Πρέπει να πάμε από το Εγώ στο Εμείς και να τολμήσουμε να προσπαθήσουμε όλοι μαζί. Ο Συνδετήρας υπάρχει...».

Με κοινό όραμα λοιπόν τη σύνδεση των ευαίσθητων ομάδων με το κοινωνικό σύνολο, πρώην χρήστες ναρκωτικών με την υποστήριξη του προγράμματος «Επιχειρείν» δημιούργησαν τη συγκεκριμένη Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση. «Το στοίχημά μας είναι να αποδείξουμε, ότι οι απεξαρτημένοι μπορούν να τα καταφέρουν γιατί πρώτα από όλα τους δόθηκε η ευκαιρία να σταθούν στα πόδια τους, μέσω των προγραμμάτων απεξάρτησης. Εάν κλείσουν ή υποβαθμίσουν τα προγράμματα αυτά, τότε οι χρήστες ναρκωτικών δε θα έχουν καμία ευκαιρία», επισημαίνει ο Νίκος Διβάρης.

Σε αυτή την προσπάθεια δημιουργίας του «Κοινωνικού Συνδετήρα» σημαντικό αρωγό αποτέλεσε η Αναπτυξιακή Σύμπραξη «Επιχειρείν» διοργανώνοντας από τη μία πλευρά σεμινάρια κατάρτισης, εργαστήρια συμβουλευτικής αναφορικά με θέματα επαγγελματικά, νομικά και φορολογικά και από την άλλη αναζητώντας χορηγούς για τη δημιουργία του καταστήματος.

Το πρόγραμμα «Επιχειρείν» υλοποιούν οι φορείς απεξάρτησης ΚΕΘΕΑ, ΟΚΑΝΑ και «18 ΑΝΩ» σε συνεργασία με τους κοινωνικούς εταίρους ΓΣΕΕ, ΓΣΕΒΕΕ και ΕΣΕΕ. Στόχος του προγράμματος που υλοποιείται από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού 2007-2013» και συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, είναι η ένταξη στην αγορά εργασίας απεξαρτημένων ατόμων.

Σύμφωνα με τον πρόεδρο της Α.Σ. «Επιχειρείν» και υπεύθυνο του Τμήματος Εκπαίδευσης του ΚΕΘΕΑ, κ. Παναγιώτη Κουτροβίδη, κατά τη διάρκεια της καταληκτικής ημερίδας του προγράμματος «Επιχειρείν» που πραγματοποιήθηκε στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, τους τελευταίους 18 μήνες έλαβαν υπηρεσίες περισσότεροι από 220 ωφελούμενοι, από

τους οποίους οι επτά έχουν ήδη ιδρύσει επιχείρηση, ενώ άλλα 20 επιχειρηματικά σχέδια, στα οποία συμμετέχουν 36 ωφελούμενοι, βρίσκονται σε εξέλιξη. Επίσης, περισσότερα από 40 άτομα έχουν προσληφθεί σε θέσεις εξαρτημένης εργασίας, 150 ωφελούμενοι εκπαιδεύονται στη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών, ενώ 60 άτομα θα παρακολουθήσουν προγράμματα κατάρτισης σε θέματα που αφορούν τις βιολογικές καλλιέργειες και τα αρωματικά φυτά. Παράλληλα, πραγματοποιήθηκαν περισσότερες από 900 ώρες συμβουλευτικής σε θέματα επιχειρηματικότητας, νομικά και χρηματοοικονομικά, από εξειδικευμένους συμβούλους.

Στις εταιρείες που ήδη έχουν δημιουργηθεί από απεξαρτημένα άτομα, συγκαταλέγονται εστιατόρια, υπηρεσίες φροντίδας για παιδιά και ηλικιωμένους και εταιρεία καθαρισμού, ενώ πιο δημοφιλείς αναδεικνύονται οι επιχειρήσεις εστίασης, καθώς ο κλάδος αντέχει μέσα στην κρίση.

Ωστόσο, ο κ. Κουτροβίδης αναφέρει ότι κατά τη διάρκεια υλοποίησης του προγράμματος «Επιχειρείν» υπήρξε μία πλειάδα προβλημάτων, όπως είναι η γραφειοκρατία, η έλλειψη συντονισμού μεταξύ των κρατικών δομών, η απροθυμία των ισχυρών δυνάμεων της αγοράς και της κοινωνίας (τράπεζες, εκκλησίες, μέγαρα καταστήματα) να βοηθήσουν και η σοβαρή έλλειψη οργανωμένου θεσμικού πλαισίου, όπου οι ευνοϊκές ρυθμίσεις αναιρούνται στην πράξη από άλλες. Το τελευταίο ήταν και ένα από τα προβλήματα που αντιμετώπισαν στην πράξη ο κ. Διβάρης και οι συνεργάτες του στον «Κοινωνικό Συνδετήρα», καθώς για να ενταχθούν σε οποιοδήποτε χρηματοδοτικό πρόγραμμα τους ζητήθηκαν εγγυήσεις ή προκαταβολή χρημάτων, που δεν ήταν εφικτό να καταβάλλουν.

Συνοψίζοντας, παρά τις δυσκολίες και τα προβλήματα που κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν οι «Συνδεδετές», κατάφεραν να ξεπεράσουν τους σκοπέλους και να δημιουργήσουν μία Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση Ένταξης, η οποία δραστηριοποιείται ενεργά στο χώρο της, πραγματώνει δράσεις και βοηθά ουσιαστικά άτομα που έχουν περισσότερη ανάγκη, αποδεικνύοντας ότι η κοινωνία μπορεί να έχει και ανθρώπινη όψη, αρκεί να ενδιαφερθείς για το διπλανό σου.

Το παράδειγμα της «Αμφιτρίτης»

Η «ΑμφιτρίτηΚοιν.Σ.Επ.» 24 είναι μία Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση Ένταξης (σύμφωνα με το νόμο 4019/11), η οποία έχει ως σκοπό την ένταξη ατόμων που ανήκουν σε Ευάλωτες Ομάδες Πληθυσμού στην οικονομική και κοινωνική ζωή. Στους τομείς δραστηριοποίησης της «ΑμφιτρίτηςΚοιν.Σ.Επ.» περιλαμβάνονται η ανάπτυξη της πλατφόρμας «Greece4all.eu», η οποία αποτελεί την πρώτη πολύγλωσση διαδικτυακή εφαρμογή στην Ελλάδα, για την προβολή των εγχώριων προσβάσιμων υποδομών και υπηρεσιών, στους εισερχόμενους τουρίστες και την παροχή συμβουλευτικών και εκπαιδευτικών υπηρεσιών, σχετικά με θέματα που αφορούν στη βελτίωση της προσβασιμότητας, μέσω της αξιοποίησης της τεχνογνωσίας ειδικών επιστημόνων, καλών πρακτικών από τη διεθνή πραγματικότητα αλλά και την εμπειρία των μελών της.

Η «ΑμφιτρίτηΚοιν.Σ.Επ.» δημιουργήθηκε με την υποστήριξη της Αναπτυξιακής Σύμπραξης «Πρόσβασις», η οποία συστάθηκε στο πλαίσιο του Προγράμματος «Τοπικές Δράσεις Κοινωνικής Ένταξης Για Ευάλωτες Ομάδες» (ΤΟΠΕΚΟ), με στόχο την προώθηση ανέργων ΑμεΑ στην απασχόληση και την επιχειρηματικότητα. Εταίροι της Α.Σ. Πρόσβασις είναι:

ο Η «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΑΝΑΠΗΡΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ» (ΕΛΕΠΑΠ), η οποία προσφέρει επί 75 χρόνια αδιάλειπτα τις υπηρεσίες της σε παιδιά με αναπηρία,

ο η «ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ ΓΟΝΕΩΝ ΚΑΙ ΚΗΔΕΜΟΝΩΝ ΑΤΟΜΩΝ με ΑΝΑΠΗΡΙΑ» (Π.Ο.Σ.Γ.Κ.Α.με.Α), η οποία αποτελείται από 230 σωματεία τα οποία εκπροσωπούν τους γονείς και τους κηδεμόνες 200.000 παιδιών,

ο το Εμπορικό&ΒιομηχανικόΕπιμελητήριο Αθηνών (ΕΒΕΑ), το οποίο συμβάλλει στην ανάπτυξη της υγιούς επιχειρηματικότητας και υποστηρίζει τις ανάγκες των χιλιάδων μικρών, μεσαίων και μεγάλων επιχειρήσεων-μελών του,

ο η Mentoring A.E., εξειδικευμένησυμβουλευτική εταιρεία, μέλος ελληνικών και διεθνών οργανισμών (ΣΕΣΜΑ, EU Consult, EBAN) οι οποίοι στηρίζουν την επιχειρηματικότητα και την καινοτομία.

Όσον αφορά την πλατφόρμα «greece4all.eu», παρέχει περιεχόμενοοργανωμένο ανά γεωγραφική περιοχή, με δυνατότητες αναζήτησης βάσει κριτηρίων σχετικά με τα προσβάσιμακαταλύματα στην Ελλάδα, τα προσβάσιμα εστιατόρια, τα προσβάσιμαεμπορικάκαταστήματα και τα προσβάσιμα μνημεία, παραλίες, αξιοθέατα, γειτονιές, μέσα μαζικής μεταφοράς. Επιπλέον θα φιλοξενεί κριτικές ταξιδιωτών, θα επιτρέπει την προβολή επιχειρήσεων και την πραγματοποίηση ειδικών προσφορών από αυτές, για τους επισκέπτες της πλατφόρμας και θα αναπτυχθεί σε τρεις γλώσσες ελληνικά, αγγλικά και γερμανικά.

Σύμφωνα με έρευνα της McKinsey, μέχρι το 2020 ο προσβάσιμος τουρισμός θα αντιπροσωπεύει το 25% της παγκόσμιας τουριστικής αγοράς και συγκεκριμένα:

- Στη Μεγάλη Βρετανία το πλήθος των ατόμων με κινητικές δυσκολίες ξεπερνά τα 10 εκατομμύρια (ανάμεσά τους 700.000 παιδιά) με αγοραστική δύναμη σχεδόν £80 δισεκατομμυρίων λιρών,
- από τη Γερμανία κάθε χρόνο ταξιδεύουν στο εξωτερικό 2.500.000 τουρίστες (ΑμεΑ και άτομα με κινητικές δυσκολίες),
- για το 71% περίπου αυτών των ατόμων τη μεγαλύτερη σημασία στην επιλογή προορισμού αποτελεί η οργάνωση του ταξιδιού (προετοιμασία, πληροφόρηση, κράτηση),
- οι 7 στους 10 τουρίστες με αναπηρία / κινητικές δυσκολίες, προκειμένου να επισκεφθούν ένα νέο προορισμό, εμπιστεύονται για την πληροφόρησή τους άλλους ανθρώπους με αναπηρία που έχουν ήδη επισκεφθεί το συγκεκριμένο προορισμό,
- τα ΑμεΑ δαπανούν κατά μέσο όρο 1,5 φορά περισσότερα χρήματα στις διακοπές τους συγκριτικά με τους υπόλοιπους ταξιδιώτες.

Συνοψίζοντας, σκοπός της Κοιν.Σ.Επ. «Αμφιτρίτη» είναι να καταφέρει να γίνει η πρώτη επιλογή των ξένων τουριστών για τη διαδικτυακή τους πληροφόρηση, σχετικά με τον προσβάσιμο τουρισμό στην Ελλάδα, χάρη στη μοναδικότητα και την αξιοπιστία των πληροφοριών που θα παρέχει και επίσης να τους προωθεί ποιοτικές

υπηρεσίες, οι οποίες θα καλύπτουν όλη τη γκάμα των αναγκών τους, σε συνεργασία με αξιόπιστους εταίρους.

Το «Σάρωθρον»

Για τα άτομα που συμμετέχουν σε προγράμματα απεξάρτησης από τις ναρκωτικές ουσίες, η επαγγελματική αποκατάσταση αποτελεί σημαντικόκομμάτι για την επανένταξή τους στην κοινωνία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν πέντε συμμετέχοντες στο πρόγραμμα επανένταξης του ΚΕΘΕΑ, οι οποίοι έθεσαν στόχο να επιτύχουν την επαγγελματική τους αποκατάσταση και να πραγματοποιήσουν ένα νέο ξεκίνημα στη ζωή τους, ιδρύοντας το «Σάρωθρον» 25 , μία Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση (Κοιν.Σ.Επ.) καθαρισμού. Συνολικά οκτώ άτομα στηρίζουν αυτό το εγχείρημα και για αυτό, διττό στόχο των μελών αποτελεί η επίτευξη της σταδιακής αύξησης του αριθμού των εργαζομένων και η διεύρυνση του κύκλου δραστηριοτήτων της.

Ο Γιάννης Κωστούδης, μέλος της «Σάρωθρον» εξηγεί στην «Εποχή» ποιοι είναι οι στόχοι και ο τρόπος λειτουργίας της εταιρείας. «Οι ίδιοι οι εταίροι είναι και οι εργαζόμενοι της εταιρείας. Δεν υπάρχει αφεντικό, είμαστε όλοι ίσοι. Γίνεται συμβούλιο μία φορά το μήνα και αν χρειαστεί συγκαλούμε κάποιο έκτακτο. Το ξεκίνημα είναι σίγουρα δύσκολο. Στόχος όμως είναι μόλις αυξηθούν οι δουλειές να έχουμε όλοι ως εργαζόμενοι ένα μηνιαίο εισόδημα. Αφού ανοίξουν οι δουλειές θα πρέπει να κάνουμε κάθε χρόνο ως κοινωνική συνεταιριστική μία πρόσληψη. Μετά από τις χρόνιες δύσκολες καταστάσεις τις οποίες

βιώσαμε, λόγω της εξάρτησης, προσπαθούμε να φτιάξουμε πάλι τη ζωή μας. Θέλουμε να κάνουμε ότι καλύτερο για την κοινωνία και για εμάς».

Τα σεμινάρια επιχειρηματικότητας του ΚΕΘΕΑ στο πλαίσιο της ΑΣ (Αναπτυξιακής Σύμπραξης) «Επιχειρείν» για την ένταξη απεξαρτημένων ατόμων στην αγορά εργασίας έδωσε στα μέλη της «Σάρωθρον», το έναυσμα για τη δημιουργία της. Η «Σάρωθρον» αποτελεί Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση (Κοιν.Σ.Επ.) της ΑΣ Επιχειρείν, μίας σύμπραξης η οποία πραγματοποιείται με την υποστήριξη του ΚΕΘΕΑ, του ΟΚΑΝΑ, των 18 Άνω και άλλων φορέων. Ο κ. Κωστούδης επισημαίνει ότι «Με τα σεμινάρια του ΚΕΘΕΑ ξεκίνησε η διαδικασία να ανοίξουμε μία επιχείρηση, ώστε το μυαλό μας να στραφεί σε άλλα πράγματα» και εξηγεί γιατί αποφάσισαν την ίδρυση μίας εταιρείας καθαρισμού «Ο καθαρισμός είναι ένα αντικείμενο το οποίο γνωρίζουμε παρά πολύ καλά. Είχαμε καθημερινή ενασχόληση με αυτό κατά τη διάρκεια του προγράμματος επανένταξης. Το κάναμε για εργασιοθεραπεία, αλλά και για να κρατάμε το χώρο μας καθαρό».

Η «Σάρωθρον» αναλαμβάνει τον καθαρισμό σπιτιών, πολυκατοικιών, επαγγελματικών χώρων, τζαμιών αλλά και άλλες δραστηριότητες, όπως οι επισκευές υδραυλικών και ο ελαιοχρωματισμός. Ωστόσο μακροπρόθεσμος στόχος της συνιστά η επέκταση των κλάδων ενασχόλησης της. Το εγχείρημα βέβαια βρίσκεται ακόμα σε αρχικό στάδιο και όπως τονίζει ο κ. Κωστούδης οι δυσκολίες είναι υπαρκτές και αναπόφευκτες «Δεν έχουμε ακόμη τον αριθμό των δουλειών που θα επιθυμούσαμε. Με τις επαφές όμως τις οποίες γίνονται προχωράμε καλά. Πιστεύουμε ότι μέχρι τον Νοέμβριο θα έχουμε πάει αρκετά καλά εργασιακά».

Συνοψίζοντας, για τη «Σάρωθρον» προτεραιότητα αποτελεί η στήριξη της προσπάθειας των μελών της εταιρείας για ένα νέο ξεκίνημα στη ζωή τους και όπως αναφέρει και ο κ. Κωστούδης «Το μήνυμά μας είναι ότι ένας δεν μπορεί, ενώ όλοι μαζί μπορούμε».

«ΟΙ ΓΕΦΥΡΕΣ»

Ο Σύλλογος για την Ψυχική Υγεία- ΣΟΨΥ Πάτρας²⁶ ιδρύθηκε το 2003, είναι ένας μεικτός σύλλογος, που συναποτελείται από λήπτες υπηρεσιών ψυχικής υγείας, τις οικογένειες φροντιστές τους, εθελοντές, επαγγελματίες ψυχικής υγείας και ευαισθητοποιημένους πολίτες. Συνολικά, τα μέλη του ΣΟΨΥ Πάτρας παραπάνω από 450 άτομα. Ο Σύλλογος αποτελεί το βασικό φορέα αυτοοργάνωσης και αυτοεκπροσώπησης των ατόμων με ψυχιατρική εμπειρία, των οικογενειών τους και των φίλων τους. Είναι Μη Κυβερνητική Οργάνωση και μέλος της Εθνικής Συνομοσπονδίας Ατόμων με Αναπηρία.

Ο Σύλλογος για την Ψυχική Υγεία – ΣΟΨΥ Πάτρας διαθέτει με απόφαση που δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης (1226/11-4 – 2012) και είναι σε ισχύ ειδική πιστοποίηση ως φορέας παροχής Κοινωνικής Φροντίδας μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα.

Ο ΣΟΨΥ Πάτρας έχει διακριθεί με βραβείο συλλογικής δράσης «ΝΗΣΙΔΕΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ 2011» στο πλαίσιο του πανελλαδικού διαγωνισμού που διοργανώνει κάθε δύο έτη «Η κίνηση Πολιτών για μία Ανοιχτή Κοινωνία» και το Σώμα Ελληνικού Οδηγισμού ενώ έχει λάβει χρηματικό βραβείο από τον οργανισμό της EUROCHARITY.

Στις 9 Οκτωβρίου 2015, έλαβε χώρα στο επιμελητήριο Αχαΐας ημερίδα με θέμα «Αξιοπρέπεια στην Ψυχική Υγεία», την οποία διοργάνωσε ο Σύλλογος για την Ψυχική Υγεία/ΣΟΨΥ Πάτρας με αφορμή την Παγκόσμιαημέρα για την ψυχική υγεία. Στο πρώτο μέρος της ημερίδας παρουσιάστηκαν τα αποτελέσματα του έργου «Ολοήμερο Κοινωνικό Στέκι για εφήβους και ενήλικες – ΗΒΗ» που υλοποίησε ο ΣΟΨΥ Πάτρας το προηγούμενο έτος. Αποτυπώθηκε από την ομάδα υλοποίησης του έργου, η συμβολή του στην παροχή υπηρεσιών για την ψυχική υγεία με όρους αξιοπρέπειας.

Το δεύτερο μέρος της ημερίδας είχε ως θεματικό πλαίσιο την «Επαγγελματική Αποκατάσταση στην Ψυχική Υγεία με Αξιοπρέπεια». Από την Πρόεδρο του ΣΟΨΥ Πάτρας, κ. Τριανταφύλλου, παρουσιάστηκε το παράδειγμα της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης Ένταξης/Κοιν.Σ.Επ. «ΟΙ ΓΕΦΥΡΕΣ», στην οποία θα έχουν τη δυνατότητα να εργάζονται οι ψυχικά πάσχοντες.

Στους συμμετέχοντες μοιράστηκεερωτηματολόγιοπροκειμένου να διατυπώσουν τις απόψεις τους αναφορικά με το σύστημα παροχής υπηρεσιών ψυχικής υγείας. Από την επεξεργασία των ερωτηματολογίων προέκυψε η άμεση ανάγκη για εξασφάλιση όρων αξιοπρέπειας τόσο στην παροχή υπηρεσιών όσο και στην κοινωνική ένταξη των ψυχικά πασχόντων.

Το έργο χρηματοδοτείται από την Ισλανδία, το Λιχτενστάιν και τη Νορβηγία στο πλαίσιο του Προγράμματος «Είμαστε όλοι Πολίτες», το οποίο είναι μέρος του συνολικού ΧρηματοδοτικούΜηχανισμού του ΕΟΧ για την Ελλάδα. Διαχειριστής Επιχορήγησης του Προγράμματος είναι το ΊδρυμαΜποδοσάκη. Στόχος του Προγράμματος είναι η ενδυνάμωση της

κοινωνίας των πολιτών στη χώρα μας και η ενίσχυση της κοινωνικής δικαιοσύνης, της δημοκρατίας και της βιώσιμης ανάπτυξης.

Για τη συγκεκριμένη δράση της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης Ένταξης/Κοιν.Σ.Επ. «ΟΙ ΓΕΦΥΡΕΣ», επισυνάπτεται σχετικό βίντεο από την προαναφερθείσα ημερίδα που διοργάνωσε ο Σύλλογος για την Ψυχική Υγεία/ΣΟΨΥ Πάτρας.

Στην ημερίδα που διοργανώθηκε για την «Αξιοπρέπεια στην Ψυχική Υγεία» 27 στις 9 Οκτωβρίου 2015, στο Αχαϊκό Επιμελητήριο, η πρόεδρος του ΣΟΨΥ κ. Τριανταφύλλου, Α. υποστήριξε τα εξής:

«Η δημιουργία θέσεων εργασίας στους ψυχικά πάσχοντες μέσω της κοινωνικής οικονομίας, η οποία κοινωνική οικονομία προέρχεται από την κοινωνία των πολιτών και των κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων που είναι τμήμα της, ανοίγει ένα τρίτο ξεχωριστό τομέα της οικονομίας, πέραν του έως τώρα δημοσίου και ιδιωτικού τομέα. Η κοινωνική οικονομία έρχεται να απαντήσει στην αδικία και την έλλειψη δημοκρατίας καθώς είναι το όχημα για τον περιορισμό της ανακατανομής του πλούτου και της ιδιοκτησίας για την τόνωση της απασχόλησης αλλά και πεδίο για την εφαρμογήκαινοτόμων ιδεών. Βασικός στόχος της κοινωνικής οικονομίας είναι να συμβάλλει στην ισορροπία, τη βιωσιμότητα, τη στήριξη και την ενδυνάμωση του «μέρους» προκειμένου να επιτευχθεί το όλο. Δε χωρά αμφιβολία ότι στις παρούσες συνθήκες η κοινωνική οικονομία αποτελεί βασικό μοχλό για τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής και την οικοδόμηση μίας κοινωνίας με αλληλεγγύη και ισότητα. Φορείς αυτού του τρίτου δρόμου παραγωγικής ικανότητας είναι ΜΚΟ, φιλανθρωπικά σωματεία, συνεταιρισμοί και κοινωνικές επιχειρήσεις. Στα πλαίσια αυτά το ΣΟΨΥ δημιουργεί ένα κοινωνικό καφενείο για την απασχόληση ψυχικά

πασχόντων ατόμων καθώς και για την καταπολέμηση του κοινωνικού στίγματος. Η χρηματοδότηση της προσπάθειας αυτής προέρχεται από το γαλλικό όμιλο Vinsi.»

Παράδειγμα Ε.Σ.Α.μεΑ.

Το αναπηρικό κίνημα έχει τη μόνιμη και σταθερή υποχρέωση να αναδεικνύει διαρκώς και ουσιαστικά τα ζητήματα που απασχολούν τα άτομα με αναπηρία, χρόνιες παθήσεις και τις οικογένειές τους. Βασική και θεμελιώδης Αρχή του αναπηρικού κινήματος στην Ελλάδα, στην Ευρώπη και σε ολόκληρο τον κόσμο το «Τίποτα για τα άτομα με αναπηρία χωρίς τα άτομα με αναπηρία» είναι και αυτό που η Ε.Σ.Α.μεΑ. εγγυάται στην ελληνική κοινωνία: ότι το αναπηρικό κίνημα θα είναι πρωτοπόρος, πρωτεργάτης και πρωταγωνιστής στο να εισάγονται στη χώρα καινοτόμες ιδέες, νέες προσεγγίσεις και νέες πολιτικές για τα άτομα με αναπηρία.

Είναι γνωστό ότι η Ε.Σ.Α.μεΑ. έχει πρωτοστατήσει στην προώθηση της προσβασιμότητας στο διαδίκτυο και στην ηλεκτρονική προσβασιμότητα. Βάση της Διεθνούς Σύμβασης του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία (άρθρο 9) και του Συντάγματος της Ελλάδας η προσβασιμότητα είναι θεμελιώδες δικαίωμα για Όλους. Συνεπώς η προσβασιμότητα στις τεχνολογίες της πληροφορικής και της επικοινωνίας θα έπρεπε να θεωρείται δεδομένη: για την ομαλή, ισότιμη και πλήρη ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην επαγγελματική, οικονομική και πολιτιστική ζωή. Όμως αυτό δεν συμβαίνει. Τα 2/3 των

δημόσιων ιστοσελίδων στην Ευρώπη και ένα πολύ μεγαλύτερο ποσοστό των ελληνικών απέχουν πολύ από το να είναι προσβάσιμες.

Η σημασία του ίδιου του διαδικτύου στη ζωή του σύγχρονου ανθρώπου δεν έχει ακόμη μετρηθεί ικανοποιητικά μιας και διαρκώς εξελίσσεται και μεταλλάσσεται - είναι όμως σίγουρο ότι πρέπει να είναι προσβάσιμο σε όλους και στα άτομα με αναπηρία, ώστε να ωφεληθούν στο μέγιστο από τις δυνατότητές του. Υπάρχει σαφώς ο τομέας της ενημέρωσης, της πληροφόρησης, της επικοινωνίας – πολύ σημαντικός στόχος πρέπει να είναι και η ταυτόχρονη ενδυνάμωση του κύρους και της παρεμβατικής δραστηριότητας του αναπηρικού κινήματος, καθώς και η ενδυνάμωση της ίδιας της δομής και της λειτουργίας των φορέων του αναπηρικού κινήματος και εν τέλει των ίδιων των ατόμων με αναπηρία.

Η Ε.Σ.Α.μεΑ. πολύ γρήγορα κατανόησε την ανάγκη και τη σημασία αυτού του εργαλείου και προσφέρει την ανανεωμένη ιστοσελίδα της, η οποία είναι πλήρως αναβαθμισμένη αναφορικά με την προσβασιμότητα και φιλοδοξεί να αποτελέσει πρότυπο για κάθε προσπάθεια σε αυτό τον τομέα από εδώ και πέρα. Ο βασικός στόχος του ιστοχώρου της Ε.Σ.Α.μεΑ. παραμένει η έγκαιρη ενημέρωση και η έγκυρη πληροφόρηση σχετικά με τη δράση της Συνομοσπονδίας αλλά και γενικότερα σε σχέση με τις εξελίξεις που αφορούν την Αναπηρία στο σύνολό της.

Η νέα ιστοσελίδα της Ε.Σ.Α.μεΑ., στην ίδια διεύθυνση (www.esaea.gr), συνιστά ένα σημαντικό εργαλείο, καθώς δίνει τη

δυνατότητα παροχής ολοκληρωμένης και αξιόπιστης πληροφόρησης για κάθε επισκέπτη, άτομο με αναπηρία ή μη, με σκοπό την ενημέρωσή του, τη θεμελίωση της διεκδίκησής του ή τον εμπλουτισμό της μελέτης του σε θέματα αναπηρίας. Η λειτουργία της νέας αναβαθμισμένης ιστοσελίδας της Ε.Σ.Α.μεΑ. διασφαλίζει τη δυνατότητα πρόσβασης σε κάθε επισκέπτη αφού συμμορφώνεται πλήρως με τα διεθνή πρότυπα προσβασιμότητας και είναι πλήρως προσβάσιμη σε όλα τα άτομα με αναπηρία (Επίπεδο Προσβασιμότητας «ΑΑΑ»), τροφοδοτείται με Ανακοινώσεις και Δελτία Τύπου, τις Εκθέσεις, τις έρευνες και τις μελέτες, αλλά και με τα Έργα που η Συνομοσπονδία κατά καιρούς υλοποιεί. Διαθέτει επίσης σε ηλεκτρονική μορφή το Αρχείο της Συνομοσπονδίας, το οποίο συνεχώς θα εμπλουτίζεται.

ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ. (ΚΥΡΙΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ 2002) ΚΑΙ ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΜΕΤΡΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΑΜεΑ

A. Η Έρευνα του 2002:

Η πλειονότητα των εμπειρικών μελετών που έχουν εκπονηθεί τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα καταδεικνύουν ότι τα υψηλότερα ποσοστά κοινωνικού αποκλεισμού παρατηρούνται στα άτομα με χρόνια

προβλήματα υγείας αναπηρίες. Για τη διερεύνηση αυτού του φαινομένου και την ανάδειξη της παθογένειάς του, η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος διενήργησε στα πλαίσια της συνεχούς έρευνας εργατικού δυναμικού, έρευνα για τα άτομα με προβλήματα υγείας ή αναπηρία κατά το Β' Τρίμηνο του έτους 2002. Το δείγμα της έρευνας ήταν 77.451 άτομα, τα οποία ήταν μέλη των 30.057 νοικοκυριών της έρευνας για το εργατικό δυναμικό.

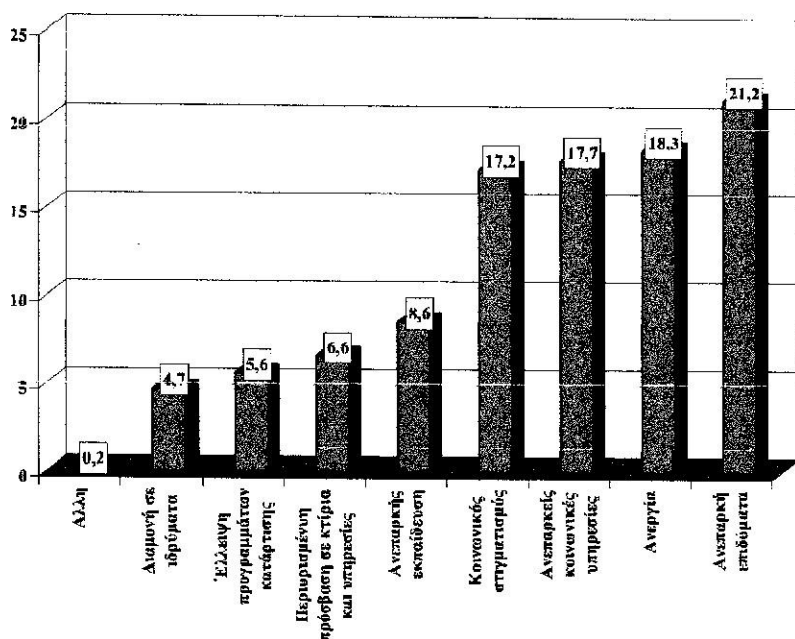
Στο πλαίσιο αυτό θα παρουσιαστούν μερικά ειδικά ζητήματα που προκύπτουν από την επεξεργασία των στοιχείων της έρευνας.

Κοινωνικός Αποκλεισμός:

Σύμφωνα με έρευνα , στις κύριες αιτίες εμφάνισης των φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού των ατόμων με αναπηρία και προβλήματα υγείας, τα υψηλότερα ποσοστά καταγράφονται στην ανεργία, στην ανεπάρκεια των παρεχομένων κοινωνικών υπηρεσιών προς τους αναπήρους και στον κοινωνικό στιγματισμό των ατόμων αυτών. Ωστόσο το υψηλότερο ποσοστό από όλα παρουσιάζεται στα ανεπαρκή επιδόματα, γεγονός το οποίο δείχνει την αναποτελεσματικότητα της προνοιακής πολιτικής για τους ανάπηρους και τους χρονίως πάσχοντες στην Ελλάδα

Διάγραμμα 1: Κύριες αιτίες για τα προβλήματα Κοινωνικού Αποκλεισμού.

Η Απασχόληση των ατόμων με προβλήματα Υγείας και Αναπηρία

Στον Πίνακα 1 παρουσιάζονται τα ποσοστά των ατόμων που δηλώνουν πρόβλημα υγείας ή αναπηρία σε σχέση με την κατάσταση της απασχόλησής τους. Παρατηρούμε μια αξιοσημείωτη διαφορά όσον αφορά στα ποσοστά των οικονομικά μη ενεργών ατόμων που δηλώνουν πρόβλημα υγείας ή αναπηρία και του οικονομικά μη ενεργού συνολικού πληθυσμού. Πιο συγκεκριμένα, το 83,6% των αναπήρων παραμένουν οικονομικά μη ενεργοί ενώ το ίδιο ποσοστό στο σύνολο του πληθυσμού είναι σημαντικά χαμηλότερο (57,9%).

Πίνακας 1: Ποσοστά ατόμων που δηλώνουν πρόβλημα υγείας ή αναπηρία κατά κατάσταση απασχόλησης και συνολικό πληθυσμό κατά κατάσταση απασχόλησης

Κατάσταση Απασχόλησης	Ποσοστό (%)	Συνολικός πληθυσμός
Άτομα που δηλώνουν πρόβλημα υγείας με αναπηρία	83,6%	57,9%

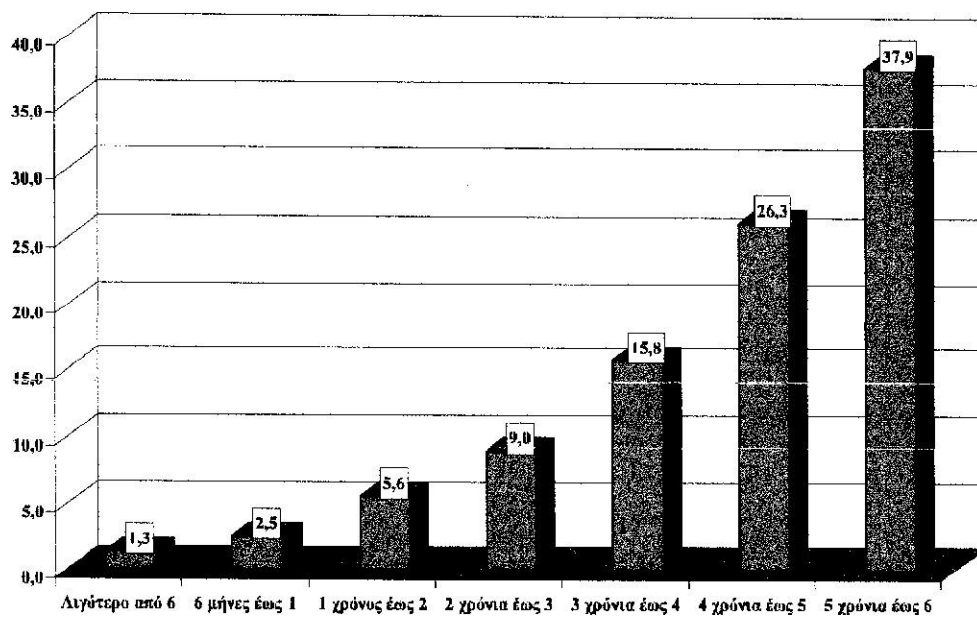
	Στοσύνολο των ατόμων	Στοεργατι κό δυναμικό	Στοσύνολο των ατόμων	Στοεργατι κό δυναμικό
Εργαζόμενοι	14,9	99,1	38,1	90,4
Άνεργοι	1,5	8,9	4,1	9,6
Οικονομικά Ενεργοί	83,6		57,9	
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,00

πηγή: ΕΣΥΕ (2002)

Χρονιότητα των προβλημάτων Υγείας:

Στο διάγραμμα 2 παρουσιάζεται η χρονική διάρκεια των προβλημάτων υγείας. Σύμφωνα με το διάγραμμα 4, το 64,2 % των ατόμων αντιμετωπίζει μακροχρόνια προβλήματα υγείας ή αναπηρία, περίπου το 24,8% των πασχόντων αντιμετωπίζει προβλήματα υγείας μέσης χρονιότητας, περίπου το 8,1 % των ατόμων του δείγματος αντιμετωπίζει βραχυχρόνια προβλήματα υγείας, ενώ μόλις το 1,3% των ατόμων αντιμετωπίζουν επίκαιρα προβλήματα υγείας.

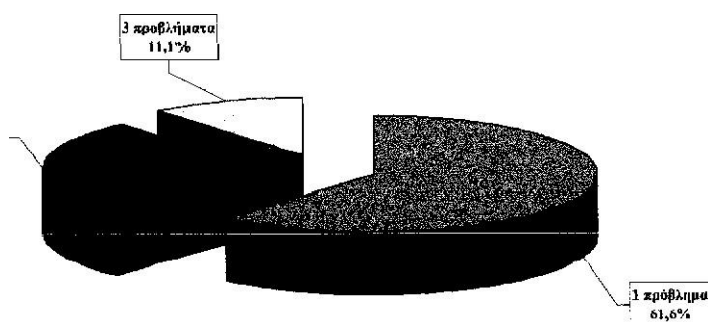
Διάγραμμα 2: Χρονική διάρκεια από την εμφάνιση του προβλήματος υγείας

Συνοσηρότητα:

Στο Διάγραμμα 3 παρουσιάζεται σε ποσοστά το φαινόμενο της συνοσηρότητας. Σύμφωνα με τα ποσοτικά δεδομένα του διαγράμματος 3, το 61 των ατόμων που αντιμετωπίζουν προβλήματα υγείας και αναπηρίας πάσχουν μόνο από ένα πρόβλημα, ενώ το ποσοστό της συνοσηρότητας διαμορφώνεται στο 38,4%, από το οποίο το 27,3% είναι το ποσοστό των ατόμων που αντιμετωπίζουν 2 προβλήματα υγείας, ενώ το 11,1% των πασχόντων αντιμετωπίζει 3 προβλήματα. Τα δεδομένα αυτά σε συνδυασμό με τα δεδομένα του διαγράμματος 1, μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι το φαινόμενο της συνοσηρότητας λαμβάνει χώρα κυρίως σε άτομα ηλικίας 65 ετών και άνω.

Διάγραμμα 3 : Ποσοστά προβλημάτων υγείας

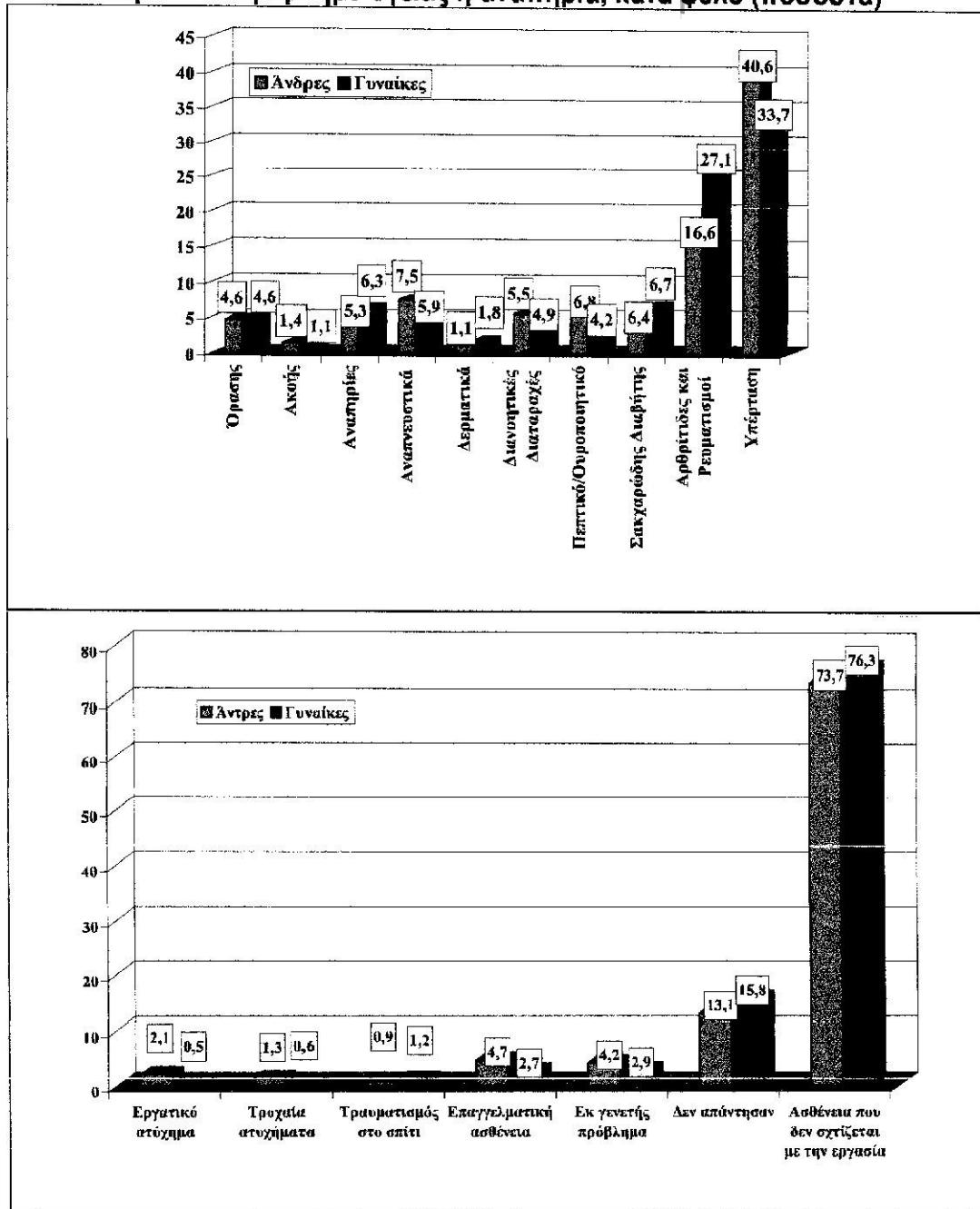
Σημαντικότερα Προβλήματα Υγείας:

Στο διάγραμμα 4 παρουσιάζονται τα σημαντικότερα προβλήματα υγείας των πασχόντων και των αναπήρων ανά φύλο. Από το διάγραμμα 2 παρατηρούμε ότι τα συχνότερα εμφανιζόμενα προβλήματα υγείας είναι οι δυσλειτουργίες της καρδιάς, η υπέρταση και τα κυκλοφορικά νοσήματα. Ειδικότερα όσον αφορά την Υπέρταση το ποσοστό διαμορφώνεται στο 40,6% για τους άνδρες και στο 33,7% για τις γυναίκες.

Διάγραμμα 4 :

Σημαντικότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν τα άτομα που δήλωσαν πρόβλημα υγείας η αναπηρία, κατά φύλο (ποσοστά)

σηλωσαν πρόβλημα υγείας η αναπηρία, κατά φύλο (ποσοστά)

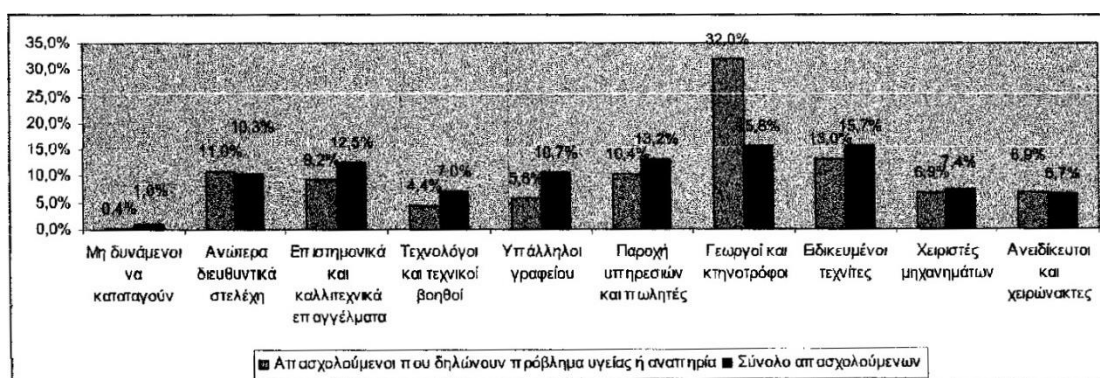
Πρόβλημα υγείας και αναπηρία ανά αίτιο και φύλο

Στο διάγραμμα 5 που ακολουθεί παρουσιάζονται τα ποσοστά των ατόμων με προβλήματα υγείας ανά αιτία του προβλήματος και ανά φύλο. Σχετικά με τη διάκριση ανά αιτία προβλήματος παρατηρούμε ότι το 73,7% των ανδρών και το 76,3% των γυναικών δηλώνουν ότι το πρόβλημα υγείας ή η αναπηρία τους δεν προέρχεται από την εργασία,

αλλά οφείλεται σε άλλες αιτίες, όπως τα τροχαία ατυχήματα. Σχετικά με την κατανομή των προβλημάτων υγείας ανά φύλο, διαπιστώνουμε ότι τα ποσοστά των γυναικών με προβλήματα υγείας ή αναπηρία είναι υψηλότερο από αυτό των ανδρών, μόνο στα προβλήματα υγείας τα οποία προέρχονται από τραυματισμούς στο σπίτι και από ασθένειες οι οποίες δεν σχετίζονται με την εργασία.

Διάγραμμα 5:

Ποσοστά ατόμων με προβλήματα υγείας ή αναπηρία, κατά την αιτία του προβλήματος και φύλο.

Από το διάγραμμα 6 φαίνεται το αποτέλεσμα μιας ποιοτικής διάστασης στην προσπάθεια κοινωνικής ένταξης των ατόμων με προβλήματα υγείας ή αναπηρίας. Με την εξαίρεση των γεωργικών και κτηνοτροφικών επαγγελμάτων, η απασχόληση των ατόμων με προβλήματα υγείας ή αναπηρίας παρουσιάζει σε γενικές γραμμές την ίδια κατανομή με αυτή του συνόλου των απασχολούμενων. Αυτή η

ομοιογένεια είναι ενδεικτική της προσπάθειας ένταξης των ΑμεΑ σε όλο το φάσμα της απασχόλησης.

Ατομα με αναπηρίες και αγορά εργασίας:

Στο πλαίσιο της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού ερωτώνται αυτοί που δεν έχουν εργασία, αν ψάχνουν για εργασία, αν θα ήθελαν εργασία ακόμη και αν δεν ψάχνουν, και τέλος τους λόγους για τους Οποίους δεν ψάχνουν για εργασία. Ο πίνακας 2 δείχνει τα αποτελέσματα για τα ΑμεΑ.

Ο πίνακας αποτυπώνει μια πολύ μακρινή σχέση των ΑμεΑ με την εργασία και την απασχόληση. Μόλις 30 χιλιάδες ψάχνουν εργασία, θα ήθελαν 11 χιλ ενώ 395 χιλιάδες δεν ενδιαφέρονται και δεν θα ήθελαν εργασία, Οι λόγοι που δίδονται για την μη απασχόληση για ανεύρεση εργασίας Είναι όλοι λόγοι που δεν έχουν σχέση με την αποθάρρυνση ή από δομές που αποτρέπουν (ή μπορεί να πηγάζουν από εμπεδωμένα αισθήματα αποκλεισμού): Η πλειοψηφία δεν ψάχνει εργασία γιατί έχει ήδη σύνταξη ή επικαλείται την ίδια την κατάσταση.

Η εικόνα που προκύπτει είναι ότι το θέμα της ενεργοποίησης των ΑμεΑ στην αγορά εργασίας έχει πολλά εμπόδια να υπερκαλύψει πριν αποκαλυφθεί η ικανότητά του για την αποτροπή προβλήμάτων οικονομικής επισφάλειας.

Πίνακας 2: Πληθυσμός ΑΜΕΑ εκτός εργασίας, ηλικίας 15-64 στην Ελλάδα (β' τρίμηνο του 2001) με βάση το φύλο και τα αίτια

	Άτομα που ψάχνουν εργασία	Άτομα που δεν ψάχνουν εργασία λόγω:										Συνολικός αριθμός μη ενεργών (15-64)	Θέλουν να βρουν εργασία
		Ασθένειας ή αναπηρίας	Οικονομικές υποχρεώσεις ή προσωπικοί λόγοι	Εκπαίδευσης ή επιμόρφωσης	Βρίσκεται σε σύνταξη	Θεωρεί ότι δεν υπάρχει διαθέσιμη εργασία ή δεν ξέρει πού να απευθυνθεί	Άλλοι λόγοι	Δεν καθόρισε το λόγο	Θα ήθελε να έχει εργασία	Δεν θα ήθελε να έχει εργασία			
Σύνολο	30.863	121.172	61.404	14.371	126.929	1.346	75.518	5.350	10.990	395.100	408.506	2.416	
Άρρενες	15.419	72.317	424	5.958	80.062	259	2.039	651	3.246	158.463	162.799	1.089	
Θήλειες	15.444	48.855	60.979	8.413	46.867	1.087	73.479	4.700	7.743	236.637	245.707	1.326	
% Συνόλου ΑμεΑ εκτός εργασίας	7,6%	29,7%	15,0%	3,5%	31,1%	0,3%	18,5%	1,3%	2,7%	96,7%	100,0%	0,6%	
% Συνόλου αρρένων ΑμεΑ εκτός εργασίας	9,5%	44,4%	0,3%	3,7%	49,2%	0,2%	1,3%	0,4%	2,0%	97,3%	100,0%	0,7%	
% Συνόλου θηλέων ΑμεΑ εκτός εργασίας	6,3%	19,9%	24,8%	3,4%	19,1%	0,4%	29,9%	1,9%	3,2%	96,3%	100,0%	0,5%	
Ποσοστό στα ΑμεΑ 15-64	4,5%	17,7%	9,0%	2,1%	18,5%	0,2%	11,0%	0,8%	1,6%	57,7%	59,6%	0,4%	
Ποσοστό αρρένων στα ΑμεΑ 15-64	4,8%	22,5%	0,1%	1,9%	24,9%	0,1%	0,6%	0,2%	1,0%	49,3%	50,6%	0,3%	
Ποσοστό θηλέων στα ΑμεΑ 15-64	4,2%	13,4%	16,8%	2,3%	12,9%	0,3%	20,2%	1,3%	2,1%	65,1%	67,6%	0,4%	

ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Έπειτα από την παρουσίαση της έρευνας μπορούμε να διατυπώσουμε ορισμένες παρατηρήσεις και να εξάγουμε κάποια χρήσιμα συμπεράσματα τα οποία θα διαμορφώσουν μια συνολική εικόνα για την κοινωνική θέση και τα προβλήματα των ατόμων με αναπηρία και προβλήματα υγείας στην Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα:

- Το 19% του πληθυσμού αντιμετωπίζει κάποιο πρόβλημα υγείας ή κάποια αναπηρία.
- Πάνω από το 50% του πληθυσμού που αντιμετωπίζει προβλήματα υγείας ή αναπηρία είναι ηλικίας 65ετών και άνω.
- Το 8,9% των ατόμων με αναπηρίες και προβλήματα υγείας παραμένει άνεργο, ποσοστό χαμηλότερο από αυτό του γενικού πληθυσμού (9,6%).
- Το 84% των ατόμων με αναπηρία και προβλήματα υγείας είναι οικονομικά ανενεργά, ποσοστό κατά πολύ υψηλότερο από αυτό του γενικού πληθυσμού της χώρας (58%).
- Τα προβλήματα των ατόμων αυτών με τη μεγαλύτερη συχνότητα είναι οι δυσλειτουργίες της καρδιάς, η υπέρταση και τα κυκλοφορικά νοσήματα.
- Περίπου το 50% των ατόμων αυτών αντιμετωπίζουν προβλήματα στο εργασιακό τους περιβάλλον.
- Το 40% των ατόμων υποστηρίζει, ότι εξαιτίας των ανεπαρκών επιδομάτων, της ανεργίας και της ανεπάρκειας κοινωνικών υπηρεσιών υφίσταται αποκλεισμό από την κοινωνία και την εργασία.
- Σύμφωνα με τα άτομα με αναπηρίες και προβλήματα υγείας η σημαντικότερη βοήθεια που μπορεί να τους παρασχεθεί στο χώρο

εργασίας είναι η υποστήριξη και η κατανόηση από τους προϊσταμένους και τους συναδέλφους.

Πολιτικές για την Κοινωνική Ενσωμάτωση των ΑμεΑ

Οι πολιτικές για τα άτομα με αναπηρίες είναι πολύμορφες και πολυποίκιλες. Για την παρουσίαση Των μέτρων έγινε ενδεικτική καταγραφή των δράσεων των υπουργείων και με συνεργασία με την Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρίες καταρτίστηκε το ακόλουθο κείμενο που καταρχήν παρουσιάζει τις δράσεις που υλοποιούνται σε όλα τα επίπεδα της κοινωνικής ζωής (πολιτικές για την απασχόληση, επιδοματικές πολιτικές, πολιτικές για την εκπαίδευση

Η δομή του πρώτου μέρους είναι καθορισμένη από τη στοχοθέτηση του Εθνικού σχεδίου δράσης για την Κοινωνική Ένταξη. Πιο συγκεκριμένα στα πλαίσια των Μέτρων πολιτικής για την απασχόληση του Στόχου έχουμε τις εξής δράσεις προς την κοινωνική ενσωμάτωση των ΑΜΕΑ:

1. Δράσεις για την Επιχειρηματικότητα των ΑΜΕΑ. Στο πλαίσιο της στρατηγικής για την εκκίνηση της επιχειρηματικότητας ,προωθούνται δράσεις για τη δικτύωση και συνεργασία σε τοπικό, περιφερειακό και κεντρικό επίπεδο, μεταξύ φορέων και δομών επιχειρηματικότητας, την πληροφόρηση, στήριξη και παρακολούθηση της επιχειρηματικότητας των ΑμεΑ και την παροχή ολοκληρωμένης υποστήριξης για τη δημιουργία επιχειρήσεων.
2. Πρόκειται να λειτουργήσουν 101 νέες δομές Κέντρων Προώθησης στην Απασχόληση (ΚΠΑ) με στόχο την εξυπηρέτηση των ευπαθών ομάδων και ατόμων στην διαδικασία ένταξης στην αγορά εργασίας.

3. Ανάπτυξη νέων παιδικών — βρεφονηπιακών σταθμών και ενίσχυση υπαρχόντων στα πλαίσια των Μέτρων για συμφιλίωση επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής. Καινοτομία του προγράμματος σε σχέση με τα ΑΜΕΑ αποτελεί η δυνατότητα φιλοξενίας παιδιών με ειδικές ανάγκες σε 50 από τους νέους Παιδικούς Σταθμούς.

4. Μέτρο για εργαζόμενους μεγαλύτερης ηλικίας: Αναπηρίες, κατάσταση υγείας και αποτροπή εξόδου από την αγορά εργασίας.

5. Στα πλαίσια των Μέτρων για ειδικές ομάδες: Το Υπουργείο Εργασίας & Κοινωνικών Ασφαλίσεων, στο πλαίσιο του Ε.Π. «Απασχόληση & Επαγγελματική Κατάρτιση», πρόκειται να προβεί στην προκήρυξη Ολοκληρωμένων Παρεμβάσεων για ΑΜΕΑ + Πρώην Χρήστες. Ο προϋπολογισμός φτάνει τα 44.200.000 € και ο αριθμός των ωφελούμενων τα 5.695 άτομα.

6. Το Δίκτυο Υποστηρικτικών Κοινωνικών Υπηρεσιών, στα πλαίσια του ΕΠ «Υγεία — Πρόνοια» του Γ' ΚΠΣ (Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας) περιλαμβάνει ως ομάδα στόχευσης τα Άτομα με αναπηρίες. Για τη στελέχωση 300 υπηρεσιών σε ολόκληρη τη χώρα με 400 κοινωνικούς επιστήμονες το διετές κόστος ανέρχεται σε 6 δις δρχ..

7. Συνεχίζεται και επεκτείνεται η διενέργεια Προγραμμάτων επιχορήγησης νέων ελεύθερων επαγγελματιών ειδικών κοινωνικών ομάδων, με στόχο τη δημιουργία επιχειρήσεων από ΑΜΕΑ και ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, με αριθμό ωφελουμένων 7.400 άτομα.

Στα πλαίσια της Προώθησης της πρόσβασης όλων στους πόρους, τα δικαιώματα, τα αγαθά και τις υπηρεσίες του Στόχου του ΕΣΔΕ έχουμε τις εξής δράσεις προς την κοινωνική ενσωμάτωση των ΑΜΕΑ:

8. Τα Κέντρα Ημερήσιας Φροντίδας των Ηλικιωμένων τα οποία απευθύνονται σε ηλικιωμένους με χρόνια ή πρόσκαιρα οργανικά

προβλήματα ή προβλήματα ψυχικής υγείας, που δεν αυτοεξυπηρετούνται, είναι οικονομικά αδύνατοι και έχουν κοινωνικά προβλήματα.

9. Οικονομική ενίσχυση ατόμων με βαριά αναπηρία. Οι πολίτες με βαριά αναπηρία δικαιούνται επιδόματος ύψους 181€ για το 2002 (172,26€ για το 2001). Το επίδομα αυτό χορηγείται μέσω των Διευθύνσεων Υγείας και Πρόνοιας των Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων.

10. Επίδομα Τετραπληγικών Παραπληγικών Ασφαλισμένων Του Δημόσιου. Προϋποθέσεις για την χορήγηση του επιδόματος: α) διαγνωσμένη τετραπληγία ή παραπληγία, β) ασφαλισμένοι δημοσίου, γ) εν ενεργεία τακτικοί δημόσιοι υπάλληλοι, δ) να μη νοσηλεύονται σε ίδρυμα μεδαπάνες του δημοσίου, ε) να μη λαμβάνουν οικονομική ενίσχυση για τον ίδιο λόγο. Χορηγείται από τους Ο.Τ.Α. και τα Ν.Π. Δ.Δ. στους υπαλλήλους τους. Σε όλους τους άλλους δικαιούχους χορηγείται μέσω των Διευθύνσεων Υγείας και Πρόνοιας των Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων.

11. Επίδομα Βαριάς Νοητικής Υστέρησης, Υπάρχουν δύο προϋποθέσεις που πρέπει να εκπληρώνονται για να δοθεί το επίδομα: α) Να έχουν βαριά νοητική υστέρηση με δείκτη νοημοσύνης κάτω του 30 β) Παιδιά μέχρι 2 1/2 ετών που δεν προσδιορίζεται ο δείκτης νοημοσύνης. Το ύψος του επιδόματος για το 2001 κυμαινόταν από 151 , 13€ έως 229,05€ ενώ για το 2002 ήταν από 159€ έως 241€. Το επίδομα αυτό χορηγείται μέσω των Διευθύνσεων Πρόνοιας των Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων.

ΟΑΕΔ: Συγχρηματοδοτούμενο Πρόγραμμα επιδότησης Νέων Ελεύθερων Επαγγελματιών για την ένταξη στην αγορά εργασίας ατόμων ευπαθών κοινωνικών ομάδων στο πλαίσιο του Ε.Π. {Απασχόληση και Επαγγελματική Κατάρτιση}, διάρκειας δέκα μηνών με εγκεκριμένες θέσεις 400 και επωφελούμενους ΑμεΑ., μετανάστες

παλιννοστούντες, πρόσφυγες, νεαρά παραβατικά άτομα, ειδικές πολιτισμικές ομάδες, απεξερτημένους, ειδικές κατηγορίες γυναικών, μακροχρόνια άνεργους άνω των 45 ετών με 12μηνη καταγεγραμμένη ανεργία, οροθετικούς, λοιπές κατηγορίες ατόμων που απειλούνται με κοινωνικό αποκλεισμό (μακροχρόνια άνεργοι με 12μηνη καταγεγραμμένη ανεργία και πολυτεκνία ή με εισόδημα κατώτερο των 3000€ ή άστεγοι), λοιπές κατηγορίες ανέργων σε περιοχές ή κλάδους υψηλής ανεργίας.

Δηλαδή όσοι έχουν: α) έχουν αναπηρία άνω των 67%, β) έχουν αδυναμία άσκησης βιοποριστικού επαγγέλματος, γ) δεν υπάγονται σε κάποιο άλλο ειδικό πρόγραμμα ενίσχυσης λόγω της αναπηρίας, δ) είναι ανασφάλιστοι ή έμμεσα ασφαλισμένοι που όμως δεν λαμβάνουν την σύνταξη του ΟΓΑ σύνταξη του άμεσα ασφαλισμένου, ε) είναι ασφαλισμένοι στον ΟΓΑ ως υπερήλικες, στ) είναι άμεσα ασφαλισμένοι αλλά δεν συγκεντρώνουν τις προϋποθέσεις συνταξιοδότησης από τον ασφαλιστικό τους φορέα και η) δεν περιθάλπονται με δαπάνες του Δημοσίου ως Εσωτερικοί ασθενείς ή τρόφιμοι.

Κάρτα μετακίνησης ατόμων με αναπηρίες σε αστικές & υπεραστικές συγκοινωνίες: Για κάθε άτομο που έχει α. παθολογο-ανατομικό ποσοστό αναπηρίας άνω του 67%, β. ετήσιο συνολικό ατομικό εισόδημα έως 17.000,00€, γ. ετήσιο συνολικό οικογενειακό εισόδημα έως 23.000,00€ το οποίο προσαυξάνεται με 4.400,00€ για κάθε επιπλέον άτομο που συνοικεί και βαρύνει τον δικαιούχο, δ. ή είναι ολικά τυφλό ανεξάρτητα από οικονομικά κριτήρια, προβλέπεται αφενός μειωμένο εισιτήριο κατά 50% σε όλες τις διαδρομές εσωτερικού των υπεραστικών λεωφορείων των ΚΤΕΛ, των αστικών λεωφορείων του ΚΤΕΛ στις επαρχιακές πόλεις και του εσωτερικού δικτύου του ΟΣΕ και αφετέρου δωρεάν μετακίνηση στις αστικές συγκοινωνίες της

Περιφέρειας Αττικής και της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Θεσσαλονίκης των ατόμων με αναπηρίες που διαμένουν μόνιμα στις παραπάνω περιοχές (χορηγείται ειδικό κουπόνι). Το επίδομα χορηγείται από τις Διευθύνσεις της Υγείας και Πρόνοιας των Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων.

Οικονομική ενίσχυση ατόμων με σπαστική εγκεφαλοπάθεια ή εγκεφαλική παράλυση: Τα παιδιά ηλικίας 0-18 ετών με σπαστική εγκεφαλοπάθεια ή εγκεφαλική παράλυση - τα οποία δεν λαμβάνουν οικονομική ενίσχυση για τον ίδιο λόγο ή για άλλο ειδικό πρόγραμμα αναπηρίας από τον ασφαλιστικό φορέα τους ή το Δημόσιο και δεν περιθάλπονται ως ασθενείς ή τρόφιμοι με δαπάνες του Δημοσίου πάνω από δύο μήνες - δικαιούνται μηνιαίο επίδομα ύψους 233Ε για το 2002 (222,15Ε για το 2001). Το επίδομα χορηγείται μέσω των Διευθύνσεων Υγείας και Πρόνοιας των Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων.

Οικονομική Ενίσχυση τυφλών: Προϋποθέσεις: α) να στερούνται παντελώς της αντιλήψεως του φωτός ή η οπτική οξύτητα να είναι μικρότερη του ενός εικοστού, β) δεν είναι δυνατή η διόρθωση ή θεραπεία. Σχετικά με το ύψος του επιδόματος που δικαιούνται έχουμε την παρακάτω πρόβλεψη ανά ομάδες τυφλών και έτος:

Ύψος Μηνιαίου Ύψος Μηνιαίου

	Επίδοματος (2001)	Επίδοματος (2002)
1. α) εργαζόμενοι	146,73Ε	154Ε
β) συνταξιούχοι		

2.	α) άνεργοι ανασφάλιστοι	357,15€	375€
	β) άνεργοι άμεσα ασφαλισμένοι		
	γ) έμμεσα ασφαλισμένοι		
	δ) μη εργαζόμενοι φοιτητές		
	ε) τυφλά παιδιά που δε φοιτούν σε σχολεία ή δε φιλοξενούνται σε οικοτροφεία του ΚΕΑΤ ή του «ΗΛΙΟΣ» Θεσσ/νίκης		
3.	α) εργαζόμενοι φοιτητές	146,73€	154€
	β) τυφλά παιδιά που δε φοιτούν σε σχολεία ή δε φιλοξενούνται σε οικοτροφεία του ΚΕΑΤ ή του «ΗΛΙΟΣ» Θεσσ/νίκης		
4.	ασκούμενοι δικηγόροι	248,27€	261€
5.	επιστήμονες πανεπιστημιακού επιπέδου που σύμφωνα με το πτυχίο τους ασκούν την επιστήμη τους	297,57€	
	δικηγόροι που αποδεδειγμένα		
δ.	ασκούν δικηγορία.	297,57€	312€

Χορήγηση επιδόματος κωφών: Προϋποθέσεις: α) εκ γενετής κωφοί(ή βαρήκοοι, β) δεν έχουν αναπτύξει λόγο εξ αιτίας της κωφότητας ή της βαρηκόϊας τους, γ) νέοι ηλικίας 19-25 ετών που φοιτούν σε σχολές, δ) ηλικίας 19-65 ετών που αδυνατούν να εργαστούν, ε) ηλικίας έως 18 ετών και πάνω από 65 ετών. Το ύψος του μηνιαίου επιδόματος των δικαιούχων ανερχόταν στα 146,73€ το 2001 και στα 154,00€ το 2002.

Χορηγείται μέσω των Διευθύνσεων Υγείας και Πρόνοιας των Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων.

Πρόσβαση στην Υγεία και Περίθαλψη

Πρόγραμμα Αναμόρφωσης της Δευτεροβάθμιας Κοινωνικής Φροντίδας: Το πρόγραμμα προωθεί την κοινωνική ένταξη ατόμων που ανήκουν σε κοινωνική ομάδα που αντιμετωπίζει ιδιαίτερες δυσκολίες ένταξης, και ειδικότερα απευθύνεται στα άτομα με αναπηρίες που περιθάλπονται σε κλειστές ιδρυματικές δομές. Σύνολο επωφελούμενων περίπου 3000 άτομα με αναπηρίες που περιθάλπονται στα Ιδρύματα. Στην πρώτη φάση υλοποίησης θα αναπτυχθούν περίπου 10 ενδιάμεσες δομές (προστατευμένα διαμερίσματα και ξενώνες) στο πλαίσιο των ενεργειών αποϊδρυματισμού, ενώ στις ενδιάμεσες δομές θα φιλοξενηθούν περίπου 80 άτομα, τα οποία παράλληλα θα ενταχθούν σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης.

Πρόσβαση στην Παιδεία

Η εκπαίδευση των Ατόμων με Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες: Τα άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες εκπαιδεύονται: 1) ενταγμένα σε κανονικά τμήματα μέσα σε σχολεία γενικής εκπαίδευσης, 2) σε ειδικά τμήματα ένταξης μέσα σε σχολεία γενικής εκπαίδευσης, 3) σε σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής, 4) σε εξαιρετικές περιπτώσεις σε νοσοκομεία ή στο σπίτι. Τη στήριξη, το συντονισμό και την παρακολούθηση της εκπαίδευσης των ατόμων με αναπηρίες πραγματοποιούν τα Κ.Δ.Α.Υ. Το σχολικό έτος 2002-03 λειτούργησαν 1.074 τμήματα ένταξης με 13.350 μαθητές, 283 ειδικά σχολεία με 4.310 μαθητές και 50 Εργαστήρια Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (Ε.Ε.Ε.Ε.Κ.) με 920 μαθητές, ενώ εκπαιδεύτηκαν με το θεσμό της κατ' οίκον διδασκαλίας 130 μαθητές. Τα τελευταία 3 σχολικά έτη ιδρύθηκαν περί τα 600 Τμήματα Ένταξης σε όλη τη χώρα. Μόνο

από το Σεπτέμβριο του 2002 έχουν ιδρυθεί 46 νέες σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής και 212 νέα τμήματα ένταξης και προσελήφθησαν 630 μέλη εκπαιδευτικού και ειδικού εκπαιδευτικού προσωπικού σε οργανικές θέσεις. Η πρόοδος αυτή στο χώρο της ειδικής αγωγής θα συνεχιστεί και κατά τα επόμενα δύο χρόνια με προοπτική ίδρυσης πολλών νέων εκπαιδευτικών δομών, κυρίως τμημάτων ένταξης, σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, υποστηρίζοντας έτσι την ένταξη και ενσωμάτωση των μαθητών με αναπηρία, που είναι άλλωστε και ο απώτερος στόχος της Ειδικής Αγωγής. Ήδη για το επόμενο σχολικό έτος έχει γίνει πρόβλεψη ίδρυσης 206 νέων Τμημάτων Ένταξης, 12 νέων Ε.Ε.Ε.Ε.Κ., 11 νέων Σχολικών Μονάδων Ειδικής Αγωγής, καθώς και λειτουργίας 6 ολοήμερων Ειδικών Δημοτικών Σχολείων.

Το ΥΠ.Ε.Π.Θ. μέσα από τα προγράμματα του Γ' Κ.Π.Σ, προβλέπει την εξειδίκευση και επιμόρφωση 10. 000 εκπαιδευτικών, καθώς και Ειδικού Εκπαιδευτικού Προσωπικού σε θέματα εκπαίδευσης όλου του φάσματος των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες με χρονικό ορίζοντα το 2004, ενώ έχει προγραμματιστεί επιμόρφωση σημαντικού συμπληρωματικού αριθμού ως το 2006.

Στο ίδιο πλαίσιο το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο έχει αναλάβει την εκπόνηση αναλυτικών προγραμμάτων και την κατάρτιση προδιαγραφών για τη δημιουργία βιβλίων και άλλων μορφών εκπαιδευτικού υλικού για όλες τις κατηγορίες αναπηρίας. Η υλοποίηση αυτών των προγραμμάτων είναι σε εξέλιξη. Αντίστοιχα, ξεκινά από την ερχόμενη σχολική χρονιά η εφαρμογή πιλοτικών προγραμμάτων εκπαίδευσης σε σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής.

Τέλος, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι στις μελέτες κατασκευής όλων των νέων σχολικών κτιρίων, των ΤΕΙ, ΑΕΙ, ΚΕΚ και όχι μόνο, η

πρόβλεψη της προσβασιμότητας των ατόμων με αναπηρία είναι προϋπόθεση, η οποία τηρείται απαραίτητα.

Πρόσβαση σε λοιπά αγαθά

Οι ακόλουθες παροχές χορηγούνται σε όσους εργαζόμενους καταβάλλουν εισφορές υπέρ του ΟΕΕ, σε όσους συνταξιούχους κατέβαλαν εισφορές υπέρ του ΟΕΕ καθώς και στα άτομα με ειδικές ανάγκες ανεξαρτήτως αν κατέβαλαν εισφορές με ποσοστό αναπηρίας 67% τουλάχιστον:

Δελτία Κοινωνικού Τουρισμού, Εισιτήρια εναλλακτικού τουρισμού, Επιδότηση δικαιούχων για τουρισμό στην Κύπρο, Εισιτήρια εκδρομών χειμερινής, εαρινής και θερινής περιόδου, Δελτία θεάματος, Δωρεάν εισιτήρια πολιτιστικών εκδρομών, Δωρεάν δελτία αγοράς βιβλίων.

Τα βιβλιοαυτοκίνητα έχουν ήδη αυξηθεί, με χρηματοδότηση από το Γ' ΚΠΣ, και ανέρχονται σήμερα σε 32, οι κινητές αυτές μονάδες εξυπηρετούν 1300 σχολεία και κοινότητες απομακρυσμένων περιοχών της χώρας. Ομάδες, όπως οι στρατευμένοι, οι φυλακισμένοι, τα άτομα που βρίσκονται υπό απεξάρτηση σε θεραπευτικές κοινότητες, αλλά και άτομα που διαβιούν σε οποιασδήποτε μορφής ιδρύματα, όπου κατά κανόνα δεν έχουν πρόσβαση σε σύγχρονο έντυπο και οπτικοακουστικό υλικό βιβλιοθήκης, είναι δυνατό να εξυπηρετούνται στις κινητές βιβλιοθήκες.

Στα πλαίσια των προγραμμάτων μαζικού αθλητισμού που υλοποιούνται από την Γενική Γραμματεία Αθλητισμού σε συνεργασία με Δήμους και άλλους φορείς ένας από τους στόχους είναι: Κάθε Δήμος να έχει τμήματα για παιδιά, νέους, άτομα στη μέση ηλικία, ηλικιωμένους, γυναίκες και ΑΜΕΑ. Τα προγράμματα αυτά έχουν διαμορφωθεί για την περίοδο 2002-2003 ως εξής: σε ένα σύνολο 55

Νομαρχών και 152 Φορέων να υπάρχουν 742 τμήματα για ΑΜΕΑ και 47 τμήματα για Ψυχική Υγεία.

Παραολυμπιακοί και ΑμεΑ.: Σχεδιάζεται ουσιαστική παρέμβαση για την εξασφάλιση μαζικής παρακολούθησης των Παραολυμπιακών Αγώνων, με χορήγηση μεγάλου αριθμού ειδικών εισιτηρίων στους δικαιούχους της Εργατικής Εστίας.

Στα πλαίσια της πρόληψης του κινδύνου αποκλεισμού του Στόχου έχουμε τις εξής δράσεις προς την κατεύθυνση της κοινωνικής ενσωμάτωσης των ΑΜΕΑ:

Αντιμετώπιση του ψηφιακού χάσματος του ηλεκτρονικού αποκλεισμού:

ΑΜΕΑ και Κοινωνία της Πληροφορίας. Στο 2002 συστάθηκαν δύο Αναπτυξιακές Συμπράξεις, στο πλαίσιο του Ε.Π. EQUAL, με Συντονιστές την Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες και το Ίδρυμα Κοινωνικής Εργασίας. Ως έργο, είχαν, αφενός την έρευνα σε εθνικό επίπεδο για τη χαρτογράφηση των ανέργων και εργαζομένων ΑμεΑ, των δομών και υπηρεσιών στήριξης της ομάδας-στόχου, καθώς και της στάσης των εργοδοτών, απέναντι στην ομάδα αυτή και αφετέρου την έντυπη και ηλεκτρονική ενημέρωση 3000 επιχειρήσεων και τη διερεύνηση εργασιακών χώρων, ως προς την καταλληλότητά τους για άτομα με κινητική αναπηρία. Το έργο τους συνεχίζεται και στην επόμενη διετία.

Αρωγή στην Οικογένεια Δράσεις για την Τρίτη Ηλικία και τα ΑΜΕΑ:

Έναρξη λειτουργίας του Δικτύου Κοινωνικών Υποστηρικτικών Υπηρεσιών στο πλαίσιο του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για την Κοινωνική Ενσωμάτωση, Λειτουργούν 25 Υπηρεσίες σε ισάριθμους

Δήμους, έχουν εγκριθεί και βρίσκονται στη διαδικασία έγκρισης και πρόσληψης προσωπικού 75 ακόμη προγράμματα. Αναμένεται άμεσα νέα προκήρυξη του έργου για την έγκριση 70 περίπου νέων προτάσεων.

Λειτουργούν 40 Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης Ατόμων με Αναπηρία και ολοκληρώνεται η διαδικασία ένταξης 5 προτάσεων. Απευθύνονται σε παιδιά και εφήβους με αναπηρίες, που δεν έχουν ενταχθεί σε εκπαιδευτικά προγράμματα ή προγράμματα κατάρτισης. Αναπτύσσονται κυρίως σε αστικά κέντρα στα οποία δεν προβλέπεται η λειτουργία Κέντρου Κοινωνικής Υποστήριξης και Κατάρτισης Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες και δεν λειτουργούν άλλοι φορείς που παρέχουν αντίστοιχες υπηρεσίες. Ταυτόχρονα υπάρχει δυνατότητα μεταφοράς από και προς το Κέντρο, με την οικονομική συμμετοχή της οικογένειας. Γενικότερα προβλέπεται η οικονομική συμμετοχή της οικογένειας για την κάλυψη μέρους των λειτουργικών δαπανών, με βάση κοινωνικοοικονομικά κριτήρια. Το μέτρο παρουσιάζει ευρύτερα κοινωνικά οφέλη, αφού συνδυάζει την αρμονική συνύπαρξη εργασιακού και οικογενειακού βίου, με υπηρεσίες ποιότητας για την ολοκληρωμένη φροντίδα και την κοινωνική ενσωμάτωση των παιδιών με νοητική υστέρηση. Πρόκειται να αναπτυχθούν 30 Κέντρα, με τριετές κόστος λειτουργίας 4 δις δρχ. (πρόγραμμα ενταγμένο στα ΠΕΠ του Γ' ΚΠΣ).